GRAMMADEG
CYMRAEG.

Yn Cynnwys Athrawiaeth Llafaryddion, a Llioſſeiniaid, Helaeth Ddoſparth ar y Sillafau a'i hamryw berthynaſau. Wyth Rann Ymadrodd a'i Chynneddfau.

Hyfforddiant i jawn Yſcrifennyddiaeth, beth yw Enw, Rhag Enw, Gorair, Arorair, Cenedlryw, Nôd Bannog, Cyſſyllriad, y Pum Amſer ar Moddau, Cyſtrawen. &c.

Colofnau Cerdd Dafod, a chyflawn Athrawiaeth Awdurdodawl y Prif Feirdd, ym Mhrydyddiaeth a Barddoniaeth, yn gyflawnach nag erioed or blaen.

Gorcheſtion *Dafydd Nanmor* ac eraill, Beiau ac Anafau Cerdd Dafod, Hanes, Eiſteddfodau ar modd y trefnid gynt. Statud *Gruffydd* ab *Cynan*. Acamryw bethau eraill tra Angenrheidiol iw'deall cyn y meiddio neb Ryfygu bod yn Bencerdd, nag jawn Yſgrifennydd ychwaith.

O Galgliad, Myfyriad ac Argraphîad *John Rhyddercb*, ac ar werth garddo ef yn y *Mwythig*. 1728.

BODLEIAN
13 FEB

Thomas Jones
His Anno Dedicat.
1729.

Bought at Pwll
heli. Anno Dom. 1[illegible]

John Jones his
Hand ... pays for
the his Book ...

Anwyl Gydwladwyr,

N *Gymmaint ac i lawer o Athrawon Dyſgedig-ddoeth mewn amryw Feithoedd ai perthynaſau; Oſod allan eu* Grammadegau *Athrawiaethol, tuag at nid yn unig Lwybreiddio, Hyfforddi, ac Athrawiaethu 'r* Cymru *Ynghywreindeb Sylfeini, a phurdeb, eu Hiaith, (eithr hefyd yn fwy enwedigol) rhai o honynt a gymmeraſant lwyr boen trwy Lafurus Orchwylion i eglurhau a dangos ei Genhedloedd eraill tramor, Odidowgrwydd a Theilyngdod yr Heuddbarch Hên Frutanaeg yn eu Hardderchowgrwydd yn Faith y Dyſgedigion, ſef; y Ladingjaith; yr hon Faith er ei Henwocced, nid oes Genedl dan y Nêf yn ei harfer yn eu Cyffredinol Dafodjaith naturiol, eithr ym mhlith y Dyſgedigion yn unig. Ac y mae 'n ddiammau mai eu tueddol fwriadau hwynt oedd ar ddyfod ar Dyſgedigion hynny i Wybodaeth o'r Cynſawldd, Rhinweddau, Hueddedigaethau, ynghyd a gorcheſtion Puroriaeth y Frutanaeg. Yr hon Faith fel y mae amryw Athrawon Celfyddgar yn addef, ſydd yn Rhagori ar holl Feithoedd Crêd, Ynghelfyddyd Prydyddiaeth a Barddoniaeth Fel y Tyſtiolaetha y Parchedig Athraw Dyſgedig hwnnw, ſef, Edmwnd Prŷs, Arddeacon Meirionydd, yr hwn a grybwyllodd mewn Braich o Fywydd deuair hirion y medrai ef Eiliaw a gwau Prydyddiaeth mewn Wyth o Feithoedd, etto yn y Fraich neſa' mae ef yn cyfaddau fel hyn.*

Ni phrofais dim Ffurfafen,
We' mor gaeth, ar Gymraeg wenn.

Ac er ir Athrawon uchod gymmeryd y cyfryw

boen arnynt i ddwyn Cenhedloedd eraill mewn gwybodaeth o'n Hiaith ni, etto 'r wy 'n meddwl na thycciodd y gorchwyl mor llawer ym mysg Eltron genedl ein Faith ni; ac na bu eu gwaith mor gwbl lesol yn Ein mysg ni ein hunain, oddi- gerth i'r Dysgedigion, Canys nid oes hayach o'r Cyffredin yn deall Lladin, nag yn Enwedig o cyfrys ac sydd yn feddiannol o'r Ddawn Anewy ddol, gan hynny wrth ystyried fod amryw 'n gys rannol ac yn Athrylithgar hefyd eu Naturiol wed tuag at Brydyddiaeth, mi a feddyliais fod yn Ang henrheidiol i'r rhei'ny wrth Rammadeg Cymraeg trwyddo, sef i'r Cymru unjaith, y rhai sy 'n h ac yn Cosleidio eu Hên Famjaith Oddeccf, nad yw hi ond tywallt Perlau ym mysg Mô i eraill sy mor anniolchgar am bob Turn da gynnygir iddynt. Ac i gystawni 'r Ddarogan sy gan y Doctor Sion Dafydd Rhys, yn ei Ragy adrodd at y Cymru, lle y mae fe 'n dyn ed am y Grammadeg, pan wneler ef er mwyn Cymru 'n unig; Cymraeg a gaiff ef fod.

Ac i'r Perwyl hwnnw y Cymmerais i boen Llafur maith tuag at gasglu a chrynhoi 'r Gra mateg hwn i Wasanaeth Fy Nghydwladwyr, iw Llwybreiddio an hyffordd i hwy ym mlaen Mhrif ffyrdd rhai o'i Henafiaid Arderc gynt; yr hon gelfyddyd sy wedi ei hebargofio rai, ac an rhy duedaol iw llysu gan eraill herwydd dirfawr ddallineb ac Anwybodaeth naill, a choegni Mursenaiddyngbyd ac Esceuln 'r lleill.

Ac er i Bump o Athrawon Dysgedig roddi allan fath ar Rammadeg bob un, ar rhei'n yn eu hamryw dueddiadau heb ddilyn mo'r un Llwybraw; Canys y Cyntaf a roddodd al an madeg Cymraeg yn Argraphedig oedd y Dr. ffydd Rogers, y hwna Argraphwyd ym

yn yr Idal, yn y Flwyddyn yr Arglwydd 1567. yr hwn oedd dra lleſol a chywraint tuag at oſod allan Sylfaen y Gymraeg, ai pherthynaſau heb deimlo ond ychydig ar Brydyddiaeth. Yr Ail oedd y Dr. Sion Dafydd Rhys, *Athraw Phyſygawl a Argraphodd ei* Rammadeg Cymraeg a Lladin, *ym Mlwyddyn yr Arglwyad* 1590. *Yr hwn a gymmerodd boen fawr i eglurhau a goſod Allan Reolau Prydyddiaeth yn gyflawnach na chan neb o'r blaen, eithr y rhann fwya o'i Ymmadroddion Dyſgedig ef ynghylch hynny oedd yn yr Jaith Lladin, yr hyn a fu rwyſtr i'r Annyſgedig er cymmaint ei ddawn y fferdd honno. Ac ym mhen tair Elynedd ar ol hynny y Par hedig Bendefig Celfyddgar hwnnw, ſef, y Cadpen* William Midleton, *neu* Gwilim Genoldref, *a oſododd allan yn Argraphedig Lyfr byehan ar ddull Grammadeg Cymraeg tra chywraint o'i fantioli, tuag at hyfforddi Prydyddiaeth, yr hwn a alwodd ef Larddoniaeth neu Brydyddiaeth, y Llyfr Cyntaf o'i Hyſyrdawd. Ac ym mhen ynghylch deugain Mhlynedd ar ol hynny y* Brytwn Dyſgedig, *ar Cymro digymmar hwnnw; ie er Cywreiniaf Athraw, ſef;* Y Doctor Sion Dafis o Faſtwyd, *Athraw Liſeinyddiaeth, a gyſanſoddodd* Rammadeg Cymraeg *a* Lladin, *yn fwy Perfidioddau er goſod allan Sylfeini gwreiddiol y Frutanjaith ai pherthynaſau, heb gyfarfod ond ychydig ar Brydyddiaeth, oddigerth Engraphau Cynghaneddol i wirio Teilyngdawd yr Jaith. Ac ym Mlwyddyn yr Arglwydd* 1727. *ſef, y Llynedd, y Parchedig* Mr. William Cambol *Periglor* Funcheſton *yn Sir* Benbro, *a Oſododd allan* Rammadeg Saeſneg a Chymraeg, *er eglurhau yn Benaeaf gynneddfau, Seilfeini, a godidowgrwydd y Frutanjaeth i'r Saeſon, ac traill o'r Dyſgedigion. a Pherigleirion Jenainge ſy ar byffored a thir Jgl yn Jaith eu dhau mam.*

Ac

Ac er y Pum Grammadeg uchod a grybwyll wyd am danynt, etto nid oedd yr un o honynt mo'r Wasanaethgar i'r Cymru unjaith ac y chwenych, eu bod; Canys fel y dangosais i or blaen, holl egyd egniol y rhan fwya or Awdwyr hynny oedd o allan (a dangos) i oraill Odidowgrwydd a Lliw owgrwydd y Frutanjaith; gan hynny ar Ddymuniad rhai Ewyllysiwr da i'r Jaith, minnai a gymerais grynn lafur boen arnaf i gasglu allan Ysgrifennedigaethau y Prif Feirdd gorcheftol, yn hyd ar pedwar Awdwyr Cyntaf a soniais i am dd nynt hefyd; ac a chwiliais allan amryw Engrapha au mwy cywreiniach i eglurhau Nifer or Cyng haneddion a'r Rheolau nag oedd yn y rhei'ny o blaen, a chan nad oedd mo'r cyuamaint o Achosio i eglurhau am yr Elfynnau nau 'r Llythrenna asy fu gynt, gan fod holl Gymru yr awrhon, y dra helithr yn y Gymraeg, gan hynny nid amben i na rodduis i gymmaint yn eu cylch ag oedd Ad osion; Ac am Dosparth y Sillafau mi fum dr helaeth, ac jawn Ysgrifennyddieth, a pha be bynnag a berthyno i Brydyddiaeth a Barddoniaeth mau 'nghoelbuth y byd i bun o Lyfryn fol mo'r Wa anuethgar, na bo Achlyssur i un o Feibion Parna sus, achwyn rhagllaw am Athraviaeth mwya (oni bydd ef diog fwrth, ar bai 'n sefoll arno hunan; Gan hynny mi a gyflwynaf ich mysg, g lwyr gretu na fydd hyn o'm pen am trafferth Ofer, eithr yn y gwrthwyneb yn gymmorthwyo ar yn Llath fesur Cynghaneddol, hyd ddiben G fuedd i'm Cydwladwyr, yr hyn yw diffuant dy uniad Eich,

Ufuddaf, Raymedic
Wasanaethwr,
John Rhyddierch

Mwythig, Ebrill y
15 dydd, 1728.

Annerch i'r Prif-Fardd Cymreig, Sion Rhydderch.

GWR i'ch Annerch a'ch Perchi,
Lewis (o Fôn Lwys) wyfi,
Aethus, gwael ym myſg Eithin,
Fal Tarw blwydd ar Fol tir blin,
A barus na chawn bori,
Tir Rhywiog 'n chwannog fal chwi,
A myned i lawr Maenol,
I bori dawn a berw Dôl;
Dreſu 'r wyſ (na bwyf heb hon)
Der Ofid! am yr Aſon,
Aſon ddoſon hoywlon hir,
Gwiwled! a Dyſg y gelwir,
Ar 'Yſo 'dwr arafedd,
Dyſn i Fael nid ofna Fedd:
Nyfedd ei Rhinwedd (o rhaid)
Dleu egyr ei Lygaid!
Drofais ac a Yſais gynt,
I Dwr hoeliw, (da 'r helynt;)
Gwelaf nad yw ond gwaeledd,
Im Mîn, ac fal Yſed Mêdd:
E chwŷd a yſo 'chydig,
Can droi 'n ddewr a dwndrio 'n ddig,
Nid Yſed lloned Llannerch,
E ſobra, (tro ſiccra Serch,)
Noi ſy mryd Ennyd union,
R Yſed ynhynged yn hon,
C Yſed anarbed 'wnaſ,
Gaws Ebrwydd oni Sobraſ;
I Syched ys wel'd Sely,
In Cwyno am ddyſg hoywddyſg hŷ',
Fob Yſed rhag ſyched ſydd;
Mae Gwîn yn magu awenydd:
Drafod i Fardd nid rhyfedd,
Garu 'n i fin Gwrw neu Fedd.

Yr Arddercbog dra Chelfyddgar Blanhigyn.

Lewys Morrys a'i Cant.

AT bob Hawddgar gâr ragorol, *Gymro*
Ac amrŵd Naturiol;
A 'wyllyfia' yn lleſol,
(Eitha nerth) iw Faith yn ôl.

Mae'r Faith ag Araith yn gyrru, Annerch
Mo'r union i *Gymru*;
Mewn Trefn Enwog gaerog gu,
Hardd wiſgiad i'w hir ddyſgu.

Ymgeledd gwyredd o gariad (heddyw)
A haeddau hi 'n waſtad;
Ar Daſwrn er Adeilad,
Union wiw lwydd yn y Wlâd.

Serchog Ardderchog Urdd orchwyl, ſailſawr
Syltain Porth cyfarchwyl:
Sy un enwog ſain a'nwyl,
Seren hardd i ſirio 'n hwyl.

Diſtrych goleu wych gwiw lawen: (eglur)
Hyd Ogledd Ffurfafen:
Hylaw Bwngc 'hwylio i ben,
Hŷ lewyrch a Haul Awen.

Llàth Feſur bryſur brau oſod, (cynllun)
Canllaw ffrwyth Myfyrdod:
Cawn well gwlêdd canwyll y giôd,
Cynghanedd cangau hynod.

Ith hyfryd ennyd yno; a (gwiwlan)
Yw gweled pob *Cymro*;
Cul Wladwyr yn coſleidio,
Gwythi Braint ag Faith, cu Brô.

J.

NID oes yn y *Frutanjaith* amgenach nag Ugain o Lythrennau unigol, neu 'n ſefyll ar eu pennau eu hunain; ſef, A, b, c, d, e, f, g, h, i, l, m, n, o, p, r, ſ, t, u, w, y, a ſaith o rai cyſſylltiedig, ſef; Ch, Dd, Ff, Ll, Ng, Ph, Th; a ſaith o'r rhai unigol ydynt Fogeiliaid, ſef, a, e, i, o, u, w, y, ar llythyren (y) ſydd weithiau yn ddwy Fogail o ddau arwyddoccâd, Megis yn y Geiriau hyn, ſef, *hynny*, *Yſtyr*, &c. Nid yw *k*, *q*, *x*, *z*. Ond Gormeſiaid a dieithriaid i'r Iaith Gymraeg, canys ſ'a wafanaetha c yn lle k, cw yn q, ecs yn lle x, ac ſ yn lle z.

Nid Llythyren ydyw (h,) onid arwydd uchenaid yw, ac er hynny nid ellir bod hebddi ychwaith yn y Gymraeg, yn y cyfryw Lythyrennau ucheneidiawl ar rhain, ſef, *hael*; *hoel*, *hoedl*, &c. O'r Llythrennau y gwneir Sillafau, o'r Sillafau y gwneir Geiriau, o'r geiriau y gwneir Ymadrawdd, ac or Ymadrawdd y gwneir Mydrau Prydyddiaeth, a Rheſwm, ac o'r rhai hynny y bydd Barn a Doſparth, ac o'r achos Angenrhaid yw gwybod beth yw ſillaf ſef, Cynnulleidfa lliaws o Lythrennau yngh yd, ac weithiau y bydd ſillaf o un Llythyren; Megis [a) o ddwy ſel y mae (*ar*) o dair ſel y mae (*Aur*) o Bedair ſel y mae (*Carn*,) o Lump ſel y mae (*Gwrês*) o chwech ſel y mae (*Gwnawn*) o ſaith ſel y mae *Fflandrs*. Ac ni ddichon bod mewn Sillaf twy na hynny o Lythrennau.

Am y bogeiliaid, llafariaid neu Lafaryddion.

Dychweledigfel { A e ac y. paladr pel· / e Caſtell, ceſtyll (ydr / o y ffordd, ffyrdd, / w y Bwch, bychod, / y y Dyn, dynion. } eraill ſydd anychweledig fel { i blin, blinau / u llun, llunau / y ſyrthio.

Y Fogail neu 'r Llafarydd a droir neu a ddychwelir yn Lliofleiniaid neu ddipthongiad *ei* neu *ai*, Megys *Nant, neint, Bardd, Beirdd*; Haint, *heintus*, Brân, *Brain*. &c.

1. *Ynghylch y Lliofſeiniaid neu 'r dipthongiaid.*

Rhai a elwir *Rhywiogion, Priodolion* a wneir o'r Bogeiliaid uchod, ſef a e, i o u w y Megis,

a { Ae, Alaeth. / Ai, henaint. / Au, Aur: / Aw, Llaw, } e { Eu, breuddwyd / Fi, Heneiddio. / Ew, Llew glew } o { oe, oed. / oi, troi. / ow, ffo. / wch.

I, iw, lliw, briw, u, uw. Duw, w, wy. pwy. llwy, e, ew, llew, tew,

II, Y *Lliofſeiniaid*, Afrywiogion amrhiodol a wneir or Fogail i, neu w, ac hwy a gyfleuir o flaen Bogeiliaid neu Lioſſeiniaid fel hyn.

i o flaen Fogail, { a; ia: jad: / e: ie: jerthi / o: jo: jôr: / u: ju juddew / w: iw jwrch / y: iy, jyrchell } o flaen Lliofeiniad. { ae: iae: cyffelybiaeth / ai, iai: anghyfiaith; / au: iau: Lliwiau, / aw, iaw, cyfiawn, / ei, jei, jeithydd / eu: jeu: jeuaf. / ow, iow: cyfiownach }

Yr amrhiodolion Afrywiogion uchod a elwir dieithriaid ac er bod y rhan fwya o'r 'Scrifenyddion yn ymwrthod ar *Jod* jhon, etto ni's gwn i mo'r achos ac ni welai un Llythyren mor gymhesur a hi i'r Geiriau uchod.

Ynghylch

Ynghylch Sillafau,

RHai hefyd or ſillafau a fydd Talgron, ar rhai eraill a fydd Leddf, Sillaf Dalgron a fydd un Fogail, ac un Gydſain neu ddwy, yn ol peth bynnag a fyddo o Gydſeiniaid yn ôl nag ymlaen, fel y mae Glwys, pwys. &c. Angenrhaid yw edrych pa wêdd y bo y ddwy Fogail yn y ſillaf, ai ar wahan ai ynghyd, os ynghyd y byddant fel y mae Gwyr, Gwŷdd, Sillaf Dalgron y fydd os ar wahan y byddant fel y mae Gŵyr, neu Cŵydd, ſillaf Leddf y fydd, Ac yr un wedi y hernir os yn Fogeiliaid y terfyna y ſillafau, Sillaf Leddf hefyd a fydd pan fo y neu w ar ôl llythyren Dawdd, a chyn y llythyren dawdd Bogail fel y mae *Berw*; ac o bydd Llythyren Dawdd wedi hynny, hi a fydd ſillaf Leddf, fel cynt, fel y mae *Magyl*, *Mwgyl*, a'r cyfryw Sillafau, Rhai o'r Sillafau Talgrynnion a fydd trwm, eraill a fydd yſgafn, ſillaf drom y fydd pan fo dwy Gydſain o'r unrhyw yn y diwedd, fel y mae *Gwenn* neu *Carr*, a ſillaf yſgafn fydd pan fyddo ond un Gydſain yn y diwedd, fel hyn *Gwên* neu Llên, *Câr*, Rhai o Sillafau Talgrynnion a fyddant o un oſodiad, neu un Fogail ac weithiau o ddwy ar naill heb gael cyflawn ſain, fel y mae *Gwâs*, neu *gwych*, ac o un ſogail fel y mae *Câs*, neu *Dân*, neu *ſych*, Sillaf Ddipthong y fydd pan fo dwy Fogail yn y ſillaf, fel y mae *Llaw*, Deuryw Ddipthong y fydd, ſef Dipthong Dalgron a dipthon Leddf, Pum Dipton dalgron fydd, nid amgen, *aw*, *ew*, *iw*, *ow*, *uw*, *yw*, aw fel y mae *glaw*, neu *Llaw*, *ew* fel y mae *glew* neu *tew*, iw, fel y mae *lliw*, neu briw, *uw* fel y mae Duw, neu *Huw*, *yw* fel y mae Dryw, neu *rhyw*, Pedair Dipton Leddf y fydd, nid amgen, ae, oe, wy, ai. ae fel y mae *Cae*, oe fel y mae Doe wy fel y mae mwy, *ai* fel y mae *Trai*, ey nid dipthong ddim mo honi, canys anhawdd yw ei chaffel heb (h) fel y mae *gwehyrdd*

Sillafau Lleddf eraill y fydd, ac y fydd o Gyf. fwilt Bogeiliaid ynghyd, ac ni byddant dipthongiaid, Nid amgen na phan i byddo (*i*) neu (*y*) ymlaen Bogail, fel y mae Jâr, Jâs, Jôr, Jwrch, a'r cyfryw Sillafau pan fo (*y*) neu (*i*) ymlaen Dipton Leddf neu Dalgron yn un fillaf, bernir ynghyd, fel y mae *dioer*, *Diawl*, a'r cyfryw *Sillafau*. *Sillaf* arall Leddf heb Ddipton ynddi, fel y mae *Torf*, a elwir Lleddf o achos y Llythyren dawdd a fydd ynddynt, Rhaid hefyd edrych am y ddwy Leddf Ddipton accw nid amgen *ae* ac *oe*. Pa wedd y gellir gwahanu pob un o honynt, a pha fodd y gellir gwafgu pob un o honynt, yn un *Sillaf*, ac wrth hynny edrycher pan fo'nt yn air lliaws, Lliaws Sillafog, fef hynny yw bod llawer o Sillafau ynddaw, fel y mae yn y Gair *Cymraeg*, yna y gellir ei wahanu fel hyn, *Cym-ra-eg*, a phan fo'nt yn Air un *Sillafog*, fel y mae *gwaed*, *gwaeg*, *groeg*, yna dir yw gwafgu yn un Sillaf, Eithr gair Lliaws fillafog a Bogail ymlaen Bogail ym mhertedd y Gair yn hir, y Fogail gyntaf o herwydd Accen, fef hynny yw o herwydd Dywediad y Gair, fel y mae *Gwenlliant*, yna rhennir y ddwy Fogail, yn ymrafaelion Sillafau, fel, *gwen-lli-aint*, a phob un o honynt yn Sillaf Dalgron, a hynny a elwir Bogail ymlaen yn y Mydr, pob Sillaf Dipton pa un bynnag a'i Talgron ai Lleddf, hir y fydd, pob *Sillaf* Dalgron yfgafn, eithr Dipton ferr y fydd, pob *Sillaf* Dalgron hir y fydd, Rhai hefyd o'r Sillafau hirion a fyddant hwy na'r lleill, O herwydd rhif y Llythyrenau a fo ynddynt, Oblegid Accen a dywediad y Sillafauyn y Geiriau, Accen a fydd ar y Sillafau pertedd o'r Geiriau, ac nid ar eraill. Canys o'r *Sillafau* y gwneir Geiriau, ac o'r Geiriau Ymadrawdd. Yr ail modd yw am Sillaf Leddf pan fo y yn y fain Tywyll rhwng dwy o'r cydfeiniaid heb i hyfcrifennu fal y mae Mydr.

Cadarn leddf.

Yma y gwafc hi ddwy Sillaf dalgrynion yn un

Leddf

Leddf. A honno a elwir Cadarn leddf: a'r achos y gelwir yn gadarn yw, am fod dwy or Cydseiniaid ynghyd. *Lleddf.*

A'r achos y gelwir yn Leddf, o herwydd y llythyr tawdd a fydd ynddynt. A phan fo fillaf a'i dechrau yn Bengamle ddf, ai diwedd yn gadarnleddf a dwy Fogail ynghyd, ar naill yn goleddus at y llall, fel y mae *Lloegr, Lleidr.*

Dipton gadarn leddf.

Honno a elwir Dipton gadarnleddf, y trydydd modd yw pan fo ŷ neu ŵ yn ol Llythyren dawdd, Neu fod a bogail oi blaen, fel y mae *Marw*, neu *Caly, Boŷ.*

Tawdd leddf.

Honno a elwir Sillaf Dawddledd. a phan fo dechrau Sillaf yn bengamleddf, ai diwedd yn dawddleddf, fal y mae *Meirw, Eiry.*

Dipton dawddleddf.

Honno a elwir Dipton dawddleddf, y Sillafau a derfynont mewn dwy neu dair o'r Bogeiliaid: ai dechrau yn bengamleddf: ai diwedd yn terfynu ar Ddipton dalgronn, fal y mae Gwayw, hoeyw, Gwyw.

Dipton dalgronleddf.

Y rhai hynny a elwir Diptoniaid Talgronleddf, Pan fo dwy Lythyren fud, unrhyw yn ol Bogail neu Lythyren dawdd fal y mae *Bratt* neu *Tant*,

Sillaf fud.

Honno a elwir fillaf fud neu Enw arall, fillaf fyddar. A phan fo fillaf ai dechrau yn bengamleddf: ai diwedd yn fud, neu yn fyddar, fal y mae *Braint.*

Dipton fud neu fyddar.

Honno a elwir Dipton fud neu fyddar, hefyd pob Sillaf ar a dertyno mewn ll, mud neu fyddar y gelwir; Pan fo Sillaf ai dechrau yn ddieithr, ai diwedd yn fud fal y mae *Jorc.*

Dipton ddieithrfud.

Honno a elwir Dipthong ddieithrfud. pan fo Sillaf ai dechrau yn fyddar, ai diwedd yn gadarnleddf, fal y mae *Cwllidr*, neu *Puntr*.

Sillaf fyddar leddf.

Honno a elwir Sillaf fyddar leddf, pan fo fillaf ai dechrau yn bengamleddf, ai pherfedd yn fyddar, ai diwedd yn gadarnleddf, fal y mae *Fwyntl* neu *Pwynt*.

Dipton fyddarleddf.

Honno a elwir Dipton fyddar leddf, pan fo Sillaf yn terfynu mewn pedair cydfeiniaid, ar [y] a Sain mud arni, rhyngthynt a thywyll dadcaniad, fal y mae *Baldrs*, neu *Colprs*, *Fflandrs*.

Sillaf dalgron leddf neu dalgron gadr.

Honno a elwir Sillaf Dalgron leddf: Neu o henw arall, fillaf dalgronngadr: Pan fo Sillaf ai dechrau yn ddieithr, ai diwedd yn gadarnleddf, neu yn dromleddf, fal y mae *Gafr*, neu *Siars* neu *Siaffer*; ac yn wir nid ydynt ond Geiriau dieithr a wthiwyd i'r Gymraeg.

Dieithrleddf.

Honno a elwir dieithrleddf, pan fo (*i*) wedi'i roddi o flaen Dipton dalgron fel y mae *Diawl*, Ac ymlaen Dipton leddf fel y mae *Dioer*, yn un fillaf y bernir hwynt i gyd, a honno a elwir Dipton Lôlgyrniog, o achos bod y lloſg ymlaen y ddipton, pan fo [N] neu [S] yn ol (r] fel y mae *Gwern*, neu *Gwers*.

Sillaf dromleddf.

Honno a elwir fillaf dromleddf, a phân fo *Sillaf* ai dechrau yn bengamleddf ai diwedd yn dromleddf fal y mae *Beirn*, *Ceirs*.

Dipton dromleddf.

Honno a elwir Dipton Dromleddf, pan fo th, neu Ch yn ol (r,] fel y mae *Perth* neu *Serch*.

Sillaf Bengrychleddf.

Honno a elwir Sillaf bengrechleddf, a phan fo dwy Fogail ynghyd yn y Sillaf, fel y mae *Seirth Ceirch*.

Dipton

Dipton bengrych leddf.

Honno a elwir Dipton bengrychleddf.

Tri Rheolaeth Sillaf, ei hyd, ei phwys, ai natur, Llyma reol i adnabod beth fo Sillaf betrus, ai un ai dwy, A pheth fo y Sillaf, ai trom ai yſgafn, lliofoger y Gair, Oherwydd Sillafau: Ac fel y bo yn y gair Lliofog, felly y bydd yn yr unig: Ac yn yr odidawg cyn i Liofogi, Oni wyddus beth yw Calon, ai trwm ai yſgafn, lliofoger a dyweder Calonnau, A chanys trwm yw yn y gair wedi i liofogi, wrth hynny trwm fydd yn y gair cyn i liofogi. Ac yn y wedd honno oni wyddus beth yw: Amcan, ai trwm ai yſgafn, lliofoger y gair a dyweder amcanu, Ac wrth i fod yn yſgafn yn lliofawg yſgafn fydd yn unig, hefyd; llyma arwydd bod L ac M. yn Lythr gloyw trwm, o herwydd fain ac accen. Edrych beth yw Calon, Ac nid yſgrifennir onid un (*l*) ped yſcrifennid a dwy l. y hi a ai mewn grym ll, Ac felly yr yſgrifennir Trwm neu Trom ac un M, a rhaid yw yſcrifennu y Cydſeiniaid eraill ddwywaith, lle bo gair trwm i Sain; Hefyd oni wyddis beth yw *Bagl* ai un fillaf ai dwy A pha fodd yr yſgrifennir yn y *Mydr*, Lliofoger *Bagl*, o herwydd Sillafau a dyweter *Baglau*, a dwy Sillafau yw *Baglau*, ac am hynny un fillaf yw *bagl*, ac yna pan i lliofoger y tawdd yr Y rhwng y Llythyren fud ar dawdd, am ei bod a Sain byddar arni, ac am hynny nis yſgrifennir mewn Cerddwriaeth yn yr unig mwy na'r lliofawg: Am hynny dwy fillaf yw bygwl. A thri yw bygylu: Canys fillaf rhagor a ddyly fod yn y lliofawg rhag yr unic.

Yr ail Rheol i adnabod fillaf yw cyfanfoddiad y Geiriau fel y mae *lleidr* yn rhannedig: A lleidrddyn yn gyfanfoddedig.

Y drydedd Rheol i adnabod fillaf yw arddiſgyniad: O bydd y Cyſſefin yn un fillaf yr arddiſgynniad a fydd dwy fillaf, fal y mae Lleidr yn

gyſſefin, ac yn arddiſgynnedic ſal y mae lleidraidd.

Weithian yr yſbyſwn paſawl peth a berthyn ar Sillaf.

Pedwar peth nid amgen: Amſer, Rhif, Accen: ac Anadl, dau amſer a ſydd i Sillaf, hir ſel y mae *Tents*, Ac i ryw ſillat tri amſer ſel y mae *Eſtandrs*. Ac un amſer a ſydd i ſillaf terr, ſal y mae *Tèg*, Rhif mewn Sillaf yw i Llythyrennau, mal y dywedpwyd uchod, o un i ſaith.

Tair Accen y ſydd i Sillaf nid amgen, Accen dderchafedig, accen ddiſgynnedig, ac Accen amgylchedig, dau anadl y ſydd i ſillaf, un crych ſel y mae Serch, ac un llyſn ſel y mae Tèg, Tair rhan Sillaf y ſydd, Llythyren, Amſer, ac: Accen, Tri rhyw Lythyren ſydd: Bogail, llythyren ſud, a Llythyren dawdd, Tair Sillaf y ſydd: Sillaf dalgron, ſillaf Leddf, a ſillaf Ddipton, Tri Rhyw Leddf y ſydd, Pengamleddf, Cadarnleddf, a thawddleddf, Tair Sillaf dalgron y ſydd, Talgronn gwtta Talgronwib, a dipton Dalgron, Tair Dipton y ſydd, Dipton dalgron, Dipton Leddf, a dipton wib. Tair Dipton gymmyſc y ſydd, Dipton dalgronleddf, Dipton gadarnleddf, A dipton dawddleddf, Tair Dipton ryfedd y ſydd, Dipton ddieithr, dipton Loſgyrniog, a dipton wib, Tair ſillaf odidawg ſydd, Sillaf ſyddarleddf, Sillaf Dalgronleddf: a ſillaf Loſgyrniog, Tair ſillaf gadarn ganiad y ſydd: Sillaf dromleddf, Sillaf ſyddarleddf, a ſillaf gadarnleddf, Tair ſillaf yſgafn ganniad y ſydd, ſillaf Dalgronn, pengamleddf, a ſillaf ſud, Tair Sillaf ni chair proeſt ai hattebo, Dipton dawddleddf; Dipton Dalgronleddf a dipton wib.

Llyma ffordd bellach i adnabod Sillaf, yr hon ſydd lath feſur i bob Frydydd.

Weithiau o'r Sillafau y gwneir y Geiriau: Canys rhai o'r Geiriau a feſurir o un ſillaf, ſel y mae

mae *Aur*, Eraill a feſurir o ddwy fel y mae *Arian*, O dair fel y mae *gwinwydden*, O bedair fel y mae *Yſbyddaden*, o bump fel y mae *Yſgyfarnogod*, o chwech fel y mae *Yſgrifennedigaeth*, o ſaith fel y mae *Yſgrifenedigaethau*, neu *ochdywynedigeiddrwydd*,

Pa ſawl gwaſgawd Lythyr ſydd?

Wyth, b, c, d, g, ll, m, p, t, A phob un o'r rhain a gollant fel gwaſgawd, ac a ddaw grym un arall yn i lle ymhlethiad yr ymadrodd fel hyn, yn lle *b* y daw *f* neu *m*, fel yn y gair hwnn: *brys*, *yr wyfi ar frys*: *m* yn lle *b*, fel yn y gair hwn, *brawd*, ty *mrawd*, O c y daw y neu g, neu ng, ynghyd y hynny oll yn y gair hwn, *Cablu*, *fel i gablu*, a *chablu*, *fyngablu*,, yn lle d y daw dd neu n fel yn y gair hwn, *dyrchafael*, *ynddyrchafael*, neu fy *nyrchafael*, g a gyll heb ddim yn ei lle, pan ddelo Bogail o'i blaen fel yn y gair hwn *Gafr*, A c g yn colli fal hyn, o *Afr*, yn lle *ll* y daw *l* fel yn y gair hwn *llwfr*, E tu *lwfr*, yn lle *m* y daw *f*, fel yn y Gair hwn *Merch*, wele *Ferch*, yn lle p y daw b, neu rym, ff a honno a yſgrifennir yn lynych a ph, ac weithiau y daw mh yngyd a bogail oi blaen, yn lle p fel yn y gair hwnn *Porphor*, fel hyn ai Borphor: a ffôrphor: neu a Phorphor: neu fy *mhorphor*: yn lle t y daw d neu th: neu ng ynghyd a bogail oi blaen; fel yn y Gair hwn *Twng*, fal i dyngu, neu a thyngu, neu fy nhyngu.

Tnghylch Marchawg Lythr.

Pa ſawl o'r Cydſeiniaid ſydd Farchawglythr? ſaith, nid amgen, b, d: f; ff: g: p: t: Set yr achos y gelwir hwynt yn Farchawglythr: am i hod hwy yn nechrau geiriau yn fynych yn marchogaeth tair o'r cydſeiniaid eraill, Sef yw y rhai hynny: *l*, *m*, *y*. Ac fel dyma y Geiriau y maent hwy yn marchogaeth y tair Llythyren uchod, *Brown*, *Blaidd*. *dryd*. *frys*, *ffrom*, *ſſwch*, *grym*, *glew*, *cnawd*,

cryf

ryf, cledd, cnyw, prid, plwm, trwm, tlawd, felly. *Pa faw. cledren dawddaledaf fyud.*

Chwech nid amgen, *d, dd:* *l, n, r, ſ,* Set achos y gelwir hwynt felly, am fod yn gwneuthur Sillafau tawddleddf ar bob un o honynt fel hyn. *cadw. gweddw. Elw Enw. Erw: Allw.*

Yma weithian yr yſbyſwn pa fawl peth a bair i ſill. af gollo i ch fiawn accen

Chwe pheth ai pair nid amgen, y Cyffefin yw i chyfanfoddi a ſillaf arall: ac yna y mae hi yn newidiaw ei henw; ac yn myned o ddyrchafedig yn ddiſgynnedig; ac yn colli ei chyfiawn accen: Canys cyfiawn accen pob ſillaf yw accen ddyrchafedig.

Yr ail peth yw pan gyfanfodder tair ſillaf yng-hyd: Y gair hwnnw a elwir accen amgylchedig,

Y trydydd peth yw cyfanfoddi pedair ſillaf yng-hyd yn un Gair, yna nid oes ir gyntaf or pedair accen gyfrifol yn y byd.

Y pedwerydd peth yw: Arwydd uchenaid. ſef yw honno: H yr hon a bair i air a lliaws o ſillafau ynddaw fod ac Accen ddyrchafedig arno, megys pan fo yr arwydd uchenaid rhwng y ddwy ſillaf olaf, fel y mae Cadarnhau.

Y pummed peth yw Rhaniad y Gair: megys pan fo Gair y bydder yn arfer oi Yſgrifennu yn un Gair: Ai rannu yn yr Acceniad neu y dywediad, fal hyn. *Talâath* neu *Yſlâas.*

Y chweched peth yw cyfanfoddiad ſillafau yng-hyd: Yr hwn beth fydd yn peri i Sillaf ac accen drom arni fel y mae *gwenn*, golli ei phwys, canys pan gyfanfodder hi gyda ſillaf neu ſillafau fel pe i dywedyd *Meinwen*, yna y cyll hi 'i phwys, acy gellir odli gyda hi 'r hon a fynner ai ſillaf drom ai ſillaf yſgafn.

Yma y terfyna y Rhan gyntaf o'r pum Llyfr Cr. ddwriaeth Cerdd Dafod.

Weithian

Weithian yr yſpyſwn or ail Llyfr Cerddwriaeth Cerdd Dafod. Canys Tair rhan Prydyddiaeth ſydd: nid amgen, ſillaf: Gair ac Ymadrodd, o'r Geiriau y gwneir yr Ymadroddion yn berffaith: Y rhai y tu gyfrinach rhwng Beirdd Ynys Brydain, ac a elwir Dwned Cymraeg.

Wyth Ran Ymadrodd ſydd, ſef.

Henw Rhag Enw. Gair neu Ferf. Rhangymeriad.	a	Not Banog Rhag ferf, Cyſſylltiad, arddodiad.	ni threiglir

Henw galwedig yw hwnnw a gydweddo i lawer o bethau fel y mae Dŷ, neu Lwdn, neu Gadachau, neu'r cyfryw eiriau, Dau Ryw henw galwedig ſydd, nid amgen, Henw *Cadarn* a henw *gwann*. Henw cadarn allo ſefyll arno ei hunain, neu trwyddo i hunan, heb wrthrych neu wrthgynheiliad,

Ynghylch Enw Cadarn,

Enw Cadarn yw pob Gair a arwyddocao gadernid neu anſawdd damweiniawl i'r cadernid, cadernid yw pob peth a ellir i weled, neu 'i glywed, neu gyffwrdd ag ef drwy gymmorth ei ddamweiniawl. I weled, megys *Dŷn*, *Prenn*, *Maen*, a'r cyfryw Corphorawl cyfanſoddedig. I glywaid fel *Gwynt*, *trwſt*, *Llêf*, a'r cyfryw bethau. Cyffwrdd ag ef megys, *Awyr*, *Gwynt*. Cadernid hefyd yw pob peth Yſprydawl ſylweddol, er na ellir na'i weled, na'i glywaid, na chyffwrdd ag ef, megys *Duw*, *Angel*, *Enaid*, *Meddwl*.

Henw gwann yw 'r hwn nid allo ſod arno ei hun heb wrthrych a gwrthgynheiliad iddo, fel y mae *Teg*, *hagr*, gwynn, du, doeth, ar cyfryw eiriau, canys nid all y rhyw bethau hynny ſod heb gadarn yn eu cynnal, megis Aprenteg, Dŷn hagr. Gwraig ſwrth, henw gwann a henw cadarn a ddylaent ſod o un rhiſ, ac o unrhyw

Genedl

Genedl, dau Rif fydd, fet unig a Lluofog; unig a yw un peth ; fel y mae *Dŷn*, Llioſog yw ſlawer o bethau fel y mae *dynion*, Tair Cenedl Enw ſydd, nid amgen, Gwrryw a Benyw, a chyffredin rhyngddynt, Gwryw 'r yw hwn a berthyno ar Wr, fel y mae *gwynn*, Benyw a berthyno ar Wraig fel y mae *gwenn*, Cyffredin yw 'r un a berthyno i bob un o'r ddau, fel y mae *doeth* : Ac am hynny cam Ymadrawdd yw dywedyd, Gwr Gwenn, gwraig *gwynn*, fe ellir dywedyd gwr Doeth, gwraig ddoeth ; am hynny doeth fydd gyffredin i bob un. Geiriau gwann a gymmerant gymmeiriaid, a geiriau cadarn ni's cymmerant, fet cymmeryd cymmeiriaid yw mwyhau neu leihau yn y ſynwyr y ſo arnaw , tair Gradd gymmeiriaid ſydd, fet Poſſiaid enw gwann gwaſtad, Cymmeiriaid, a Superliaid. y Poſſiaid yr hwn y byddo y ſynwyr gyntaf ir Gair ynddaw, fel y mae *da*, *drwg*, Cymmeiriad yw yr hwn a fwyhao neu leihao ſynwyr y Poſſiaid, fel y mae *gwell*: *gwaeth*, y Superliaid enw gwann yn arwyddoccau y mwyaf oll, neu leiaf oll, ac ni ellir myned droſtaw, fel y mae gorau oll, gwaethaf oll, neu gwynnaf, duaf, melynaf, gwyrddaf. dau Ryw Enw ſydd hefyd, nid amgen, Godidawg a chyfanſoddedig, Godidawg yn y gair heb gyfanſoddiad arnaw, fel y mae Lliw, Gair cyfanſoddedig yw pan gyfanſodder dau Air yn un, fel y mae *gwinlliw*.

A pha ſawl Nod bannog y treiglir henw, a thri nid amgen ; *hwn*, *hon*, *hyn*, hwn yw y Gwrryw, hon yw 'r Fenyw : Hyn yw y Canolig, pa ſawl peth a ddamweinia ar henw : *chwe pheth* nid amgen, Anſawdd, cymheiriaid, cenhedl : rhif, ffugr, ac Achos: Beth yw anſawdd ar Henw ? anſawdd yw gwybodigaeth i wybod beth yw henw ai priodol ai cyffredin, henw priod a ſydd ar Wr, neu ar le, Ar Wr fel y mae *Jeuan neu Sion*. Ar le fel y mae *Mwythig*, *neu Lundain*. Pob henw ar ni hoant, felly cadarn cyffredin ynt fal y mae Gwr, neu Dref ; neu Dŷ.

Yr

W { o flaen Bogeiliaid, } { a, wa, gwâg,
e, we, chwech,
i, wi, Gwin,
o, wo, Gwobr,
y, gwynu, tywynu
y, wy, gwyrth,

{ o flaen Llioſſeiniaid. } { ae, wae, chwaer,
ai, wai, Gwain,
au, wau, gwau,
aw, waw, gwawd,
ei wei, gweini,
eu weu, gweunydd
ow, wow, gwowdydd
iw, wiw, gwiw,
yw, wyw, gwyw,

Eithr *wo*, yn *gloywon* a *chroywon*, ar cyfryw Eiriau nid Llioſſeimad m'onynt; eithr y mae 'r *w* yn perthyn i'r Sillat o'r flaen, ar terfyniad yw *on*, megys *gloyw-on*, *fe ellir rhoddi at y rhai'n hefyd, y ſillafau amrhiodol hyn. hefyd*; ſef, oyw, ayw, hoyŵ, gloyw, croyw, gottoyw, mayw, amroſgoyw, hefyd y cyfryw rai ac ſydd o bedair Bogail, megis wayw, gwayw, ac yn llioſog gwaywyr.

Ynghyl. h Llioſeiniaid neu ddipthongiaid yn fyrr.

ae, ay, ow, wa, iau wau, oe ey: uw, we, iaw, waw: au, oy, yw, wi, iei wei: eu: wy, ia, wo, ieu: weu, ai, aw, ie, iow, wow, ei ew,
io: iae: wae: oi, iw, iy: iai: wai. 39 i gyd:

Hefyd y mae amryw fath ar Lioſſeiniad ym myſg y Grammadegwyr Cymreig, er hyffordd iant i'r Beirdd, ſef.

Talgron. aw, ew, iw, ow, wa, we, wi, wo: wy
Lleddf. ai: ei: eu: oi: wy, wae.
Dieithr. ia, ie, io, iw: iu: iy:
Talgron leddf, wayw: oyw, wyw:
Lloſgyrnog, iae: iai: iow: &c.
Gwib. au:

Hefyd y Bogeiliaid hyn er eu cyfflyltu, yn ghyd ni wna'nt yn y geiriau canlynol Llioſſeiniaid, eithr

y

y Grammadegwyr ai geilw llefarydd o flaen llefarydd neu 'n fwy cyffredinol Bogail o flaen Bogail, ſef, *priod, cian, rhiain. gweddio, rhieni, piau, Barddoniaeth.*

Y mae tri theulu o Lythrennau mud.

A phob un o'r tri theulu ai henw o'r ſan ar y genau, neu'r ermyg a fyddo mwyaf ei gwaith yn eu llefaru hwynt; y teulu cyntaf a elwir Gwefuſawl, am fod yn dywedyd pob un o honynt wrth nerth y Gwefuſau 'n bennaf; ſef, p, b, f, ph m, or ail Deulu y mae, t, d, dd, th, n, ac ſe'i gelwir Llythrennau deintiawl, am fod y Tafod ar y dannedd wrth eu llefaru hwynt. Y trydydd Teulu ſy 'n cynnwys y Llythyrennau Taſtodawl, c, ch, g, o herwydd bod y Tafod wrth ei llefaru hwy yn nhaſlod y Genau.

	Gwefau, Tromlefn,	Gwefau yſgafnlefn.	Grechaniawl.	yſgafngrech,	yſgafnlefn	tromlefn.
Gwefuſawl.	mh.	m.	ph,	f,	b,	p,
Deintiawl,	nh.	n.	th.	dd	d.	t.
Taſtodlawl.	ngh.	ng.	ch.		c,	

Mae tair rhês yn y Daſen, ſef un i bob Teulu, ac ym mhob un mae 'r gynta' yn dromlefn, yr ail yn yſgafnlefn, y drydydd yn y ddau deulu gyntaf yn yſgafngrech; y bedwaredd ymhob un yn grechanianawl; y bumed yn weſtai yſgafnlefn, y chweched yn weſtai tromlefn.

Pum Cenedl henw fydd, Nid amgen: Gwrryw a Banyw, Neawdr neu Canolig neu ar ei ben ei hun rhwng dwy blaid, heb iddo a wnelo a'r naill na'r llall. ac anwybod: y *Gwrryw* a dreiglir a hwn: fel y mae y gwr hwn: Banyw yw y peth Banyw ac a dreiglir a honn: fel y mae y wraig hon: Canolig a fydd pan fo henw gwann yn dyfod

fod mewn grym, henw cadarn ſel y mae *da mawr* ſydd i *Jeſan*, y da ſydd Canolig, ac a dreiglir a hyn cyffredin yw pob henw gwann, ac a aller i roi gyda phob un o honynt, ſel y mae *hael*: canys ef a ellir dywedyd: Gwr hael: gwraig hael: Anwybod yw y peth ni wypo neb beth ſydd ai gwryw ai banyw ſel y mae Colomen: aderyn y tô, ac Eryr. pan welo gwr Golomen: anwybod iddo beth ſydd ai gwrryw ai banyw: *Pa ſawl rhif ſydd i henw*? Dau: nid amgen, Unig a Lliolawg, unig ſal y mae Gwraig: Lliolawg ſel y mae Gwragedd: Henwau unig cynnulledig ſydd: ac anhawdd yw gwybod beth ynt ai unig ai lliolawg: eithr ſel y gweler y lliaws yn dyfod o honynt: Unig ſel y mae Coed: Lliolawg ſel y mae Coedydd: Dwy ffurf ſydd i henw: Un rhannedig ſel y mae Gwr, Un gyfanſoddedig: a gyfanſoddir a dau henw cadarn ſel y mae Cerddwr: o ddau henw gwann ſel y mae *dulas*, O henw gwann a henw cadarn, ſel y mae *Gwynlliw*.

Chwech achos ſydd i Henw, ſef.

Enwedigaethydd,	ac yn llyg- redig yn ol Dr. Sion	*Nominadio*, *Genedio*. *Dadio*,
Genabanedigaethydd,		
Rhoddedig aethydd.		
Roddefedigaethydd	Dafydd Rhŷs.	*Achwyſtaid* *Bogiaid*, *Abliaid*,
Talwediga thydd,		
Gwrthodedigaethydd		

Henwedigaethydd a arwyddocca henw, ac a ddaw flaen bert: Ac a arwyddocca y peth gwneuthuredig, ac o flaen y peth gwneuthuredig y daw arddodefedig; o flaen Bert ddioddefedig y daw, ac a atteb ir Holiad, *pwy?* ſel y mae *mi a ſaf*: *Ti a geri*: Sion a gâr. *mi*, *ti*, *Sion* yw yr henwedigaeth: Caraf neu ceri yw y Fert genedigaeth: ſydd a arwyddocca genedigaeth, ac a fydd pan

ſo

fo dau henw cadarn yn dyfod ynghyd: ac un yn perchennogi ar y llall, yr un a fo yn perchennogi a fydd genedig fel y mae *pen rhys*, Rhys yw *Gwahannedigaethydd*: Neu pan fo yn dyfod yn ol y Superlliaid Râdd fel y mae y teccaf or dynion, y dynion yw y gwahanedig, *Rhoddedigaethydd*, a ddaw pan ddel mewn ymadrodd beth yn rhoddi i beth arall: Y peth y rhodder y peth iddaw a fydd *Rhoddedigaethydd*, fel y mae *modd i mi*, *mi* yw y *Rhoddedigaethydd*, *Achusiaid* achos a arwyddocca Cyhuddaw: ac a ddaw ar ol berf berfonawl yn ddiodiefedig, neu a ddaw ar ol pob arddodiad ond a arwyddoccao gwrthod fel y mae *yr wyf fi yn ty*, *Bogiaid* a arwyddocca galw fel y mae *Jefan* tyred yma, *Jefan* fy *Fogiaid*, *Apliaid* a ddaw pan ddel un o'r chwech arwydd hynn o flaen henw cadarn, *yn*: *gyda*, *wrth*, *drwg*, *or*, *nag*. Tri or rhain a wnant *Wrthodedigaeth*. a thri ni's gwnant, y tri ai gwnant yw *drwg*, *or*, *nag*: y tri ni's gwnant yw *yn*, *gyda*, *wrth*. ac er na wnant *Wrthodedigaeth*, etto *Gwrthodedigaeth* arwyddion *Apliaid* ynt, o achos yrarfer fydd ymhob Jaith yn treiglo diwedd geiriau *Tngroeg* ac yn *Lladin*, *Tngroeg* fel y mae *In pentecoste*, *In paraseve*. yn *Lladin* fel y mae *In Domo*: *in capo*. A rhai yn yr Ysgrythur lan a osoded or Groeg, o ldiwrth ba rai y mae ein Jaith ni yn cymmeryd ei gwarant. Ac nid or *Lladin*.

Tnghylch Rhag-Enw.

BEth yw Rhag Enw? rhann ar Jaith a dreiglir a ddoder yn lle priodawl henw, un rhyw a henw hayach: ac a gymmer ddau berfon. Chwe pheth a ddamweiniant ar Rag Enw, Rhag Enw nid amgen: *Anfawdd*, *Cenedl*, *Rhif*, *Ffugr*, *Perfon* a *Aachos*. Dwy anfawdd fydd i Rag-Enw: Nid amgen un derfynedig fel y mae *myfi*, *tydi*, *efe*, ac un annherfynnedig fel y mae *mau*, *tau*. *eiddaw*, un derfynnedig a gymmer Berfon, ac un annherfynned

edig ni chymmer Berſon : Tair Cenedl y ſŷdd i Rag-Enw, Gwryw fel y mae *hwn.* Benyw fel y mae honn : Canolig fel y mae *hynn* Dau Riſ y ſydd i Rag-Enw, Unig fel y mae *hwn.* Lliolawg fel y mae *rhain.* Tair Perſon y ſydd i Rag henw, ſef, Y gyſſefin a ymadrodda o honi 'i hun, fel y mae *mi*, yr ail a ymadrodda o honod ti, fal y mae *tydi.* Y drydedd a Ymadrodda o honaw ef, fal y mae *efe.*

Cymmbariad graddawl yr un Geiriau.

Y Radd bendant	*Y Rådd gyſtadliaeth,*	*Y Rådd. uchaf,*
Da,	*Gwell,*	*Gorau.*
Dr wg,	*Gwaeth,*	*Gwaethaf.*
Mawr	*Mwy,*	*Mwyaf.*
Bychan,	*Llai,*	*Lleiaf.*
Agos,	*Nês,*	*Neſſaf.*
Iſel,	*is,*	*Iſaf.*
Uchel,	*Uwch,*	*Uchaf.*
Hir,	*hwy,*	*hwyaf.*
Du,	*Duach,*	*duaf.*
gwynn,	*gwynnach,*	*gwynnaf.*
Melyn,	*melynach,*	*melynaf.*
Pell,	*pellach,*	*pellaf.*

Pob Enw Gwann a gymmharir ond y pedwar canlynol.

Enw dygiedig o'i flaenawr, megys *yr hwnn.*
Gofynnedig, megis *Pwy?*
Rhannedig Doſparthedig megys *pwy bynnag,*
Annherlynedig megys *y rhai'n.*

Am Nifer.

A Dau Nifer ſydd, ſef, Unig a Lliolog.
Rhif unig, mi,
Rhif Lliolog, ni,

Tair Cenedlryw ſydd, ſef.

Gwrryw,	*eſ*,	*hwnnw*,
Benyw,	*hi*,	*honn*, *honno*.
Cyffredin	*mi*,	*hynn*, *hynny*.

Berf neu Orair.

Rhydd, yr hon y bo digon o Ymadrodd ynddi i hunan heb wrthddrych wrth beth yn ei hôl, megys, *Eiſteddaf*, *cerddaf*, Erchlynnedig, yr honn a fo 'n wrthddrych wrth beth arall yn ei hôl, megys, *gwelaf*, *clywaf*. Gwrthddrych y mae 'r Ymadrodd, *beth y welir*, *beth y glywir*.

Deuryw Genedl Berf ſydd, *ſef*.

Gwneuthuredig a Dioddefedig, gwneuthuredig yw 'r hon a Arwyddoccao ryw Weithred, megys, *cerddaf*, *dyſcaf*. Dioddefedig, yr honn a arwyddoccao dioddef rhyw weithred, megys *a'm cerir a'm dyſgir*.

Pum gobennydd Berf gwneuthuredig ſydd, *megis*, *af*, *Caraf*, *wn*, *carwn*, *ais cerais*, *aſſwn*, *caraſaſwn*, *wyf*, *carwyf*.

Pum gobennydd Berf ddioddefedig, *ſef*,

Pr e'm cerir, *id*, *e'm cerid*, *wyd*, *e'm carwyd*, *yſid*, *e'm Caryſid*, *er*, *e'm carer*.

Chwech achos ſydd i Rag Enw, *fel i Enw*.

Dwy ffugr ſydd i Rag-Enw: Un Rannedig fel y mae, *mi*: Un gyfanſoddedig fel y mae, *myſi*: Ugain Rhag-Enw ſydd: nid amgen, *mi*, *ti*, *eſ*, *myſi*, *tydi*, *efe*, *hwnn*, *hwnnw*, *mau*, *tau*, *eiddaw*, *minnau*, *tithau*, *yntau*, *myhun*, *Tyhun*, *Ei-hun*, *Einyn*, *Einwch*, *eiddynt*, *o'r rhai hynn pedwar tadog y ſydd*: *nid amgen mi*, *ti*, *Eſ*, *hwnn*, ar llaill oll tynnedigion ynt.

Am Ferf,

BERF yw pob peth a Arwyddocca gwneuthur, neu ddioddef gydag amſer a Pherſon. Gwneu-

thur

thur fel y mae *Caraf, dyſcaf* dioddef fel y mae am *cerir, am dyſgir*, dau ryw Ferf ſydd, ſef Berf rydd; a Berf erchwynnedig, *Berf* rydd yw'r Ferf y byddo digon o ſynwyr ynddi ei hun, neb wrthrych wrth beth arall yn ol, fel y mae *Rhedaf, Eiſteddaf*: Berf erchwynedig, yw yr hon a fyddo 'n wrthrych peth arall yn ei hol, fel y mae *gwelaf, clywaf: cyhuddaf*, ar cyfryw Eiriau o Ferfau.

Pum modd Berf ſydd nid amgen.

MAnagedig, Archedig, Damunedig, Amodedig, Annherfynnedig, Managedig. mi a *garaf*, manegu 'r ydwy fy *mod yn caru*.

Archedig fel y gwna y Tàn. Dymunedig, fel y mai, dymunwn fy mod yn Frenhin. Ammodedig fel hyn, pan ddelych attaf, ti a gei Farch, neu o gwnei waith ti a gei gyflog. Anherfynedig yw y prydna bo na rhif na Pherſon, fel y mae *Caru, clywaid*, ac ar ammodau hynny oreu y bernir pan fo'nt yn Ymadroddion. Dau ryw Genedl Berf ſydd, ſef, gwneuthuredig a Dioddefedig, gwneuthuredig Berf yw a ddangoſo gwneuthur, fel y mae Prydaf, ſef dangos fy mod yn gwneuthur Prydyddiaeth; Berf ddioddefedig, a ddangoſo ddioddef fel y mae, ſ'am *Cerir*, dioddef yr wy fy ngharu, Tair Perſon ſydd ſef y gyntaf, yr ail ar drydydd; y gyntaf yw hon ei hun, fel y mae *Caraf* i. Yr ail a Ymadrawdd wrth arall. fel y mae *Ceri di* y drydedd a ymmadrawdd o arall, fel y mae *Câr y llall*. a hynny yn y Rhif unig. Ac yn y Rhif Lliofawg, *Carwn ni*, yw y Berſon gyntaf. *Cerwch chwi*, yw 'r ail. *Carant hwynt* yw 'r drydedd.

Tri amſer Berf ſydd,

CYndrychiawl, a Pherffaith a Dyfodedig, cyndrychiol, ſydd yn a wr fel y mae *Caraf*, perffaith y fu, fel y mae *Cerais*. Dyfodedig a fydd, fel

y mae *Carwyf*, gyda hynny y mae Ammherffaith, ac nid aeth gwbl ymmaith, fel y mae *carwn*. Mwy na pherffaith, a aeth er ys llawer dydd, fel y mae *carsswn*. Y mae gyda hynny Rann Ymadrodd arall, fef Rhag-enw, fef yn Rhag-enw pob peth a ddangofo Berfonoliaeth meddiannawl; neu Feddiant; neu ymofyn. Pedwar Rhag-enw ar hugain fydd, fef deuddeg yn rhif unig, a deuddeg yn rhif Lliofawg: yn rhif unig y mae, mi, ti, llall, hwn, ho, ef, hi, pwy, pa beth: meu: teu eiddaw. Yn Rhif Lliofog y mae'nt, ni, chwi: llaill, rhai hynn, naill, eraill, pa ra? pa bethau? einym, einwch, eiddynt, y faith cyntaf yn Rhif unig odidawg; ac yn Rhif lliofawg a ddangofant berfonoliaeth y meddiannawdr. y tri diwaetha' yn Rhif unig, ac yn Rhif Lliofawg a ddangofant Feddiant. y pedwar hyn y Mann, fef *pwy? pa beth? pa rai? pa bethau?* a ddangolant ymofyn. Dau Ryw Enw unig fydd hefyd; fef henw unig ei hunan, ac Enw unig cynnulledig, enw unig ei hun yw *bwnnw* na bo cynnulleidfa yn y fynwyr ond ef ei hun yn unig, fel y mae *March*. Enw cynnulledig yw hwn, a fo cynnulleidfa yn y fynwyr, o lawer o bethau, fel y mae, *Pobl, cenedl, torf, lliw*, ar cyfryw eiriau. Geiriau eraill a ddangofant drifiwch, fel y mae *och*, neu Lawenydd, fel y mae *wi*. a Geiriau eraill na pherthyn or Ddwy Rann Ymadrodd, Rhag Enw na Berf, ni hanant o Ymadrawdd, eithr chwanegu 'r Ymadrawdd ai addurno a wnant, yr ymadrodd a fyddo o lawer o Eiriau ynghyd: Dau ryw Ymadrodd fydd, nid amgen Ymadrawdd cyflawn perffaith, ac Ymadrawdd Anghyflawn Ammherffaith. Ymadrawdd Ammherffaith a fydd o ddau Enw neu dri, heb Berf, fel y mae *Gwr mawr tęg*, neu ddau Berf neu dair ynghyd heb Enw, fel y mae *Caraf, canaf, clywaf*. Ymadrodd perffaith a fydd pan fo Enw a Berf ynghyd yn weddus, fel y mae *Tywydd g[illegible] Hendidiau*. Ymadrawdd a fydd pan

gyffyllter

gyſſyllter Enw a Bert ynghyd yn un rhiſ, ag un Berſon, ag Enw gwann, ac Enw cadarn ynghyd yn un Genedl ac yn un rhiſ, heb na Gŵyad nac Apſen, nag unig na Lhoſawg ynddo. Ac oni bydd telly cam Ymadrawdd yw. Pob Enw a Rhag Enw y tydd trydydd Berſon, eithr pedwar Rhag-Enw, ſef, *mi*, *ti*, *ni*, a *chwi*, Dau unig a dal un Lhoſog, ac am hynny jawn Ymadrawdd yw dywedyd, *Rhys ac Einion a garant Oleuddydd*. Ffigur ſydd i jawnhau ymadrawdd, ac i eſcuſodi tros iawn Ymadrodd a elwir *Sinotoges*, a honno y tydd pan fo gwann a chwbl ac Enw gwann rhyngddynt a aller i ddwyn ar bob un; ar y Rhann ac ar y cwbl, a hwnnw yn arddangos moliant neu Gabl, a hwnnw a ddyleu ddwyn ar y cwbl, ac nid ar y Rhann, ſel y mae *Gwraig wenn ei throed, gwr gwynn ei law*, bydded y Gwryw Troed: ar gair gwenn a ddygir ar y Wraig ac nid ar y troed, ac telly y mae iawn Ymadrodd.

Ynghylch Not Bannog.

Yr hwn ſydd o ddau Ryw, yn gyntaf'y, a roidir bob amſer gyda chydſeiniaid, neu 'r Fogail (*w*) megys *y Gwr*, *y Wraig*. yn ail, (yr) a arferir o flaen Bogeiliaid unigol, neu Lioſſeiniaid, er hynny i gyd er mwyn union gyſſyllta amryw eiriau y nghyd a rhan gymmeriad, *a*, *na*, *i*, *o*, ſydd yn myned o flaen *yr*, ar gair caulynol yn dechreu naill ai ynghyd a chydſain, neu gyda *w* neu *i*, pan ſyddo'r (*yr*) yn digwydd yn y canol, arferedig yw torri 'r (*y*) ymmaith o herwydd y Fogail ragflaenol iddi, megys, *mi a'r Gwr*, Gwell *na'r Wraig*, *Câr i'r Farll*, i'r *Brenhin*, *Dŷn o'r dref*. Ac weithiau yn ol Bogail yn riwedd Gair, fe arferir (*y*) eithr yn fwy perthynaſol 'r nag *y*, megys, *pwy yw'r Gwr ? pwy yw y Gwr ?*

Beth yw Arorair neu Rhagferf.

RHAN ar Jaith a oſoder, wedi Bert, ac yn gyflawn o Synwyr i orphen Ymadrawdd; neu i'w ddechreu; Tri pheth a ddamweinia ar Ragterf ſef, *Synwyr, Cymheiriad, a Dull*, neu *Ffugr*.

30 *Synwyr* ſydd i Ragterf; Canys rhai or Rhagferfau a Arwyddoccant *Le*, ſef y mae *ymma, llyma, yna, accw, draw, obry*. &c. Rhai *amſer*, megys *doe, echdoe, heddyw, yforu, trennydd, trannoeth, tradwy. boreu, cynechwydd, ynawr, yr awrhon, weithian, beunydd, byth, tragywydd*. Rhai *Rhif*, ſef, *unwaith dwywaith, teirgwaith, pedairgwaith, pumwaith chwegwaith, ſeithwaith, ugeinwaith, canwaith*, &c. Rhai *Trefn*, Oddi'ma, oddi'na, bellach, weithian, yn gyntaf, yn ddiweddaf, o'r diwedd, Rhai *Gofyn*, megys, pa ham? pa fodd? pa ddelw? p'am felly? Rhai *galw*, how, hai how, ô, how hai. Rhai *Gomnedd*. Na, nage, ni, ni's, nid, dim rhith, mymryn, un gronyn. Rhai *Honny*, ie, felly, pam, nad ef, yn ddiau, yn hollawl, yn ddiogel, yn ddiammau. Rhai *Tyngu*, myn Duw, rhyngoſi a Duw, myn y Grôg, myn Mair, Rhai *Ernioli* iddo, atto, arno, Adolwyn, adolwg. Rhai *gwahardd* nad iddo, rhwyſtro, lleſtair. Rhai *Rhybudd*, Gochel, cymmer ofal. Rhai *dymuno*, O nad oes, o na byddai, o na chawn. Rhai *deol*; yn unig, namyn, onid dieithr, eithr. Rhai Cynnullaw ynghyd, megys ar unwaith, yn unparth, ynghyd, yn gwbl. Rhai *gwahanu*, o'r neilltu, oddiwrthynt, ymaith. Rhai *amgwiaeth*. Yn Amgenaeh Rhai a arwyddoccant *Ebol*, megys cynt yn gyntaf gwell, Rhai Ynghylch *Mwyhau*, Yn hollawl, yn Aruthr, yn ormodd, yn anteidrol. Rhai ynghylch *llaeſu*, braidd, o ſefur ychydig ac ychydig. Rhai am *ganiattau* megys, boed, bydded. Rhai yn Arwyddoccau *Anſawdd*, megys yn ddyſgedig, yn deg, yn rymmus, yn drwm, yn ddrwg. Rhai ynghylch *Maintiolaeth*, ſef ychydig, lleiaf oll, mwyaf oll, llawer, yn fawr

yn

yn fychan, yn fwy, yn llai, eraill ynghylch *cyffelybu*, yn gymmaint, yn ogyfuwch. Rhai ynghylch *Anorphen*, megys, yn agos, yn ymyl, ymronn. Rhai megys yn *dangos*, fef. Wele, nychaf, yn llynn, fe lly, eraill yn *eglurhau* megys. fef, fel, mal, malpei, nid amgen. Rhai yn *petruſo*, megis yſgatfydd, nid hwyrach. Rhai ynghylch *anturiaeth*, o ddamwain, ond antur, o antur, ac eraill y fydd o *debygoliaeth* fel y mae, telly, yn unwedd, megys, mal, yn yr un modd:

Ynghylch Cyfranniad.

Beth yw *Cyfranniad*, Rhan ar Jaith a gymmer rann gan henw, a rhann gan *Ferf*, gan henw y cymmer Genedl, ac achos gan *Ferf* y cymmer amſer a *Synwyr*, gan bob un o honynt y cymmer Rhif a Ffugr.

Chwe pheth a ddamweinia ar gyfranniad: nid amgen: *Cenedl, achos, Amſer, Synnwyr, Rhif a ffugr.* Tair cenedl ſydd i gyfranniad, fel i henw gwan, Chwech achos ſydd i gyfranniad fel i henw: tri amſer Cyfranniad y ſydd: Cynhyrchiol fel y mae yn *caru*: perffaith fel y mae o *garu*: Dyfodedig fel y mae *i garu*. Tri rhyw Synnwyr ſydd i gyfranniad, fel y mae tair *Cenedl* i Ferf. canys gan Ferf wneuthuredig y daw dau barth: nid amgen, *cynnhyrchiol a dyfodedig*, O Ferf ddi-o idefedig y daw dau barth: nid amgen, perffaith fel y mae *gwedi, caru*, Cynhyrchiol fal y mae *yn caru*. O Ferf Canolig y daw dau Gyfranniad fal y mae ei henw gwann, nid amgen: Unig a lliofawg Dyfodedig y ſydd i Gyfranniad: Un rhannedig fel y mae yn *caru*. Un gyfanſoddedig fel y mae yn *cadgaru*.

Pa ffurf yr adnabyddir *Cyfranniad*, yr amſer *Cynhyrchiol*, pan fo *yn*, yn dyfod o flaen Arwydd Berf anherfynnedig, *yr*, *yn*, ar Ferf anherfynedig a fydd un Gair, ar Gair hwnnw a fydd Cyfr-

iad o amſer Cynnhyrchiol, ſel y mae, yn *caru, yn canu, yn tyfu*. Cyfranniad o amſer perffaith, wrth i Synwyr, ai derfyn yr adnabyddir, canys megys henw gwann fydd y dychweliad: Ac o Ferf y daw, a therfynu a wna yn ddiau ſel y mae *Caredig, dyſgedig*. Cyfranniad dyfodedig, gwneuthuredig a adnabyddir pan fo y yn dyfod ar ol Berf atreolus, a c o flaen Berf annherfynedig yr y, ar Ferf annherfynnedig a fydd Cyfranniad o amſer canlynol gwneuthuredig, fel y mae *y caru, y ſaethu, y canu*. Cyfranniad Ddyfodedig, dioddefedig a adnabyddir pan fo, *ym* yn ddioddefedig yn dyfod yn ol Berf afreolus, ac o flaen arwydd Berf annherfynedig: Ar Ferf afreolus yn arwyddoccau gwneuthur y Cyfranniad Dioddefedig, yr *ym*, ac arwydd y Ferf anherfynnedig a fyddant un Gair, Ar gair fydd Cyfranniad o amſer Dyfodedig, o Ferf ddioddefedig fel y mae, *yr wyf fi yn caru*; gwybydd fod y cyfranniad yn ddioddefedig ac yn amſer Dyfodedig, Parth fathredig, y ddaw pan ddel y neu o ar ô. Berf a arwyddoccao fymmudo fel y mae *cerddaf*. Ac o flaen arwydd Berf annherfynedig yr y neu yr o, Ac arwydd y Ferf annherfynedig a fyddant un Gair, ar Gair hwnnw fydd parth fathredig, fel y mae: *mi af i garu: mi a ddof o garu*. Henwau parchedig a fydd pan fo arwydd Berf annherfynedig yn myned mewn grym henw ag arwydd *Genedio*: fel y mae *or caru, yr caru*. Ac yn *Achuſiaid, Apliaid*, fel y mae *yn caru*.

Ynghylch Cyſſylltiad.

BEth yw Cyffyllltiad, Rhann ar Jaith a arwyddoccao cyſſylltu neu wahanu rhwng rhannau eraill: hi a gyſſyllta leoedd, Ac a wahana Synhwyrau.

Tri pheth a ddamweinia ar Gyſſylltiad: nid amgen *Gallu, Dull, a Threfn*.

Fum

Pum Gallu y ſydd i Gyſſylltiad. Un yw cyſſylltu neu glymmu, fel y mae *Gwr a Gwraig*, neu *mi a thi*, neu *ddyn ar llall*. Yr ail yw gwahanu, fel y mae *mi*, neu *di*, neu *arall*. Y Trydydd a berthyn, neu a gyflawna ymadrodd, fal y mae *nid, amgen*, neu *Er hynny*: neu *ſef, yw hynny*. Y pedwerydd a ſydd Achoſawl fel y mae, *O daw ef minnau a ddeuaf: pan ddel ef, minnau a ddeuaf, oni ddaw ef, ni ddeuaf finnau. mi a drawaf y gwr.* Canys ei am trawodd i, neu fel hynn hefyd, *os, o, onid, onis, oni, onith, ai, achos paham, ar achos paham*, Ond *na, na's, nai*. O achos rhwng, a phan fo, *am ba beth*, yn enwedig hefyd, ac hefyd *yntau? o ddiethr*, neu *oddigerth*, dros benn. Y pummed gallu y ſydd Reſymawl fel ŷ mae, *o daw ef, paham na ddaw yntau? paham y llas y gwr*, Am iddaw i haeddu: Neu fal hynn yma hefyd. *Oblegid* ac oblegid, yn wir, or achos, *paham, yn wir or achos*. Or plegid, am hynny, hyma henwau y pum gallu ſydd i Gyſſylltiad, fel y dywedpwyd uchod. *Cyſſylltu, gwahanu, cyſtawni, Achoſio, a Rheſymoli*. Dwy ffugr y ſydd i Gyſſylldiad: Un Rhannedig fel y mae *am hynn*: Ac un gyfanſoddedig fel y mae, *am hynny*. Tri Threfn neu dri *Urddas* y ſydd i Gyſſylltiad: Y cyntaf yw *Rhagflaenu* Geiriau yn eu cyſſylltu fel y mae, *ac, ar, ath*. Yr ail yw Canlyn y Geiriau y boant yn eu rhwymo, fel y mae *Nê, neu, y naill, am, an*, y trydydd yw rhagflaenu a chanlyn yn gyffredin y Geiriau, fal y mae *o achos, oblegid, o gâs: o herwydd, os bydd, o bydd, oni bydd*.

Beth yw Arddodiad, Rhann o Ymadrodd yr hwn a roddir o flaen Ymadroddion eraill: ac a gyflawnhao neu a newidio, neu a lefhao arddangos ymadroddion eraill; Un peth a ddangoſant arddodiad, nid amgen, *Achos*: Pa fawl achos y ſydd mewn Arddodiad. Dau nid amgen, *Achuſiaid*. ac

Ap-

Apliaid. Deg ar hugain a wasanaetha i *Achusiaid*, nid amgen, *Ymyl y tŷ, at y tŷ, gar bronn y Tŷ, o flaen y Tŷ, gyfar vyneb ar Tŷ, y tu yma i'r Tŷ, ar gyfair y Tŷ, o gylch y Tŷ, neu o bob parth y Tŷ O gylchion y Tŷ, Unwedd ar Tŷ, yn y Tŷ, allan o'r tŷ, ymhlith y Tai, Gerllaw y tŷ, ymlaen y Tŷ, Uwch ben y Tŷ, tan gyfflys y tŷ, dros y Tŷ, heb Wr y Tŷ, erbyn yr Wyl, Am y pared, hyd Duwsul, O. ddieithr y Ddinas, Is gil y ddôr, o fewn y Tŷ, rhwng y Tai, ynghylch y tŷ, Oblegid yr eisteddfod.* Deg ar hugain *Arddodiad* a ddaw o *Apliaid.* Nid amgen *yn ol y Gwr, o flaen i'r Gwr, or tu hwynt ir Gwr: wrth ymyl yffordd, or tu ymma ir gwr, wrth ystlys y gwr, neu wrth, neu oddiwrth* bob peth ar a fo a henw Cadarn arno neu Rag henw, *or tu draw ir gwr, or tu ol ir March, or tu blaen ir cŵn o'r tu cefn ir gwr; or tu bronn ir gwr. neu gar bron y gwr, gar bron y Tysiion; o'r Ffair, o'r Farchnad, yn ddirgel, yn amlwg, yn gyhuddedig o gi fiaunde, rhag ofn, heb drafael, o ni Tŷ,* gyda glann yr afon, Dy Farch, o flaen *pawb*: yr, od, cyn.

Pedwar Arddodiad a ŵasanaetha weithiau i *Achusiaid:* Ac weithiau eraill i *Apliaid*, nid amgen (yn) fel y mae *yn y Tŷ.* Yr fel y mae *yr Coed*, dan fel y mae *dan y tŷ*, (ar) fel y mae eisteddar *y Stôl*: Yna y perthyn *ar i Achusiaid*: Canys cyfwrdd ar peth y mae; A phan fo heb gyfwrdd fel y mae, *mi âf ar eich neges chwi.* Yna y perthyn i *Apliaid.* Llyma hwynt oll, *yn, yr, dan, ar,* Rhai or Arddodiad sydd yn mynnu *Achusiaid* ar eu hôl: nid amgen, na'r rhain, (yr) fal dywedyd yr Tŷ, Cynn, fal dywedyd, *cynn yr wyl*: Ac wrth hynny dealler eraill: Llyma y rhai ni ellir i Cyffylldu gyda Geiriau eraill. nid amgen; Gyferbyn, garbronn.

Y

Y mae hefyd Rann a'r Jaith a elwir Cyfryngdod neu Daflodiad.

BETH yw Taflodiad, Rhann ar Jaith a arwyddoccao deheurwydd meddwl, dan lef gyhuddedig: Un peth a ddamweinia ar *Daflodiad*, nid amgen, arddangos ei hun, Pedwar rhyw Arddangos y fydd i *Daflodiad*, Canys rhai o'r taflodiadau a arwyddoccânt Lawenydd, fel y mae *wi*, Neu, Gwynn fy myd. Rhai a arwyddoccânt *ddolur* neu *driſtyd* fel y mae *Och neu gwae fi*, rhai a arwyddoccant *Ofn*, fel y mae *At*, *a.d.* Rhai a arwyddoccânt *Rybudd*, fel y mae *how*, Rhai a arwyddoccânt *Annog* fel y mae *bŷs*, Ac od oes mwy dealler wrth hynny y cyffelyb.

Pa Rannau or Ymadroddion a ellir eu rhoddi fegys Taflodiad, Henw gwann ei hun fal y mae, *Drwg*: A rhyw amſer Rhag Henw a henw gwan fel y mae *myfi druan*. Weithiau eraill Rheiwm cyfan fal y mae *O Arglwydd da*, neu *Jeſu dy drugaredd.*

Llymma ffordd a ddyfg ddychwelyd neu dreiglaw Geiriau fal y galler gwybod pa gâs: pa berſon, pa fodd: A pha amſer a ddoder yn yr Ymmadrodd. Wrth i wneuthur yn ddyledus ac yn gyfiawn, nid amgen, o dyſt i dreiglaw Ymmadroddion yn berffaith, fel y mae hynn, yr Ferf Caraf: Cery, cerais, carai, or caru, yr caru: at y Caru, o garu, I garu, yn caru.

Yn berthynas i gydnabod y pum amſer, yn eu hamryw foddion.

CAraf, *i*, carwn i, carawdd ef, carit ti, carei ef, carem ni, *carech chwi*, *carwyf i*, *ceri di*, *cerwch chwi*, *cerym ni*, *cerynt hwy*, *cerais i*, *ceraiſt ti*, *ceryſ di*, *ceryſ chwi*, *cerir fi*, *cerid ti.*

Pum

Pum Amſer ſydd.

Amſer

Cyndrychiol
Cynhyrchiol
neu Cydrychiol — ſydd yr awrhon,

amherffaith, — aeth ymaith yngwbl
Perffaith, — aeth ymaith er'ſtalm
mwy na — aeth ymaith er yſtalm a chyn perffaith.
pherphaith — *ſy'n dyfod rhagllaw.*
dyfodadwy, neu, — *ſef a ddel rhagllaw.*
Dilynawl,

yr Rhan

Dau Nifer neu Rif ſydd, ſef Unic a Lliofog.

Yn Gadarn Weithredol, megys, *wyf, wyt, yw.*
Yn Ddioddefedig, *bydd af, byddi bydd. ydys, ys, byddir.*
Yn wann weithredol, megys, *caraf, ceri, câr.*

Mewn amgylchiaith fel, *wyf, wyt, yw yn caru.* mewn ſymlrwydd megys, *ef am cerir, a'th gerir, ae cerir, &c.*

Yngbylch Perſonoliaeth.

A thri Rhyw ſydd. ſef,

Yn gynta' — *Unigol, caraf carwn cerais.* / *Lliofog, carwn carem caroſſem,* / Yr hon a 'madroddo ami hunan.
Yn Ail, — *Unigol, ceri, cerid, ceraiſt,* / *Lliofog cerwch, carech, caraſoch* / A Ymadroddo wrth arall.
Yn Dry dydd. — *Unigol, câr, carai, carawdd,* / *Lliofog carant, carent, caraſant* / A ymadroddo o arall.

Pum amſer a ddaw o Fynagedig ſodd nid amgen, *Cynnhyrchiol, Amherffaith, Perffaith, Mwy na pherffaith, a Dyfodedig. Cynhyrchiol,* ſel y mae *caraf, ceri, caref,* ac yn Lliofawg, *Carwn, cerwch carant.* Ammherffaith amſer, *Carwn, caryd, carai* acyn Lliofawg, *Ceryn, cerych, cerynt.* Perffaith amſer, *Cerais, ceraiſt, carodd,* ac yn lliofawg, *caroſom,*

taraſom, caraſoch, caraſant: Mwy na pherffaith amſer, *caraſwn, caraſud caraſai*; Ac yn *L*lioſawg *Careſyn, careſſych, careſſynt.*

Amſer Dyſodedig, *Cerych, caro ef*; ac yn Llioſawg, *Carom: carech, caront hwy rhagllaw.*

Dau amſer a ddaw o Ferf Orchymmynedig, Cyndrychiol, *car di, cared ef.* Ac yn Llioſog, *carwn ni, cerwch chwi, caront hwy.* Yn gydrychiol yr awr honn, Dyſodedig y mae *cardi rhagllaw. cared ef.* Ac yn Llioſawg, *carwn ni, cerwch chwi, caront hwy rhagllaw*. Ni ellir gorchymmyn eithr mewn dau Amſer, ac mewn dwy Berſon.

Tri amſer a ddaw o Ddamunedig ſodd: Cynhyrchiol amſer, *Ef a allai y caraf yr awrhonn, y ceri, y caref*, Ac yn Llioſawg, ef a allai y *carwn, y cerwch, y caraut hwy.* Mwy na pherffaith. *ef a allai y caraſwn, y caraſid, y caraſai*; ac yn Llioſawg ef a allai y *careſym, y careſych, y careſynt*, Dyſodedig Amſer, ef a allai y *carwn rhacllaw, y carid y carai*, Ac yn Llioſawg ef a allai y *cerym. y cerych, y cerynt hwy rhagllaw.*

Pum amſer a ddaw o Ferf Gyſſylltiedig, nid amgen, Cynnhyrchiol, ſef y mae *o charaf, o cheri, o char ef*: ac yn *L*lioſog *o charwn, o cherwch, o charant*. Perffaith amſer, *o cherais, o cheraiſt o charodd ef*; ac yn Llioſawg. *o caraſom, o caraſoch, o caraſant*. Ammherffaith Amſer, *o charwn, o charid o charai*. Ac yn Llioſawg, *O cherym o cherych o cherynt*. Mwy na pherffaith amſer, *o caraſwn, o caraſid o caraſai*; Ac yn Llioſawg *O careſym, o careſych o careſid*. Amſer Dyſodedig, *o caraf rhacllaw, o ceri, o car ef*, ac yn Llioſawg, *O carwn, o cherwch, o carant*: neu fil hynn: pann garwyf, pan gerych, pan garo ef; Ac yn Llioſawg pann *garom, pann garech. pann Garont hwy*. Annherfynedig ſodd ni ellir cael i. ddaw, na Rhif na Pherſon. Ac am hynny y gel-

gelwir ef yn annherfynedig fodd fal y mae *Rhedeg, Saethu, Caru, Neidiaw: Nofiaw.*

Ffordd i ddyebwelyd y Berfau.

Weithian y dyfgwn ffordd i ddychwelyd Berf ddiodde fedig fel, yr ail Genedl or Berfau.

Pum Amfer a ddaw o Fynagedig Fôdd.

MYnagedig fodd, cynnhyrchiol amfer, *am cerir, ath Gerir a Gerir*, ac yn Llioſawg, *an cerir, a'ch cerir, au cerir.* Ammherffaith amfer, *am cerid; ath gerid, ai cerid*, ac yn Llioſog, *ai cerid; a'th cerid: au cerid. Perffaith amfer amcarwyd, ath Garwyd, a Garwyd*, Ac yn Llioſawg, *A'ncarwyd, a'ch carwyd, au carwyd.* Mwy na pherffaith amfer, *am careſid, ath Careſid, a Careſid.* Ac yn Llioſawg, *a'n careſid, ach careſid, au careſid.* Amfer Dyfodedig. *Am cerir, a'th Gerir, a Gerir.* Ac yn Llioſawg, *a'n cerir, a'ch cerir, au cerir.*

Modd Gorchymynnedig o Ferf ddioddefedig: Ni ellir i gael, eithr drwy roddi y Ferf Ganolig afreolus fel y mae *wyf, wyd, yw*, yn y modd Gorchymynnedig, A chyfranniad o Ferf ddioddefedig o amfer perffaith ar i hol fel y mae, *bydd garedig, bydded garedig*, Ac yn Llioſawg *byddwn Gared g, byddwch garedig*, byddant *garedig*, Amfer Dyfodedig, *byddych garedig*, bydd *garedig.* Ac yn Llioſawg, *byddom garedig, byddoch garedig, byddont garedig*,

Modd Damunedig, cydrychiol amfer, *ef a allai ym cerir, i'th gerir, i cerir.* Ac yn Llioſog, *ef a allai i'n cerir, i'ch cerir, eu cerir.* Mwy na pherffaith amfer, *Ef a allai ym careſyd, i'th careſid, y careſid.* Ac yn Llioſawg, ef a allei i'n *careſid, i'ch careſid, au careſid*, Dyfodedig amfer *ef allei ym cerir, i'th gerir, y cerir ef*, ac yn

Llioſawg

Lliosawg, ef a allai i'n cerir, *i'ch cerir*, y cerir hwynt, Ammherffaith Amser, e'm cerid, i'th cerid, y cerid: ac yn lliosawg: ein cerid, eich cerid, y cerid.

Modd cyssylltedig cynnyrchiol amser, o'm cerir, o'th gerir, o cherir, ac yn Lliosawg o'n cerir, o'ch cerir, ou cerir. Amherffaith amser: O'm cerid, o'th gerid, o cherid, Ac yn Lliosawg o'n cerid: o'ch cerid: ou cherid. Perffaith Amser *o'm carwyd, o'th garwyd, o charwyd ef.* Ac yn Lliosawg: o'n carwyd, o'ch carwyd: o charwyd hwynt. Mwy na pherffaith amser: o'm caresid, o'th garesid: o charesid et: Ac yn Lliosawg o'n *caresid, och caresid, o charesid hwynt,*

Dyfodedig Amser pan im *carer, pann i'th carer, pon ei carer,* ac yn Lliosawg pann i'n carer, pann i'th carer, pan eu carer hwynt.

Modd annherfynnedig a fydd i Ferf ddioddefedig fal i'r wneuthuredig. Dau gyfranniad a ddaw o honi, Un yn amser perffaith fel y mae *Caredig*: A Dyfodedig fal y mae *Caru.*

Llyma bellach fel y dychwelir y Ferf ganolig afreolus, Y drydedd Genedl or Berfau.

Wyf, wyd, yw, bum, buost, bu, bod or bod, yr bod yn bod, ac i fod: o fod, i fod.

Modd Mynagedig Cynnhyrchiol amser, *Wyf, wyd: yw:* Ac yn Lliosawg, *ym: ywch: ynt.* Amherffaith amser, *byddwn, byddyd, byddai:* ac yn Lliosawg: *byddym: byddych: byddynt.* Perffaith Amser *bum, buost, bu;* Ac yn Lliosawg, *buom, buoch: buont.* Mwy na pherffaith amser, *buaswn: buasid: buasei.* ac yn Lliosawg, *buessym, buessych, buessynt.* Dyfodedig amser, *byddaf: byddi: bydd ef,* Ac yn Lliosawg *byddwn, byddwch, byddant hwy rhagllaw.*

Modd

Modd Gorchymmynedig Cynhyrchiol amſer, *bydd. bed*, ac yn Lliofawg: *byddwn: byddwch, byddont*: Dyfodedig amſer, *bydd rhagllaw: bydded ef*: Ac yn lliofawg *byddwn, byddwch, byddont rhag llaw.*

Modd Damunedig: cynhyrchiol amſer: *ef a allai fy mod, dy fod, ei fod ef*, ac yn Lliofawg *ef a allai ein bod, eich bod, eu bod hwynt.* Mwy na pherffaith Amſer, *ef a allai y buaſwn, y buaſe, y buaſai, ef*; Ac yn Lliofog *ef a allai y bueſym, y bueſych, y bueſynt.* Ammherffaith amſer, *Ef a allai y byddwn, y byddid, y byddai*: Ac yn Lliofawg: *ef a allai y byddym, y byddych, y byddynt.* Dyfodedig amſer. *ef a allai y byddaf rhag llaw, y byddi, ŷ bydd ef.* Ac yn Lliofawg, *ef a allai y byddwn, y byddwch, y byddant hwy rhag llaw.*

Modd Cyffylltedig cynnhyrchiol amſer, *od wyf, od wyd: od yw*; Ac yn Lliofawg *od ym, od ych, od ynt hwy*, Ammherffaith Amſer: *o byddwn: o byddid, o byddai ef*, ac yn Lliofawg *o byddym, o byddych: o byddynt.* Perffaith amſer, *o buom, o buoſt, o bu*: Ac yn Lliofawg *o buom, o buoch: o buant*: Mwy na pherffaith amſer: *o buaſwn o buaſid, o buaſai*; Ac yn Lliofawg *o bueſſym: o bueſych: o bueſſynt. Dyfodedig amſer: o byddaf o byddi: o bydd ef.* Ac yn Lliofawg *o byddwn, o byddwch, o byddant hwy.* Neu pann *fwyf, pan fych, pan fo.* Ac yn Lliofawg *pan fo'm, pan fo'ch, pan fo'nt.*

Modd Annherfynedig fel y mae *bod*: a hwnnw a elwir i roddi gyd a phob amſer: henwau parthedig a ddo'nt or un Fert: nid amgen: *or bod, yr bod: at y bod: yn bod*, Dau barth iddi y ſydd: un o'r cynnhyrchiol fal y mae yn bod: Arall or Dyfodedig fel y mae i fod, Berfau diſgynnedig yw ŷ rhai ni aller i dychwelyd mewn ewbl o Foddion: ac Amſerau fel y mae *Moes, moeſed,*

moeſed, Ac yn Lliolawg, *Moeſwn*, *Moeſwch*; *moeſant*.

Ymadredd neu Gyſtrawenu yw cyfanſoddiy geiriau i gyd yn weddus.

YMadrodd a ddechreuir o bedwar modd; weithiau y dechreuir drwy *Nomnadio* a Berf berſonawl. Pan ſo Ymadrodd yn arwyddoccau manegi peth, neu wneuthur fal y mae, *mi a wnaf Dŷ*. Weithiau y dechreuir drwy Fert amherſonawl pann ſo ymadrodd heb na Khif, na Pherſon, fal y mae *Darllain mewn Yſgolion*. Weithiau y dechreuir drwy ſogl. Pan ſo Ymadrodd yn arwyddoccau gaiwe ugaeth, fal y mae *Simwnt cân gywydd*. Weithiau y dechreuir drwy Apliaid rhydd. Pan ſo Ymadrodd rhydd heb Fert ynddo fel y mae, *a mi yn mynedd dros y Dynydd, Hŷdd a l dod*. Pann ddechreuer Ymadrodd drwy ſomnadio, a berf Berſonol: Y ſomnadio ar Fert berſonol a ddylaent ſod yn un Khif, ac yn un Berſon: Ac or *Nominadio* y dyger gechuau Ymadrodd, cyd cyſtrawenner yn Gymraeg y Fert yn gyntaf, fel y mae: *Yr wyf fy yn rhoddi, ac yn canbiadu fy Nhir am Tŷdy-nau*. berf, ŵneuthuredig yn gyffredin wedi y caffo *Nominadio* oi blaen, a fynn gael Achuſtain wedi hi, fel y mae, *mi a dreuliais Arian*. Berf Dioddefedig yn gyffredin a fynn gael Rhagdyddiad wedi hi, fel y mae, *mi a'm hanair: oth weithred ti, neu o weithred arall*. Berf amherſonol o herwydd y mae Berf annherfynedig. Ac a gyſtrawenir gyd ac Achuſtain, wedi hi, fal y mae, *Mi a chwenychwn weled fy nghariad*. Gwyhydd di mae y neb a ſeddianno ar y llall a fydd *Genedic* fal y mae, *llyma Lyfr Simwnt*. Ar neb y rhoder y peth iddaw a fydd Dadio. Ar neb y dyger oddiarno a fydd Apliaid fal y mae. *Mi a dynnaf dy*

gan oddiwrthit ti. Gair gwann a gair cadarn a ddylaent fod ynghyd yn un Achos yn un Genedl. Ac yn un Rhif, fal y mae, *hwn ſydd Fab da : hon ſydd Ferch dêg*, y rhain a ymgymharant. Pob parth rhywiawg: Pob parth ſathredig : A phob henw parthedig a tynnant un rhyw achos wedi hwynt, ac a tynno y Ferf y delont genthi, fal y mae *mi a garaf fy meiſtr*, Yr wyf fi *yn dariain Catwn, mi a af i ddarllain Catwn.*

Ynghylch Cyſtrawen.

BEllach rhaid yw gwybod gwahanu rhwng *Cyſtrawenau*, fel y galler Doſparthu rhyngthynt : Or Cyſtrawenau, rhai ſydd berffaith o Synnwyr. Ac o lêt ynghyd fal y mae *Jeuan a red*, rhai ſydd berffaith o Synnwyr. Ac amherffaith o lef, fel y mae ; *Pobl a redant.* Rhai y ſydd berffaith o lef ac nid perffaith o Synwyr, fel y mae *Pobl a rêl.* O'r Cyſtrawennau perffaith o Lêf ac o Synnwyr ynghyd. Rhai y ſydd gerddedig : Rhai y ſydd angherddedig. Rhai y ſydd ail gerddedig. Rhai y ſydd unweddedig : Gerddedig yw y Gyſtrawen y bo gweithred y Ferf yn myned o berſon i berſon arall ; Neu berſon yn dangos Dioddefaint gan berſon yn myned ym mherſon arall, fel y mae, *mi a ddarllennaf fy ngwers*, neu *fy ngwers a ddarllennir o'm gweithred i.* Angherddedig yw y gyſtrawenu ni bo gweithred y Ferf yn myned o Berſon i Berſon arall. Neu ni bo dioldefaint yn myned o berſon i berſon arall: fel y mae *Fy Nghydymmaith ſydd deg.*

Ail Gerddedig yw y Cyſtrawen y bo dau Ryw ddichwenedigaeth iddi, fel y mae: *Mi a attolygaf i ti, fil y bych di fynghydymaith*: Unweddedig yw y Gyſtrawen, y bo yr unrhyw Berſon yn gwneuthur, ac yn dioddef ei hun : fel y mae *Mi am caraf, ti a'th geri, yntau ai câr ei hun.*

Y Trawsnewidio ſyth a Cyſtrawennir yn gerdde-

dig

dig ynghyd ar Ferf Berſonol. Ar cam acho[s] i gyd ar berfau amherſonawl. Ar Achuſiaid g[yd] a'r Berfau Annherfynedig. Cam Achuſiaid yn aml gyd ar Berfau Perſonawl a chyda 'r Nominadio, a gyſtrawennir yn gerddedig: Cam achos yw pob achos. Eithr *Nomnadio*, a *Bogiaid*, Ar rhai hynny ſydd iawn achoſion.

Weithian rhaid yw gwybod gwahanu y Berfau fal y galler goſod pob un yn i chyfleu, o'r Berfau rhai y ſydd Berſonawl. Ac eraill amherſonawl. Pob Bert berſonawl a fynn Nominadio oe blaen, neu beth a oſoder yn lle Nominadio, fel y mae *Darllain ſydd dda*; pob Berf ammherſonawl a fynn gael cam achos oi blaen, Neu beth a oſoder yn lle cam achos, fal y mae, *neu'r darllain, neu i ddarllain*, o'r Berfau Perſonawl. Rhai y ſydd. Ferfau Cedyrn. Rhai y ſydd Ferfau galwedig. A rhai y ſydd Ferfau gweiniaid. *Tair Berf gadarn ſydd, nid amgen, wyf, gwnaf, af.*

Pump Berf galwedig ſydd yn *Lladin*: a dwy yn *Gymraeg*, nid amgen. *Fe'm ganwir, fe'm gelwir, yr ydys i'm galw, fe ddywedir am danaf*, Y Berfau eraill y ſydd rai gweiniaid, A Berfau cedyrn. A Berfau galwedig, a Berfau y bo i grym hwyntau arnynt, ſel y mae *Af*, a berfau a berthynant ar ddiſyſedigaethau, fel y mae *Safaf, Eiſteddaf*. A Berfau a berthynont ar Weledigaeth fel y mae, *e'm gelwir, e'm dangoſir*. Ar Berfau hynn a fynnant gael *Nominadio* wedi hwynt, megys o'i *blaen hwynt*. A phą Gyſtrawen bynnag a fo ar Ferf yn ei blaen. Honno a ſydd arni yn i hol yn ei dychweliad, ac yn ei therfyniad. Ac yn y cyfraniadau, Annherfyniadau, y Berfau hynny a fynant gael Achuſiaid, wedi hwynt, o bydd Achuſiaid o'i blaen hwynt, Canys unrhyw achos ac a fo o'i blaen *hwynt*, a ſydd *wedi hwynt*, fal y mae *Trueni i Wr fod yn ddrwg, mi a wnaf i Wr ewyllyſiol fod yn dda, mi a welaf Wr yn ewyllyſio bod yn dda*;

Ac unrhyw gyſtrawenn a honno a ſydd ar y Cyſtrawn idau a ddel gan y Ferf honno: ſel y mae *y peth hyn ſydd o Wr ewyllyſiol i fod yn dda, Mi a arhedaf Wr. i fod yn dda.* Berfau galwedig a fynnant henw priod wedi hwynt, neu Alwedigaeth briod: Henw priod ſel y mae, *ſe am gelwir* Simwnt. Ac os yr Ymadrodd a ſydd amgen na hynny: Cam Ymadrodd ſydd oni bydd goſod y Ferf alwedig yn ammrhiodol, ſal y mae *e'm gelwir i dy Dadog*, Sef yw hynny: *ſe'm cyfrifir i dy Dadog*, O bedwar modd y gofynnir am henw priod, ſal y mae hynn, *pa ſodd y gelwir hwn? pa henw y gelwir hwn? pa henw a gafas hwn? pa henw ſydd i hwn?* O'r Berfau gwcinaid. Rhai ſydd Berfau rhyddion, y rhai ſydd Berfau Erchetnedig: Berf rydd yw yr hon y bo digon o ſynwyr ynddi heb Edrychedigaeth o gam achos wedi hi, ſel y mae, *Ef yn rhedeg, ef yn rhodio, ef yn dywedyd.* Berfau erchetnedig yw yr rhai y bo ynddynt edrychedigaeth ar gam achos oddiallan gwedi hwynt; ſal y mae, *ei gweler, ei cynnydder.* Or Berfau rhyddion, rhai a Gyſtrawennir ynghyd a Genedio. Rhai gyda Dadio, Rhai gyd ac Achuſiaid, Rhai gydag Ayllaid. Y Berfau hyn yma, *Ebyrgoſi, Truanhau, coppi*; A phob Berf ac a berthyno ar ebergoſio, A fynnant wedi hwynt Achuſiaid, neu Genedio ſil y mae: *yn ebergoſio, fyngwrès, neu o'm gwrès, Trugarhau* a all gael Dadio, gwedi hi ſel y mae, *Arglwydd trugarha wrthyf.* Y Ferf hon: *a dal*, a gyfanſoddir gyda Nominadio a Genedio wedi hi, ſel y mae, *Y Gwnn hwnn a dâl ddeg o Syllddau:* Y Berfau hynn parodhau: Gorchymmynnu dywedyd a fynnant gael Dadio wedi hwynt, neu Achuſiaid a Berf annherfynnedig, ſel y mae hynn: *Mi a orchmynnaf i ti wneuthur hinn.* Ac a fynno gael Achuſiaid neu Ddadio wedi heb Ferf annherfynedig ſel y mae. Mi a ddywedaf i ti neu na ddywaid y gair hwnnw i mi. A phob Berf

a

a berthyno ar gymwynaſau, neu Anghymwynaſau a tynnant gael *Dadio* wedi hyn, ſel y mae *mi a fynthyciaf y Tŷ, mi wyflaina tbi*, Berſau a arwyddoccaont Arglwyddiaeth neu Oruchelder, neu darpo tynged i gaeth, *neu ufudd dawd*, neu *gymbeiriaeth*, neu *gydym leithas*, a tynnant Dd:dio gwedi hwynt ſal y mae, *Mi a Arglwydda' arnat ti. Mi a adolygaf i ti. Mi a ddroſtingaf i ti, mi a fyddaf Gydymmaith i ti, mi a gymbeiriaf a thi*: Y Berſau a berthynont ar Weddio ſel y mae, *mi a weddiaf: mi a attolygaf*, neu ar gwynaw, neu ar wylaw. A ſynnant gael Achuſiaid gwedi hwynt, ſel y mae *yr wyf yn gweddio arnat ti, mi a wy'af ddwfr*. Y Berſau hynn yma, *eiſiebau, angenbau, arferau*, a ſynnant gael Apliaid gwedi hwynt heb arddodiad ſel y mae, *mi a wiſgaf am danaf wynn*, Berſau a tynnant weithiau *Achuſiaid* gwedi hwynt, drwy ffugr, *mi a boenaf fy mbenn*. Ac weithiau pan arwyddoccao amſer, neu le ſal y mae, *mi drigaia i gyda thi dridiau*, Ac weithiau pann arwyddocao achos ſal y mae, yr wy'n *amcanu gwellbau*, O'r Berſau erchetnedig. Rhai ſydd Ferfau Achuſiawl, Rhai ſydd Ferfau gwneuthuredig. Rhai y ſydd Ferfau dioddefedig: Rhai y ſydd Ferfau Canolig. Rhai ſydd Ferfau Cyffredin. Berf Achuſiawl a ſynn *Achuſiaid* gwedi hi ſal y mae, *Mi a'th gerais di*. Rhai eraill o Ferfau *Achuſiawl* ni allant leihau *Achuſiaid* gwedi hwynt, onibyrid Berfau annhertynedig yn ol, ſal y mae, *mi ath dybygaf di i Farchog*. Rhai eraill or Berfau *Achuſiawl* a tynnant gwedi hwynt ddau gam achos amraſael, ſel y mae y Berfau hynn, *mi ai piaf, mi ai cuddiaf, mi ai gallaf, mi ai pannaf*: Ar cyffelyb Ferfau a tynnant wedi hwynt *Achuſiaid* ac *Abliaid*, neu *Genedio*, ſel y mae, *mi a brynnaf y March* a dwy Bunt, Y Berfau hynn nid amgen, *Rhoi, caniad au, neu brynnu*, ai cyffelyb hwynt, a tynnant *Achuſiaid* wedi hwynt; a *Dadio*, ſel y mae, *mi a roſ*

ti Geiniog neu Swllt, neu Bunt.

Pa fodd yr adwaenir *Apliaid*, y rhai weithiau a yfgyfi y peth fal y mae, *Yn Ty, yn y Môr, yn y Dref*; weithiau eraill ai gwrthyd fel y mae, *Oddiwrth y Dref, oddiwrth y Môr.* Hefyd chwech Arwyddedigaeth fydd i *Apliaid*, fel y dywedpwyd uchod, nid amgen, *Yn, gyda, wrth, or, drwy, nag. Yn, gyda, wrth*, a Arwyddoccânt Yfgyfiedigaeth, fel y mae *yn y Ty, gyda'r Brenhin, wrth i droed, y ti, y Brenhin*, Ar Troed, *Apliaid* ynt o nerth yr arddodiad hynn, *yn, gyda, wrthi*, hefyd y Tri Arddodiad hynn, *or, drwy, nag*: a Arwyddoccant Wrthodigaeth; fel y mae, *o'r Ty; Drwy y Ty, nag y fo.* Ac felly y Llywodraethir yr Achofion. *Nominadio* a wna y peth. *Genedio* y piau. y *Dadio* y rhoddir y peth iddaw. *Achufiaid* a gyhudda: *Bogiaid* a eilw, *Apliaid* a wrthyd, neu a yfgyfi.

Pa fawl Cydgordiad fydd mewn Ymadrodd?

Pump: nid amgen, y *Cyffefin*, fef yw hwnnw y cyntaf, a fydd rhwng y *Nominadio*, Achos, ar Ferf, hwynt a Gydgordiant mewn dau beth nid amgen, mewn Rhif a Pherfon, pa fodd y bydd hynny; Yn un Rhif ar un berfon, y bo y *Nominadio* o'r blaen a fydd i'r Ferf ar i ol, fal y mae, *mi a garaf, ti a geri, ef a gâr.* Yr ail Cydgordiad a fydd rhwng henw gwann a henw cadarn hwynt a Gydgordiant mewn tri pheth; nid amgen; mewn *Rhif*, a Chenedl: ac Achos. pa furf fydd hynny? Yr un *Rhif* ar un *Genedl*, ar un *Achos* ac a fo yr henw Cadarn o'r blaen, a fydd yr henw gwann ar i ol, (fel y mae,) *Llymma Wr da, Llymma Wraig dda.*

Y Trydydd Cydgordiad a fydd rhwng henw dygiedig oi flaenor, a hwynt a gydgordiant mewn tri pheth: nid amgen, mewn *Rhif, Cenedl a Pherfon*; pa ddelw fydd hynny? yr un Rhif, yr un [illegible] ar un Berfon a fydd i henw dygiedig ar

ol i flaenor, Ac a ſo ywflaenor ſal y mae, *Pren a loſgwyd heddyw : yr hwnn a dorrwyd ddoe, Derw en* a loſgwyd heddyw yr honn a dorwyd ddoe. D a draſnwyd heddyw yr hwnn a gaed er ys blwyddyn. Y pedwerydd Cydgordiad a fydd rhwng henw Rhannedig Doſparthedig, a *Genedio*, hwynt a gyd Gordiant mewn un peth, nid amgen mewn *Cenedl.*

Pa fodd fydd hynny ? yr un Genedl ac a ſo ir henw rhannedig Doſparthedig o flaen y *Genedio*, a fydd i'r *Genedio* ar i ol yntau, fel y mae *Jeſan yw un or dynion*, ar *Genedio* a reola 'r enw rhannedig Doſparthedig.

Y pummed Cydgordiad a fydd rhwng *Superliaid râdd a Genedio* ar i hol hwynt a gydgordiant mewn un peth, nid amgen mewn Cenedl yn unig; pa fodd fydd hynny ? yr un *Genedl* ac a ſo ir *Superliad* Rådd a fydd i'r *Genedio* ar i ol, fel y mae *Mair* yw 'r deccaf o'r Merched, un Genedl yw *Mair* ar *deccaf*, *ar deccaf* yr un Genedl a'r merched. Ac oni byddant felly, ni byddant o un natur ni chydgordiant, fel y mae, *Y gwr gorau o'r gwyr.*

Ychydig o Ddoſparthiad y Llythrennau allan o Edeyrn Dafod Aur ; Ac hyn agefais i mewn hên Yſgrifen, megys Rhagymadrodd i'r Doſparth.

Edeyrn Dafod Aur o'i Gymmhenddoeth Athrylithr, ai Atriſed Athrawiaeth, ag Awdurdod ei Dafod ei hun. Yr hwn a roddai Awdurdod a'r bob Tafod a fae Athrawiaeth arnaw, i oſod Doſparth ar y Llythrennau, ac ar Ymadroddion, ac i'w goſod mewn cyfleuoedd dyledus. Ac i ſod yn Gyweirgorn cadwedig iddynt, drwy gadw Rheol i athrawiaeth yn gymmwys ; Canys fel hyn y traetha *Edeyrn* Calon a feddylia, Tafod a draetha a Cheudawd a geidw. Ac er hynny (medd ef) nid allodd perchen un Tafod o'r Byd draethu ſod u

un Gwr a allai ſymmud un pwynt o Reol ei Athrawiaeth ei hun gadw 'i hun; gan ddywedyd na ddichon y tawl ni cheidw ei Reolaeth et ei gadw ei hun.

Y mae et yn rhoddi Yſpyſrwydd o'r Egwyddor *Gymraeg*, a'i Sain, a pha fodd i Lefaru ac Anadlu pobpeth o hony t ac o herwydd i fod et yn gwneuthur defnyddio o Lythyrennau Anatferedig yn yr oesoedd yn myſg y *Cymru*. ac rhag digwydd o'r rhai hyn no'm fod yn achlyſur o rwyſtr ac ymryſoledd. dewiſiach geni lwybreiddio 'r Darllennydd ac yr Egwyddor ſy 'n nechreuad y Llyfr hwn

etto 'r wy 'n meddwl na bydd anfuddiol grybwyll peth o'i Y mae rhoddion ynghylch rai o'r Llythrennau, y mae et yn dywedyd nad yw *c. g. b. dd. ll* Lythrennau ag Awdurdod iddynt, eithr eu bod yn Arwyddocâu ac yn gyſgawd Lythr. Rhai o'r Llythrennau hyddant Fogeiliaid ac eraill Gydſeiniaid, o'r Bogeiliaid nid yw et yn addet ond chwech. Eithr am y Llythyren (*w*) mae 'n dwedyd mai nid cadarn et ad mo'ni, eithr Llythyren gynnull o dauwy [*u*] ydyw. ac na ddichon hi ſefyll mewn diwedd Gair Talgrwn heb nerth Llythyren arall gyd hi; naill a'i Bogail ai Cydſeiniad. Bogail fel y mae *ow*) Cydſeiniaid fel y mae (*bwnw*) tyn er allan un o'r ddwy [*n*] a dweder (*bwnw*) ag un *S*llaf y fydd. Yr Achos y gelwir hwynt yn Fogeiliaid o herwydd mai Bigeilyddion cadwedig ar yr holl Gydſeiniaid ynt, ar Achos y gelwir y Llythrennau eraill eraill Cydſeiniaid yw o achos Cydſeiniaw ar Bogeilaid y wnant yn dyner yn hynaw ac yn hyblyg. Rhai yn uchel a rhai yn iſel eu ſain. Y Llythyrennau tawdd yw. *c, f. l m, n, r, ſ.* Ar Achos o'i galw 'n Llythyrennau tawdd yw, O herwydd hwy y wnant ſain y Fogail y fyddo oe blaen yn guddiedig, a honno yw *e*, ac er hynny o nerth y Llythyren honno y mae pob

un

un o honynt yn lleiſiaw 'n uchel fel y mae *ec, ef, ol, em, en, es, er.* Mae neiyd bedair Llythyren fud, y rhai a ſeiſiant yn rhel, ſef, *b, d, p, t,* A'r Achos oi galw nwy 'n fud yw, y Fogail y fyddo yn ol pob un o honynt a gudd eu ſain hwynt, ac a'i treigla yn rychan ac yn ſel, a honno yw *(y)* Canys genddi y mae pob un o honynt yn caffael Awdurdod, fel y mae y rhai'n, ſef, *dy, by, ty, py,* Felly y geilw y Bugeiliaid ar yr holl Gydſeiniaid, ſefyll y wna un o honynt mewn dechreu Gair, neu yn ei ganol, neu yn ei ddiwedd, ac a fydd naill ai oi blaen ai oi hol yn plygu yn wafgedig atti, a pheri iddynt Seiniaw 'n briodawl Ketwm cyſſyllteđig wrth ei llais hi ei hun, a hynny yn un ſillaf weithiau 'n gryno, fel y mae *(ar)* weithiau arall yn Anghryno fel y mae *Arf*; hi a eilw ddwy gydſain ar ei hol yn gyſtanſoddedig ac yn hyblyg atti 'i hun. Os bydd y Fogail ar ol, ar Cydſeiniaid o'r blaen, hi a ymchwel i gydſeiniaw a hi ei hun, yn dyner fel y mae *Clô.* Os yn y Canol y bydd y Fogail, hi a gynnull yn gyſſyllteđig y cydſeiniaid drwy Alwedigaeth. Ac a gynnull arnynt ymroi yn ei ſain hi mewn Priodolder. Cyfrindeb naturiol at ei llais hi ei hun, fel y mae (*Plant:*)

Hyd hyn y dywedpwyd am y Llythyrenau gofodedig ſydd ag Awdurdod iddynt.

Tair o geingciau Cordd dafawd ſydd, ſef.

CLERWRIAETH.
TEULWU RIAETH,
PRYDYDDIAETH,
neu *FARDDONIAETH,*

Tri rhyw gerddawr Cerdd Dafawd ſydd, ſef.

CLERWR, ai Celfyddyd yw Clerwriaeth, ac ar hwn y perthyn y Ceingciau hyn, ſef;

Ymſenn-

Ymlennu, ymddyfalu, Dynwared, goganu: Ymbil, Gwarthruddaw.

Ynghylch Teuluwriaeth.

Teuluwr, A'i Geiſyddyo yw Teuluwriaeth, ac ar hwn y perthyn y Ceingciau hyn, ſef, Cytanneddu, hynny yw, llawenhau Dynion, a Dilyrru 'r Amſer, canys llawen yw bod yn gytannedd, haelioni, Erfyniad ag Erfyniad da yn Deuluaidd; Ac yn Deuluwraidd, heb ormod ymbil am danynt.

Ynghylch Prydyddiaeth.

Prydydd, a'i Geiſyddyd yw Prydyddiaeth, ac ar hwn y perthyn y Ceingciau hyn, ſef, iawn ddyſgu jawn Ganu, ac jawn Farnu.

Ei dri gorcheſtet yw, Duchan heb Serthni, canu. i Wraig briodol heb Ordderchgerdd, ac i Wr Eglwyſig yn Breladaidd neu 'n Offeiriadaidd.

Clodiori a Moliannu, Digriſwch meddwl, haelioni, Cerddwriaeth, Digrifhau dynion, gwrthwynebu Gogangerdd y Clerwr, a gochel goganu o honaw ef neb arall.

Uudd dawd, Haelioni, Diweirdeb, Cariad Perffaith.

A gwrthod yn ddileſg y ſaith Bechod Marwol, ſef. Trais Lladrad, Balchder, Godineb, Glythineb Llid, Lleſgedd, Cynhgen, Canys yr rhai'n a ddiffrwythant Awen, a ehôl a Dychymmyg y Prydydd.

Acwrth hyn gweliſ fod, Tair Colofn neu Gaingc Cerdd Dafawd, ſef. *Clerwriaeth, Teulawriaeth* a *Phrydyddiaeth.*

Tri ffrwythlawn Gerddawr ſydd, ſef, Prydydd, Bardd, Hiſtoriaidd neu Haneſydd.

Tri Oter gerddawr ſydd, ſef, Clerwr, Bardd y Blawd, a Hudawl.

Tri pheth y wna ffrwythlawn Gerdd, ſef, diddanu meddwl, chwanegu cof ac athrylithr, diſtrywdrwg Feddyliau.

Tri

Tri pheth y wna Otergerdd ſef, methu ſynwyr, llygru ſynwyr a mwyhau Pechodau.

Pa bethau a wnant lês ac Allês i Gerdd a Cherddorion.

Y pethau hyn a gadarnhâant Gerdd, ſef dyſnder Yſtyr, Amlder Cymraeg, godidawg ddychymmyg.

Y pethau hyn a wahanant Gerdd, ſef, Sathredig Ddychymmyg, ſef yr hwn y bo pawb yn taro arno: Baſder ſynwyr ac Yſtyr. Eiſiau Cymraeg.

Y pethau hynn a anrhydeddant Gerddawr, ſef, Gwiſcoedd, Awdurdod, Hytdra.

Y petheu hyn a ddlyſtyrant Gerddawr ſef, Noethni, Eiſiau Cerddwriaeth, Anghydnabod neu nâd adnabydder.

Y petheu hynn a hoffant gerddoſef Datceiniaid eglur, Cywraint wneuthuriad Dychymygfawr awdurdod y Prydydd, Deunyddfawr ſynwyr perffaith yſtyriaeth neu ddeall. godidawg ddychymyg neu gyffelybu.

Y pethau hyn a anhoffant Gerdd ſef, Lleſg ddatceiniaid, Sathredig ddychymmyg, amurddas y Prydydd.

Y pethau hynn a wellhânt Awen Cerddawr, ſef, Ethrylithr, Arfer, Celfyddyd, Ymryſon, llawenydd, Canmawl ei Gerdd.

Y pethau hynn a lygrant Awen Cerddawr, ſef, Meddwdawd, godineb, yſgymundawd, anghanmawl ei Gerdd.

Y pethau hynn a wellhant Gerdd, ſef ei datcanu mewn iawn amſer, ei chanu yn berthynas. bod Cerddawr ei farnu arni.

Y pethau hynn a waethant gerdd, ſef, ei datcanu yn anamſer, ei chanu yn ammherthynas, nid amgennag i'r neb nas dylei. Eiſiau Cerddawr iawn i farnu arni.

Y pethau hyn, A barant berchi canmol a charu, Cerddawr, ſef, Haelioni, Digrifwch, a chlodfori dynion da.

Y petheu hyn, a barant gaſhau ag mamherchi Cerddawr ſef, Cybyddiaeth, Dytrllydrwydd, neu ſoldyn drwſiar, gogauu dynion da.

Y peth u hyn a lawe hant Gerddawr, ſef, Ei berchi. ca hawi ei Gerdd a rhoddion gwyr da.

Y petheu hyn a dritiant Gerddwr ſei, ei ammherchi, anghinmawl, a ghredu, a chamſarnu ei gerdd ai naghau o'i Rôdd

Y petheu hyn a gywreinia nt Ymadrawdd mewn Cerdd: ſef, Cyfanſoddiad gwedau a chynnil y geiriau a'r ymadroddion, a ſiader Cymraeg, cyflawn der ar odychymmyg neu dychymmygtawr gerddwriaeth wrth gywreiniaw y gerdd, Lliw.

Y petheu hyn a anghyweiniant Ymadrawdd mewn Cerdd, ſef, Eiſiau moni i gyfanſoddi, anaminder Cymraeg, anghenrdd wriaeth.

Y petheu hynn a gywreiniant ac a Deilyngha t Gerdd, ſef, Ehydrwydd par. bi neu hyawdlder parabl, Cywrein eb ſynwyr, ymwafael ac anianawl ddeall y datcanu.

Y petheu hynn a anghyweiriant Gerdd, ſef, Pwnc ar eiri , anghywir rwydd ſynwyr, anyſtyriawl a ca y parablwr

Y petheu hyn a berffeithiant Ymadrawdd mewn Cerdd ſef, Cywir berthnas, jawn yſtyr, jawn Enaid ſef yw hyny Bert.

Y petheu hyn, a ammherffeithiant ymadrawdd mewn Cerdd, ſef, Amherthynas, ſef, canu peth ni chydweddo i'r neb y canter iddaw, megis moli Gwraig am ymlacio eiſiau Enaid, cam yſtyr.

Y peth u hyn y t archepcar i Cerddawr, ſef, Ehydrwydd parabl i ddatcanu cerdd, mytyrdawd cerddwriaeth rhagei bod yn gam. Hyfdra i atteb y peth u ofynner iddaw.

Y petheu hyn a barant i Gerddwr bod yn aml ei Gerdd ſef Cyfarwyddyd mewn hiſtoriau, Barddoniaeth, Hengerdd.

Y petheu hyn, a urddant Gerdd; ſef, Ehudrwydd

ac

a hyſder parabl, ethrylithr y dadceiniaid, awdurdawd y Prydydd.

Y pethau hyn a arurddant Gerdd, ſef Ei datcanu yn anamſer ac heb ei gofyn, ei chanu yn amherthynas neu i'r neb ni's dylae eiſiau cerddawr yn tarnwr cyſhawn,

Y pethau hyn a hogant Gerdd ſef, Hengerdd, Barddoniaeth, Hiſtoriau

Y pethau hyn a bylant Gerdd, ſef, anghyſarwyddyd, angherddwriaeth ei anghanmawl.

Y pethau hyn ni chynghant mewn Cerdd, ſef, Anwadalwch, Ynfydrwydd neu yſmalhawch, ſef yw hynny, yſgafnder meddwl, a ſynnwyr bâs o ſod yn llawen drwy turſendawd. Angherddwriaeth.

Y pethau hyn y caea Cerdd arnynt heb fyned yn eu herbyn: ſef Hengerdd yr hen Brydyddion, awdurdawd a dychymmygiawr gyntreinded y Prydyddion newydd dyſgedig celfyddyd o gerddwriaeth na aller myned yn ei herbyn.

Y pethau hyn a ddylae Cerddawreu cerddwreiddio ai cywreiniaw wrth eu datcan i eraill. pan o fynner iddaw, ſef, Dyſc, gwirionedd, a Barn ar gerddwriaeth.

Y pethau hyn a waherddir rhag Cerddawr, ſef Camſarnu ar gerddwriaeth, dywedyd celwydd yn ei ddyſg, dryg anian.

Y pethau hyn ni ddylae Cerddawr eu credu: ſef, Gogangerdd Clerwr, yn y lle y prydo Prydydd, canys trêch y dylu bod moliangerdd Prydydd, na gogangerdd Clerwr.

Canu camgerdd o Brydydd canmoled'g ac awdurdod iddaw, canys damwain yw cael datceiniad a ddatcano Cerdd yn gwbl megys y cano y Prydydd.

Credu yr hyn ni allo bod o herwydd y doethion, neu ddywedyd celwydd yn yſtyg, a goganu yn

ddiachos

ddiachos; megys na ddylai un ymolchi ddydd gwener, neu olchi penn ddydd mercher, gan ni wehyrdd y doethion yr un o'r rhai hynn nae cyffelyb: neu ddywedyd drwg am un heb prawf arnaw: neu ddywedyd y peth ni allo fod, oherwydd barn ar Gerdd.

Y pethau hyn a ddylu Cerddawr eu gochel, ſef, Meddwi, Futteinia, Clerwriaeth.

Ychydig o Athrawiaeth Angenrheidiol i'r Prydydd ſeuaingc fyfyrio arnynt, ai cyſgu 'n hwylus, cyn y meiddio ef ryfygu ymhonni ag ardderchawg Farddoniaeth, ni's gwybod a deall jawn Yſcrifennyddiaeth a'i pherthynaſau.

Wyth Arwydd gwahaniaeth Ymadrodd.

YMae wyth o iawn Arwyddion i wahanu Ymadrodd, y rhai a elwir ſel hyn, Perffeithnod neu Gyfannod, neu ddiweddnod. gwahanod, rhagwahanod, Gofynnod neu Nôd a Holed gaeth. Dieithr ſang, diaſpad neu Ryfeddnod, anorphennod, Scythrnod, Didolnod.

Perffeithnod a Yſcrifennir fel hyn (.) ac ſydd yn arwyddoccau dibennu rheſwm perffaith.

Gwahannod a wneir o ddau nodyn bychan ſel hyn (:) a gorphwyſta ydyw mewn hanner Rheſwm.

Rhagwahannod ſydd o'r fath yma; yn Arwyddoccau fod yn y lle hwnnw wahan, ond yn amherffaith, ar tri a ellir eu gweled yn y Fraich hon o ddeuair hirion, ſef. *Ti yw'r gwann, taw ar y gwir: Arian da a wrandewir.*

Gofynod ſydd ar lluniau yma iddo (?) yn Arwyddoccau fod yn gofyn rhyw beth wrth, ſel y mae Pennill yma 'n gwirio. ſef,

Ple 'try heddyw plaid rhoddion?
Preſeb Sais heb Rîs ab Sion?

Dieithr ſang a's ddeurod yma, ( ) i ddwyn ar ddeall,

ddeall yr Ymadrodd ſydd rhwng yr rhai'n megys peth dieithr wedi 'i Sengi yna, ac a elwir Ymſang mewn Rhetwm, heb ſod yn angenrheidiol i gyflawni'r Ymadrodd honno, fal yn y Fraich Odl hon.

Blaidd ac Oen (ble 'dda gwaunwr.)
Yntwy ddau aent gynt i ddwr.

Anorphennod a lunir fel hyn, (,) Yn niwedd llinell neu rês i ryluddio ſod y gair yn annorphen yno, a bod y ddarn arall yn nechreu 'r llinell ly 'n canlyn. ſef attaliad neu orphwyſia.

(') Wrth y Nôd ymma yr yſpyſir ſod wedi Scythru a thorri ymmaith Fogail neu Lioſſeiniad, naill ai i ochel drygſain ai yntau i achub meſur mewn Pennill. Odid iddo ſod yn unlle ond pan ddel dwy Fogail ynghyd, un yn niwedd Gair, a'r llall yn nechrau 'r Gair a ganlyno. Fel hyn, *Mi af yr Wlad*, mi af i'r Wlâd, yn lle *di yw yr dyn, di yw 'r dyn.* Ac fe a gyſſyllir y ddau air yn un, megys pe bae'nt un Gair, *mae 'n*, yn lle *mae yn, taro 'r gwr*, yn lle *taro yr gwr.* Fe a newydir mewn rhai mannau y geiriau ymma a'r cyffelyb, fel, *yw'r peth mae 'r gwr*, yn lle yw y peth, *mae y Gwr*, a hynny i ochel drygſain, canys anweddus a diflâs y ſydd llafar cymmaint o Fogeiliaid ynghyd. Am hynny fe dynnwyd y, rhagwas yr henw ymmaith, ag fel y dylid gwybod y dylai ef ſod yno, fe roddwyd r lle y dylaſſai ef ſod, a pha bryd bynnag yr Scythyrir (y) rhagwas yr Henw, fe roddir (r) yn ei lle. Yr rhagwas yma, naill ai [y] (*yr*) neu 'r pan ddelo Cydſain yn neſaf o'i flaen ef, ac yn neſaf ar ei ol hefyd, (*y*) a yſcrifennir, fel daeth y gwr, os cydſain a ddaw o'r blaen a Bogail neu Lioſſain ar yr ol, yr, a gyſtein, fel, *Gwas yr Arddwr*, neu pan ddelo Gair yn dechreu ag *ſt*, *ſp*, ar i ôl, fel yr *ſtalwyn*, yr *Spodol*, etto rhai a rydd *ys* yn nechrau 'r cyfrgw Eiriau, fel yr yſtalwyn, ond os Bogail o flaen yr rhagwas, tecaf oedd 'Scrifennu'r 'r fel, *de 'r Gwr, plu 'r adar.* &c.

Ath-

Athrawiaeth ynghylch iawn Scrifennyddiaeth a'i phertbynasau.

CANYS Llwybr neu fath ar ddywediad, ag Yſcrifenniad, wedi 'i ddeuthro yn oddiarn, ac yn geltyddus oddiwrth y Ffordd gyffredin, fel y gellir rhoddi Rheſwm tros hynny o beth, megys i ochel dryglain, i achub Pennill, neu ryw beth arall a fyddo Rheſymol, y mae wyth ffugr yn angenrheidiol i iawn Yſcrifennyddiaeth, ſef, Tri a fydd i'r gair ychwaneg o Lythrennau, neu Sillafau, ſef, *Gwraidd dyſtaid, Gwrthdrychiad, a Brigdyſiad*, A thri eraill ſydd wrthwyneb i'r rhain, ac a dynnant ymmaith Lythyren neu Sillaf o'r Gair, ſef *Gwraidd-dorriad, Trychiad, Brigdorriad*, a dwy a newydia Lythrennau, ſef, *Troſelfeniad, a thrawsymanſawdd*, Y Ffugr neu 'r ffordd i roddi at ddechrau 'r Gair, Llythyren neu Sillaf, megys yr *yſcrifen, tros yr Yſcrifen, ydwyf tros wyf*, gwrthddrychiad yw 'r modd i frathu Llythyren neu Sillaf yng hanol Gair. megys oddiwrth, tros *oi'wrth, lleuyrch tros lewyrch. oddiar tref, tros oi gartref*, Brigdorriad yw ffordd i roddi Llythyren neu ſillaf at ddiwedd Gair ſel *Annogi. tros annog. tacclufe tros tacclue*, Gwraidd dorriad yw modd i dorri ymmaith ddarn o ddechreu gair, *ſel menyn*, tros *Ymenyn, ſprydol, tros yſprydol. ab Sion*, yn lle Fab *Sion*. Trychiad yw ffordd i dynnu allan Lythyren neu Sillaf o berfedd gair, megys, *Llythrennau tros Lythrennau rhoi*, tros *rhoddi, cael, tros caffael, mynd tros myned.* Brigdorriad ydyw ffugr yn torri ymmaith ben y Gair, megys *gofyn, dyfyn, tros gofynnu, dyfynnu:* Canys o'r gair *mynnu*, y cyſanfoddwyd y ddwy.

Troſelfyniad yw Ffugr yn goſod un Elfen neu Lythyren tros y llall, megis *Meneginiaeth* tros y Gair *Meddyginiaeth*, *Sarthes* tros *Sarphes*.

Trawſgymmanſawdd, neu *trawsymſymmud*, yw ffordd

ffordd i droi din dros ben, y naill Lythyren, yn lle 'r llall, a'r llall yn ei lle hithau, fel *Llaſwyr* tros *Sallwyr*, o'r Gair *Pſalterium*.

Colofnau Cerdd Dafod ydynt Gyhydedd, ac o'r rhei-'ny y mae naw.

Y *Gyhydedd ferr af*, a gynghaneddir o dair Sillaf, ac a arferir yn niwedd Gorcheſt y Beirdd, fel. *Y ſydd ſaeth*, 3 ſillaf.

2 *Y gyhydedd ferr* o bedair ſillaf yr hon a arferir mewn Cywydd deuair fyrrion, fel, *Gruffudd Griffwnn*, neu. y *mae i mi*, *Jôn i'w Enwi*, 4 ſillaf.

3 *Gyhydedd wenn droſgl*, a gynghaneddir o bum Sillaf, yr hon a arferir gan mwyaf yn y gyhydedd hir, fel, *O Dad Owain dwnn*, neu *iawn edn iw nodau, ai blaid rhif blodau*, 5 Sillaf.

4 *Y gyhydedd lâs*, ac a gynghaneddir o chwe ſillaf, ac a arferir yn niwedd Clogyrnach, fel, *Brau wyt wyr*, *Robert Dwnn*, neu *Braich yn niwl Brycheiniawg*; *Puw Euraid powerus*. 6 Sillaf.

5 *Y gyhydedd gaeth*, Ac a gynghaneddir o ſaith ſillaf yr hon yw unig Gynghanedd Cywydd deuair hirion, fel, *Praff wydd wyd imp Ruffudd Dwnn*, neu *y mae i mi am y Myd*, [ac yn gymmer iddo, *wyneb un yn ei benyd*, arall, *Lau mwy Duw mawr di a'i medd*, 7 Sillaf.

6 *Y gyhydedd draws*, a Gynghanedd o wyth ſillaf ac a arferir mewn Cywydd Lloſgyrnog, fel, *praff*, *waed dydd daed*, *Meredydd Dwnn*, *neu O'l awn i'r gaer y llenwer gwin*, *I glôs hirddôl Eglwys Hyrddin* 8 ſillaf:

7 *Y gyhydedd Drwſel*, a gynghaneddir o naw ſillaf, ac a arferir mewn Gwawdodyn hir, fel, *pwy yn rhoi dy Aur pai Henri Dwn*, *neu Rhedaf rhâd breiſgaf lle rhed brwyſgion*; *Rhandair rhoed oſſai i'r rhaidiſion*, 9 ſillat.

8 *Cyhydedd hir*, a gynghaneddir o ddêg ſillaf ac a arferir yn Hir a Thoddaid, fel *pwy 'n ofoff dda*,

da pai hên Ruffudd Dwnn, neu *Cymer Lew tyner Cymru loyw tanad*; *Corf jau dewr weddau cryf yw dy wreiddiad*, &c, 10 Sillaf.

9 *y gybydedd hwyaf*, a gynghaneddir o un Sillaf ar ddeg, ac a arferir fel hyn ar ddull Toddaid. fef,

Ibob ffair rhwyddgrair daw Rhys, fel y Paun,
O bu ôd wybr i Waun ni bo waed heb Rŷs.

Ac heiyd o Ddeuddeg Sillaf fel hyn.

Iawn o'i berchi i bawb erchi o bob eirchiad,
Ar y diben oes anniben i Sion Abad.

Tri Phrif Fefur Cerdd Dafod fydd, fef,

ENGLYN,
CYWYDD, ac
AWDL.

Pum Englyn arferedig fydd, fef,

Englyn { *Unodl union,* / *Unodl gyrch, ac* / *Unodl grwcca.*

Dau Englyn Prôft, fef, { *Proft Cyfnewidiog,* / *a Phroft Cadwynog,*

Pedwar math o hên Englynion anarferedig, fef, { *Englyn o'r hên ganiad,* / *Englyn garrhir,* / *Englyn Milwr,* / *Englyn Cildwrn.*

Pedwar rhyw o Gywyddau fydd, fef.

Cywydd { *Deuair farrion,* / *Deuair Hirion,* / *Cywydd Lloſgyrnog,* / *Ac Owdl gywydd.*

Pymtheg rhyw Awdl.

Foddaid, gwawdodyn Byrr, *Byrr a Thoddaid, Hir a Thoddaid. gwawdodyn*

gwawdodyn hir,
Hippynt Byrr,
Hippynt Hir,
Cybydedd ferr,
Cybydedd hir,
Cybydedd Nawbann.

Clogyrnach,
Cadwyn fyrr,
gorcheſt y Beirdd,
Cyrch a chwtta, (og.
Tawddgyrch gadwyn.

Ac ef a ellir rhannu y pethau uchod a'i dywedyd yn y wêdd hon.

Tri Enaid Cerdd Dafod ſydd, ſef, *Meſur, Synwyr a Chynghanedd.*

Meſur yn yr ſynwyr — *Meſur yw'r llwn y bydd* — *a phob meſur a genir o uu o'r 7 golofn, ſef ſaith gyhydedd.*

y gynghanedd — *a genir o* — *Ferr Wenn Lâs gaeth draws drwſcl Hir.*

Bedair pump, Chwech, Saith, Wyth Naw, Deg, Sillaf.

Ac o Gyhydedd y gwneir Braich, or Breichiau y gwneir Pennillion, ac o Bennillion gwneir Meſur.

A thri rhyw Feſur ſydd, yr rhai'n a elwir Tair Caingc Prydyddiaeth, ſef.

Englyn neu Ynglyn — *Englyn ſydd dau Ryw* — *Unodl* — *Tri rhyw Englyn unodl ſydd ſef,* — *Unodl* — *Union, Gyrch, Grwcca.*

Dau ryw Englyn Proeſt ſydd, ſef, — *Proeſt* — *Cyſnewidiog, Cadwynog.*

Cywydd neu gywydd — *3 meſur Cywydd ſydd, ſef* — *Deuair Lloſgyrnog Owdl gyw.* — *Dau ryw gywydd* — *Dhirin. Deuair. fyrion.*

Owdl neu Awdl } 8 brif ſeſur Owdl ſydd, ſef, { Toddaid a 3 rhyw ddaid ſydd { Toddaid ar ei hun / ei ben Hir a Thoddaid, Byrr a Thoddaid,

Cyhydedd a } Thair cyhydedd ſydd { Cyhydedd { Ferr, Hir, Nawbann.

Hupynt a } dau Hupynt ſydd, { Hupynt Hir, Hupynt Byrr,

Gwawdodyn a } dau wawdodyn ſydd, { gwawdodyn { Hir, Byrr,

Cadwyn feſur a } dau gadwyn Feſur ſydd, { cadwyn fyrr, tawddgyrch gallwynog.

Cyrch a chutta, clogyrnach, gorcheſt y Beirdd.

Cynghanedd yr hon a ſonnir am dani yn ei lle cyfaddas.

Dau ryw gyrch ſydd, ſef.

CYrch Cynghanedd, a hwnnw yw Gair tros yr Odl, yr hyn yn gyffredin yw'r gair Cyrch mewn Englyn unodl union; canys efe a gyrch Air arall, ac o'r Bann arall i Ymgynghaneddu ag ef; a hynny gan guddio a thywyllu ſain y Brif Odl o'r blaen.

Cyrch Odl, a hwnnw yw Gair yn cyrchu gair arall, ac o'r Bann arall yn cyd Odli ag ef, neu yntau ymgyrchu at Air o'r Bann arall i ymgyfl Odli ag ef. A (chyrch dawddodl) y gelwir hefyd, am fod yn toddi ymmaith ac yn difa y Brif Odl y bo ef ynddo, ac yn cyrchu atto Odl gyfaddas iddo 'i hun, a dieithr neilltuol i Brif Odl y Meſur, Ar Gair cyrch hwn (ondodid) a gyrch atto hefyd air y Brit ddiwedd Odl i ymgynghaneddu ag ef.

Yng hylch Pennillion a Breichiau.

Pen (Pennill, Bann neu Fraich) a elwir felly o achos

achos en bod yn pennu, bannu neu Amgyffred, ac yn diweddu Gwers neu werſi. Canys ni elwir na Phenniil na Bann, na Phen &c. nes iddynt bennu a diweddu gwers neu werſi, na byrr na hir, nag un na mwy o werſi neu Linellau a ſ'ont.

Bellach nid Anghymmeſur ydyw dangos Athrawiaeth i gydnabod Meſurau Cerdd Dafod, y rhai a ſylfaenwyd, ſefydlwyd, ac a gadarnhawyd gan Einion Offeiriad, a Dafydd Ddu Athraw o *Hiraddig*, y Minnwyn, Dafydd ab Edmund yr Awdur Ariandlyſog, ag eraill.

Y rhai hynny a ddechreuodd ar Foliant i Dduw, er amſer *Enos* ap *Seth* ap *Adda*, y Gwr cyntaf a Foliannodd Dduw; Y rhai a dderbyniodd ddawn Yſprydawl, ac a ymddangoſodd o tewn y chwe chanfed Flwyddyn yn ôl Creadîgaeth *Adda*, Ac o hynny hyd Enedigaeth Ein Harglwydd a'n Jachawdwr Jeſu Griſt; Yr hon Ddawn a gynnhaliwyd gan y Prophwydi Sanctaidd yn Prophwydo Criſt ni's ei ddyfod. A'n Jaith ninnau pan gredaſant i Griſt a'i cafodd trwy 'r Yſpryd Glân; ac a alwaſant yr Yſpryd Glân yn Awen, yr hon a ddiſlanna gan Bechodau, ac a amlha gan gytarwyddyd, a gwybodaeth a Sanctaidd rwydd.

Yn ôl dull Einion Offeiriad.

Yr { E, Y. / Er, Yr. / Ys. } Bannogion ydynt, ac ni ellir mo'u hepcor neu fod hebddynt yn y *Gymraeg*, i flaenori ar eraill o Rannau Ymmadrodd.

Yn Athrawiaeth Dafydd Ddu,

Er { E, Y, / Er, Yr } Nodau Bannog y gelwir o achos eu bod (megys Moelydd rhwng Mynyddoedd, yn cymmanu ac yn cynnmalu rhwng parthau 'r Ymadroddion.

Yn ol meddwl Edeyrn Dafod Aur.

Er { A, I, / E; Y, } Rhagweiſion Berfau y gelwir, am fod pob o honynt yn rhagwaſanaethu ac yn gwneuthur gwrrogaeth i'r Berfau.

Ac fel hynn gan y Minwynn.

Y { Idd, Ydd, } Gweinidogion Anhepcor ŷnt yn
{ I'r, Yr. } yr Jaith Gymraaidd ; a blaenorion i'r Bertau.

Athrawiaeth ynghylch Englyn Unodl uniawn a'i pherthynasau.

YNglyn neu Englyn Unodl uniawn a fesurir o ddeg sillaf ar hugain ; un ar bymtheg yn y Paladr, yn y Bann neu 'r Llinell gyntaf a chytri'r gair cyrch ; a chwe sillaf yn yr Ail Bann neu Linell, a faith ym mhob un o'r ddwy Bann neu 'r ddwy Linell olaf, ac mewn Englyn Unodl uniawn, y ddau Fraich gyntaf a elwir (*Paladr*,) a'r ddau ddiwaethaf a elwir [Penn] neu (Esgyll ; yn gyffelyb i Saetn Fwa, ac mewn un odl Crwcca y bydd yr Esgyll yn lle y Paladr, ac mewn Unodl union o bydd y Brif Odl gyntaf yn terfynu ar y chweched sillaf ; set un Sillaf ar ol y Rhagwant, rhaid bod pedair sillaf yn y Gair Cyrch, A cos yn y seithfed sillaf y terfyna y Brif Odl, bid y Gair cyrch yn dri sillafog : ac o's yn yr Wythfed Sillaf y terfyna y Brif Odl, bydded y Gair cyrch yn ddau Sillafog. Ac os yn y nawfed sillaf y terfyna'r brif Odl ; bydded y gair Cyrch yn un sillafog.

Yr Engraph gyntaf ynghylch Englyn, neu Ynglyn, Unodl uniawn ; a gwybyddwch mai Toddaid a dwy Fraich a Gywydd deuair hirion ynglŷn neu ynghyd, a wna Englyn neu o'r achos a elwid Ynglŷn.

Englyn Unodl uniawn a'r Gair cyrch yn un Sillaf.

Maddau Dâd fwriad fy oferedd mawr,
Mo'r erwin yw Trosedd,
Menadia fi cyn mynd i Fêdd,
Mae achos yn fy muchedd.

Madd.

Ma ddau. Dad. ſwr-iad. ſy. o-ſer. edd. mawr 10
Mo'r. er-win. yw. Tro ſedd-. 6
Men dia. ſi. cyn. mynd. i. Fêdd. 7
Mae. Ach os. yn. ſy. Much edd. 7

Arall ar Gair cyrch o un Sillaf.

Arglwydd Nêr ſyber dewis Obaith Dŷn,
Adwaenoſt ſy Araith;
Arwain y ſi wir Jôn ſaith,
Awen burffydd yn berffaith.

Ar-glwydd. Nêr. ſy ber. dew-is. o baith. Dyn.
Ad-waen-oſt. ſy. Araith.
Ar-waen. y ſi. wir. Jôn. faith,
Aw-en. bur ffydd. yn berffaith.

Englyn Unodl uniawn ar Gair Cyrch yn ddwy ſillaf

Barnwr Rheolwr rhyw alwad y Beirdd,
Bur ddoeth Araith waſtad;
Baun anwyl o ben Ynad.
Bu erchwyn glwys barch ein gwlâd.

Barn-wr. Rhe-ol-wr. rhyw. al wad. y. Beirdd.
Bur-ddoeth. Ar-aith, waſt ad.
Baun. an-wyl. o. Ben. Yn ad.
Bu. er-chwyn. glwys. barch. ein. Gwlâd.

Englyn Unodl uniawn ar Gair Cyrch o dair ſill

Fy moddion ffrwythlon ſy ffraeth fawr ſwriad,
F' arterol Lywodraeth; 6
Fy llawenydd fy lluniaeth, 7
Fy Nuw yn fy myw fy maeth, 7

Fy. mod l-ion. ffrwth-lon. ſy. ffraeth. fawr. ſwr-iad.
F' ar-ter-ol. Lyw-o l-raeth.

Fy. llaw-en-ydd. fy. llun-iaeth.
Fy. Nuw. yn. fy. myw. fy. maeth.

Englyn Un Odl uniawn a Gair Cyrch o Bedair Sillaf, ac nid all fod ychwanag o Sillafau yng-hyrchfa Englyn.

Cyhydedd o glirwed i glod Aur Ganghenau,
Cynghanedd hên Ddefod,
Cyfrodedd ddiommedd ammod,
Cwyredd jawn Jaith croyw dda nôd.

A hwn a'r rhai isod a Wasanaetha er Athraw iaeth i Ganu Cyfochrawg Odlau.

Cy-hyd-edd. glir-wedd. glod. Aur. Gan g-hen-au
Cyng-han-edd. hên. Dde fod.
Cyf rod-edd. ddi om medd. am-mod.
Cwyr-edd. jawn. Jaith. croyw-dda. nôd.

Mae 'r cri am roddi 'n yr Arch, mawr yw'n poen
Marw ein Pen dihafarch, *I William Pughe o*
Mae oer wylo marw Alarch, *Fathafarn* Esq
Marw yr ꝑuw i mi a'r parch, *J. R.*

Pen breisgedd Bonedd bennod, (parch fawredd,)
Pôr glasglêdd pûr glwysglod;
Pwyll distaw pell yw d' Ystod,
Pirs Aur Nûdd parhaûs Wr Nôd.

Pen Marchog enwog Enaid, (pwys *Dinbych*,)
Pôst jawnben *Salbriaid*;
Penaig Gwyr Paun cywiriaid,
Pendefig paladririg plaid.

Cariad cynnyddiad Cain wiw-ddyn, coelia,
Celais lawer Blwyddyn:
Câr fi 'n ddwys cywir Fain ddyn,
Cywreindeb yw Caru unadyn.

Paun

Paun urddas mêlwas moliant, (pur ogluʼl,)
Periglor Plwyʼ *Hirnant*, *I'r Parchedig Mr*
Pendefig (pwy un dyfiant,) *Robert Lloyd.*
Pôr loyw wawr borth Perl a'r bant. *J. R.*

Melus a nwyfus iawn ofeg, manwl,
Mwyniant peraidd adeg; *I Humphrey Owen o*
Mae'n fan doeth min Afon deg, *Garreg Yſtymy*
Mainc ei Arâith mewn Carreg. *Llaeth. J. R.*

Saer Gywydd ddedwydd odiaeth, Saer Cerddi,
Saer cywirddawn perffaith,
Saer Cʼrolau Saer cryʼ eilwaith,
Penaeth Seiri Meini maith.

Englynion Unodl uniawn a ddoſperthir fel yr Englynion uchôd, y rhai a fyddo a Gwan a rhagwan iddynt, (neu wahan a Rhagwahan,) eithr y mae Englynion heb na gwan na Rhagwan ynddynt, a'r rheiny a genir ar ygroes neu ar y draws gynghaneddyn nebrau 'r Paladr, Ac ail ddull ar Englyn Unodl uniawn yw ei draws Gynghaneddu heb Ragwan ynddo.

Engraph Un Odl uniawn, heb na gwan na rhagwan ynddo, ſef.

Paʼm y cyfarth Ci, paʼm y cyfedd Dyn,
Gwedi dwyn ei fawredd;
Paʼm y Cân Anghyfannedd,
Ceiliog a Madog ym Mêdd.

Arall.

Da gennym iʼw deg Ynys [draw redeg]
Drwy Oreudir Powysʼ;
Da fu hwyl dof iʼw hoywlŷs, *G. Glyn*
Dyfod drwy *Deiſi* at Rŷs. *i Rys ap Tewdwr.*

Arall.

Daʼr Gwanwyn yw'r Tân, rhag drwg anaf [wledd]

Neu Indded *Cynhayaf*;
Da a gwyw rhag anwyd *gayaf*.
Da'r hynt i drin bwyd yr *Hâf*.

Fe ellir Trawſgynghaneddu y gerdd yn nechra
Enelyn fal hyn, ſef.

Duodd fy nghuſan myn Dewi; (i Fun)
Gwae finai ei rhoddi;
Iawn oedd a'r Cuſan iddi,
Y mann wynn ar ty min i.

Arall.

Arglwydd Sain *Benet*, a erglyw, (weinia id)
Anawdd cael ei gyfryw;
Bid *Meneſtr* bywyd *Mynyw*,
Beda ddoeth Abadoedd yw.

Ac er na byddo Rhagwahan ynddo fe ddylae fod y gorphwyſta yn y bummed ſillat, Ac weithiau y cenir Godidowgrwydd ynddaw, (hynny yw) rhoi Gair cyrch i atteb i'r bumed Sillat, fel y mae hwn

Dolur a geſais, o dalhu, dwyais,
Dial am Bechodau; S. *Fychan.*
Dwyrain Adwyth Dyrnodiau,
Dwrn y Cryd yn dirwyn crau,

Neu fal hyn.

Aur Lawenydd a'r Lannerch a ydwyd,
Odiaeth waſgwr Gwenterch;
Y Gan ſydd o eigion ſerch,
Seiniwr rhwydd i *Sion Rhydderch.*

Merddin ffraeth a mawrddawn ffri, Tewlwys waith
Taliesin am Odli:
Mewn Tref Seilnig brig y bri,
Horas wyt hir oes i ti,

R. o Ragad.

A

Ac yn Cynghanedd Bendoll drwſgl o'r hen Gan-iad yn nechrau Paladr Englyn fel hyn,

Gorau wyt *Iſor* goryf ſyth (yn rhi,)
Yn rhoi Deiphr a'r Eſſyth:
Ar y fu gu gwehelyth,
Ar y ſydd ac a fydd ſyth.

A Chas genni roddi 'r cyfryw Athrawiaeth ar awr, o herwydd ei gwaeled; rhag mai haws y ydd gan amryw ddyſgu a dynwared y cyfryw a'r lleill ſydd o amgenach Celfyddyd, er i eraill 'r blaen roddi Gormodedd o'r hen ddull yn ei lengraphiadau; ac fel y dywedir am yr hen Gandau, nad oedd ynddynt Gynghanedd ond o ddam aiu. Gan hynny nid ymarfera i ar cyfryw rwſgleiddwaith ond lleia ag allwy; Canys fy niuant ddymumad ſydd ar i'r Hollalluog Dduw ynnyſgaeddu 'r cyfryw Brydyddion (ag ſydd fediannol o'r ddawn Ragorol o Awenyddiaeth) ar ddynt gyrrhaedd hyd eitha nod Uchelgamp eu laenorion yn y Gelfyddyd; O herwydd fy mod n llwyr Obeithio, roddi yn y Llyfr hwn helaehach, ac eglurach Athrawiaeth i'r diben hwnnw ag y fu o'r blaen yn Gyffredinol.

Englyn Unodl union a derfyna weithiau mewn,

Bogeiliad ac weithiau yn } *Un Fogail,* / *Ddwy Fogail,* / *a hynny mewn,* } *Dipthong dalgron,* / *Dipthong Leddf,*

Cydſeiniad, ac weithiau mewn } *Un Fogail a Chydſain a hynny mewn* } *Llioſain dalgron a chydſain, Llioſ ledaf a chydſain.*

Englyn Unodl union yn terfynu yn un Fogail, fel hyn.

Chwentais do triniais Duw tri, [achwynaf,

Chwen.

Chwennych pob drygioni ;
Chwaith yn awr chwith yn oeri,
Chwant fy arwain dan d' Adain di.

Arall ar un Fogail.

Un Jôr mewn Goror y Gara, (un *Llaw*)
Un Llywydd Gorucha :
Un hoffaidd Ddyfg un ffydd dda,
Un Bintwn dan Dduw 'n benna.

Arall o'r unrhyw.

Fy ngobaith dwys Jaith wyd Jefu fy mad,
Fy Moliant a'm Gallu ;
Fy Amgeledd heb geiu,
Fy unig hawl fy Nuw cu.

Englyn Unodl union yn terfynu mewn Llioſain Dalgron, fel hyn.

Dilynais clwyfais fel y clyw, (deucant)
Y Deccaf o ddŷn byw ;
Dolur gormodd a'm dilyw,
Dilyn pryd ewyn prid yw.

Arall ar Lioſſain Dalgronn.

Crift hylwydd Arglwydd erglyw, un gwiw Dduw,
Ein Gweddi ni heddyw,
Moddion clais maddau i'n clyw,
Bechodau ebwch ydyw.

Englyn unodl union yn terfynu mewn Llioſſain Leddf fel hyn.

Talieſin Merddin a mwy, [o *geiriog*,)
Hyd gyrrau Glyn Dyfrdwy,
Huw mawr blaid Homer ei Blwy,
Hoyw y cân fel Huw Conwy.

Un arall o'r un ddull.

Mae 'ngobaith berffaith tra bwy na ddelo,

Ddialedd

Ddialedd Ofnadwy;
Wneuthur Ammod na Thramwy,
I 'ddoli mud, Ddelwau mwy.

Englyn Unodl union yn diweddu mewn un Bogail a Chydſain.

Hyn yma cofia cylod (mytyria;
Am tarw o Griſt drofod;
Dyro bob Awr glyd fawr glod,
Dda walch pur ddiolch parod.

Neu fal hyn.

Glanha diwygia hyd eigion gwaeſod,
Dirgelwch dy Galon;
I'r Priodaſtab graſlon,
Tirion hap gael tario 'n hon.

Englyn Unodl union yn terfynu mewn Lliofain dalgron a chydſain.

Ofer ô jawnder undawd, (Hwyl anaw)
Haelioni 'r Bydyſſawd;
Wrthyd ail *Arthur* yrthwawd,
Cadwgon Cadr Ffynnon ffawd.

Arall ar yr un gynghanedd.

Dyn bur wych Natur a'i chnawd (yn burwynn;)
A barawdd i'm nychdawd;
Dŷn Lanwaith berffaith burffawd,
Dŷn dlôs ond ei bod yn Dlawd. *W Llŷn*

Goſodiad, Dodiad neu Rhoddiad yw Attebiad y Bummed Sillaf o Baladr Englyn Unodl union i i ryw ſain mewn rhyw Sillaf o'r blaen; Ar Sillaf honno y tydd naill ai 'r gyntaf; ai yr Ail, ai 'r drydydd, ai 'r bedwaredd, a goſodiad y gelwir, am ei bod gwedi ei goſod i Atteb i ryw Sain o'r blaen a hithau 'n rhyw Orphwyſta, megys yn yr Engraphau iſod.

Goſodiad

Golodiad neu Orphwysta y Paladr yn y bummed Sillaf, mewn Sain i'r Gyntaf, *Megys, Mair Forwyn ddiwair*, &c. neu *Dyn wyf yn d' ofyn*, ar gyntaf yn Atteb i'r bummed ym mhob un or ddwy.

Yr ail megys, *Diwair ydyw Mair*, neu *Pum llwyth T"wy Jawglwyth*, ar ail yn atteb i'r bummed.

Y Drydedd megys, *Morwyn Fair ddiwair*, neu *Y Marchog bywiog*, &c. ar drydedd yn atteb i'r bummed.

Y Bedwaredd megys, *Ceraſs wylan lân*, neu *Yn Rhi ddifyrr, ſyrr*, &c. a'r bedwaredd yn atteb i'r bummed.

Ac nid ertyb y bummed ſillaf o Baladr Englyn onid i'r Gyntaf, i'r ail, i'r Drydedd, ac i'r bedwaredd Sillaf.

Ac o bydd y gwan { *Un Sillafog* / *Ddau Sillafog*, } *Bid y rhag-want yn* { *Bedwar Sillafog*, *Dri Sillafog.* / *Dri Sillafog*, *ddau ſillafog.* / *Bedair ſillafog* *Un ſillafog.* }

Am fod yn rhaid i'r Rhagwant neu 'r Gofodiad derfynu yn y Bummed Sillaf o'r Paladr.

Ac Engraphau ar y Doſparth uchod bid y rhai hyn ſet y gwan yn un Sillafog, ar rhagwant yn 4 ſillafog.

Pen (Cawr Ynys wenn) i wnio (*Aliwns*)
Oedd *William* Jarll *Penfro* ;
Pen *Bruttwn* o'r Dwnn Aur Dô ;
Pawl gynt yn dwyn Pêl ganto.

Arall or un ddull.

Gwna i ni yma ammod gwir wyd,
Garedig rhag trallod ;
Gwiw rywiog Wledd gyrr o Glod.
Gyfaill rhag dwys drom Gafod.

Y gwan yn ddau Sillafog, a'r Rhagwan yn dri Sillafog.

Arglwydd Dduw Culwydd yw celi, (Irglwydd,)

Am

Am Arglwydd un a thri ;
Arglwydd walch yr Arglwyddi,
Arglwydd Nêf yw 'n Arglwydd ni.

Arall or un ddull.

I'm gwaith nôd eilwaith nad elo, 'n ofer,
Wy 'n Ufudd Weddio ;
Duw na âd cyn ymado,
D' amau fyth er dim a fo.

Dyma Englyn unodl union yn Cyfochri trwy 'r Englyn, a hyn fydd Orcheft ; Ar Englyn hwn a wafanaetha yn lle Engraph o'r Ail yn wann, a'r bummed yn Rhagwann.

Gronyn o honyn henwyd, (eirionyn]
Gronyn a gywreiniwyd,
Gronyn gonyn ag anwyd,
Gronyn yn Gynrhonyn rhwyd.

Sion Brwynog i Golwyn Brithwyn.

Arall o'r un ddull.

Ceifio Dyfeifio difafwedd ('wyllys)
Lleifio mewn Cynddaredd ;
Treifio a gwneuthur trofledd,
Cleifio hyll clwy eifio hêdd.

Arall o'r un ddull ond bod y Gwan yn dair fillaf ar Rhagwan yn ddwy.

Oferwr herwr dihira, (gleiriach)
Clerwr gwael yntytta,
Bolerwr ai Bâl arwa,
Llerr o Wr un lliw ar Jâ.

Ac mae'r Englynion hyn yn dangos Cywreindeb Celfyddyd Prydyddiaeth, fef yn Cyfochri ag yn Cynghaneddu yn Bencerddiol trwyddynt.

Defcriad

Deſcriad Effeithiol Gruffudd ben rhaw. *Ac yn yr Englyn hwn befyd, y mae y gwan, yn yr ail ſillaf, ar Rhagwan yny Bummed Sillaf.*

Ni wnn Enw 'r hwnn Wr honaid, (i'r llu,
Nid er llês cywiriaid,
Un ai benn wrth y Fennaid,
Ac wrth y llawr a garth llaid.

Englyn ar Gwan yn dri Sillafog ar Rhagwan y ddau Sillafog.

Chwi yw 'r tair Cadair, chwi yw 'r Cun, o Nê
Chwi a wnaeth bob Elfun;
Chwi ydyw 'r Tâd Credadûn,
Chwi yw dau chwi ydyw un.

Arall or un ddull o rann Sillafau; eithr yn fwy Celfyddgar gynghaneddol, O Waith William Llyn *Bencerdd, i Ardd* Mathafarn.

Gardd gonglog wiwlog ag Eglwys, (ganglau
Gu gyd oglau gogydlwys,
Gwir-glaer glir glaer -glaear-glwys,
Gwir-glyd glynn gloyw glyd glân glwys.

Arall or un ddull.

Gwae holl Grêd trymed tromwedd, [am erchwyn]
Y Marchog o'r Gogledd *Tudur Aled i*
Cloi'r Bwrdd ar Clai ary Bêdd, *Tho. Salſbri o*
Cau *Lleweni* Cell *Wynedd.* *Leweni.*

Englynion ar Gwan yn beddir Sillafog, ar rhagwan yn un Sillafog.

Arglwydd Daiar wâr, Arglwydd ŷd, (a Gwellt)
Arglwydd Gwynt yr holl fyd;
Arglwydd Nêt ydyw hefyd,
Arglwydd i bob Arglwydd byd.

Arall

Arall or un ddull.

Canlyn Pladur Ddur ar ddant (y Rholdir)
Rhai Yſtwyth a'i gallant,
Eſmwythaeh i wâs methiant,
Englyn a Thelyn a Thant.

Arall or un ddull.

Anufydd dod nôd eniweidiol, (bwys,
Dan boen Cyſraith Fydol,
Beth ddaw o Ddyn ffallwyn ffol,
Anufydd i Dduw Nefol?

Dau Englyn Unodl union o waith *William Egwad* Athraw Pencerdd, y rhai y mae y Dr. *Sion Dafydd Rhys* yn ei goſod allan megys rhyw grynn gynnildeb, ac yn dywedyd i *Lewys Morganwg* goffau 'r cyfryw mewn Yſgrifen o'i Law ei hun, ac yn ei Lyfr ei hun; o herwydd bod yr ail Sillaf ar bedwaredd yn yr ail draich o'r Englyn cynta' yn cyd Odli a'r Gair cyrch. Ac hefyd yn cyd Odli yn y bedwaredd Sillaf o'r ail draich yn yr ail Englyn, Eithr ni welai Achoſion na Rheol yn y Byd iw chanlyn, na chywreindeb yn y peth y chwaith, yma y canlyn y ddau Englyn.

Criſt Coron a bron lle braeniwyd, (yn glâf,)
Croywaf braffaf, Brophwyd.
Croes Duw Ddelw Criſt addolwyd,
Côr llawn nerth Caerlleon *wyd.*
Doſparth Debeubarth dy hun, (mor deilwng,)
I'w Daroſtwng droſtun,
Dy far chwyrn difrewch arnun,
Dy rym oedd i dri am un.

O'r gaeth ac o'r drwſgl Gyhydedd y daw y Paladr, ac os yn yr wythfed Sillaf y bydd y Brif Odl, y Paladr y faif ar y Draws Gyhydedd Os yn y Nawfed fillaf y bydd yr Awdl, ar y Drwſgl ar gaeth Gyhydedd y bydd y Paladr, a'r pen diwaetha i'r Englyn y fydd ar y gaeth Gy ydedd fel y gwelſoch i o'r blaen.

Englyn Unodl Crwcca, a fydd pan fyddo'r Paladr yn ôl; neu ymlaen, a hynny yn union yn gwrthwyneb i Unodl uniawn, eithr or un fefur ag ef, ond bod y Gair hir yn ddiweddaf, ar ddau Air fyrrion yn gyntaf.

Cyd Ddofparth i Unodl union a Chrwcca.

Yr un Mefur fydd i Unodl union a Chrwcca, fef Deg fillat ar hugain i bob un o honynt, un ar bymtheg yn y Garrhir, a laith ym mhob un or ddau fyrrion, ac yn y Pennill hir weithiau y bydd yr Awdl gyntaf yn y feithfed fillaf, ac yna y Gair Toddaid tros yr Awdl a ddylai fod yn dair Sillaf, Os yn wyth Sillaf y bydd y Pennill hir, bydded y Toddaid yn ddwy Sillaf, Os yn Naw Sillafog y bydd yr Awdl Gyntaf, y Gair Toddaid neu Gyrch fydd raid bod yn un Sillafog. Ac felly y bydd mewn cwpl o Doddaid, ac yn y Pennill hir o Wawdodyn.

Neu fel hyn.

Englyn Unodl Grwcca a Ddofperthir ac a fefurir o'r un ddull ag Unodl uniawn, ac o'r un Golofnau, Ond bod y pen cyntaf yn y diwedd, ar pen diwedd yn y cyntaf ond na wafanaetha'r Gynghanedd Bendoll yn niwedd y Grwcca, fel y mae hi yn yr ail Fraich yn diweddu yn yr Unodl union; Ond rhaid ei Gynghaneddu o'r Gair Cyrch ar Gynghanedd unodl.

Neu yntau fel hyn.

Un Odl Crwcca, y Paladr o bedair Sillaf ar ddeg, fel Cywydd Deuair hirion; A'r diwedd fel Paladr Englyn Unodl Union, o un fillaf ar bymtheg fel hyn.

Dy feddgyrn wyd ufyddgall,
Dy Gwrt ni welad a gwall,
D' Arferau diau deall, (doeth barabl)
Dorriad abl dewr diball,

Arall

Arall or un ddull.

I'r Gangen lenn ar Lannerch,
A roddais yn arwydd ſerch ;
A chydynnau Brwyn o cheid annerch, (hardd
I glaertardd eglurſerch.

Ac or hen ddull drwſgl Anghynganeddol fel hyn.

Cyd ymwnel cyfyd bryd brys,
Yn llawen llewych yſtlys,
Lledryd Calon donn ef a'i dengys, (grûdd,)
Lliw blaen Grug geferys.

O'r ddull newyddaf.

Pen mur clod Paun mawr clau,
Perl addyſg pur ei Wleddau ;
Pendefig o'r brig îr brau, (digynnwr,
Phyſygwr hoff Seigiau.

I'r Dr. Puw o'r Rûg. J. R.

Arall or un ddull.

Dewis gadarn dwys gwedi,
Ddawn yn jawn oedd yno 'ni ;
Duwioldeb cûdeb codi, (i erill,
Daw ynnill daioni.

Arall or un ddull.

Llew am *William* llym eilwart,
Llwyddjaith bêr llaw Dduw i'th bart,
Llaw *Tomas* difâs a dart, (tiriaſol.
Llawn Raſol Llin *Riſiart.*

Englyn Gair neu Unodl Cyrch.

Englyn Unodl Gyrch a teſurir o Wyth Sillaf hugain, ſef ſaith Sillaf ym mhob un o i bedair Bann, neu Freichiau ; Ar Paladr fel Pennill Gywydd deuair hirion, a'r pen fel Awdl Gyhydd.

Neu fel hyn.

A thodl Gyrch, a fydd pan fyddo y ddeuair fyrr-

ôn yn gyntaf, ar Gair yn ddiweddaf; a hwnnw y tydd a'r Gair cyrch y ddaw; ac ni bydd ond Tair Odl ynddo, o Achos y Gair Cyrch. Ai Fefur yw wyth Sillaf ar hugain, fel faith ym mhob un o'r ddau bennill byrrion, a phedair ar ddeg yn y Pennill hir; ar fillaf Gyrch yn hwnnw, a ddylae fod yn y Seithfed Sillaf, a'r Sillaf a gyrcher a ddylae fod yn un Sillaf ar ddeg.

Neu yntau fel hyn.

Englyn Unodl Gyrch a fefurir o Wyth Sillaf ar hugain, yn hwnnw y bydd Pennill yn y Paladr o bedair Sillaf ar ddeg fel Cywydd deuair hirion, yn Unodli, a Phennill o Saith Sillaf yn ymrafael Odl a'r Penniil diwaethat; ar drydedd Sillaf neu 'r bedwaredd yn atteb ir Drydedd; ar Odl ddiwaethaf yn Unodli ar ddwy gyntaf, fel hyn.

Dy rann Fab dierwin fodd,
Doeth jawn Feiftr nid ô'th anfodd;
Doe filoedd i'th Dai felwas,
Dann dy Râs da jawn dy Rôdd.

Dy. rann. Fab. di-er-win. fodd.
Doeth. jawn. feiftr. nid, o'th. an-fodd.
Doe. filoedd. i'th. Dai. fel-was.
Dann. dy. Râs. da. jawn, dy. Rodd.

Arall o'r un ddull.

Gwir dda cewch geryddu cam,
Gwal ddwy Wynedd goel ddinam;
Gwir ddeliwch ag Urddoliant,
Gair Moliant a grym *Wiliam.*

Arall or un ddull.

'Madws i ni ymado,
Ar Byd trwch i'r Bywyd tro,
Oer ing borth Angau 'r Bêdd,
Mann da annedd mynd yno.

Arall or ben ddull.

Diboen Ferch goel Godebog,

I Grêd y peraiſt y Grôg ;
Ugain trichant a'i wrantu,
Oedd oed Jeſu Dduw Dywyſog.

Arall or hen ddull.

Hunydd hirloyw ei hyſtlys,
Gwymp ei llun yn ei llaesgrys ;
Gwynnliw Ewyn.gwen donn jawn,
O Ddwfr eigiawn pan ddengys.

Arall or hen ddull yn drwſcl.

Er a ſo eiſiau Dodrefn,
Eſgid ddu a Bottas Leſn,
Mwy na'r Fwyalch iw hên Nŷth,
Ni ddel ê byth dracheſn.

Nid wy 'n rhoddi un o'r rhai hên hyn ar lawr o rann Athrawiaethu neb î wneud y cyfryw canys oni wn'ant well na'r rhai'n, ni thâl y Swydd mo'i Gwaſanaethu.

Yngbylch Englyn Proſt Cyfnewidiog, a'i Pherthyn-aſau.

Proſt Cyfnewydiog a newydia derfynau, ei bedwar Braich, yn Odlau Ymrafael, bob un ar ei phen ei hun ; ac a Feſurir o wyth Sill-af ar hugain ; ſef ſaith ym mhob un o'r pedair braich, ac ar y Gaeth Gyhydedd y Coloſnir, ymrafaelia Odlau y Bogeiliaid ac a geidw 'r ydfain fel hyn.

Fawr boen ddioſer beth,
A gwir lês agorai Lith,
Nid oes ail Fugail o'i fath,
A thra fo dydd ni bydd byth.

Proſt Cyfne.

Fawr. boen. ddi-oſ-er. beth.
A. gwir, lês. a-gor-ai. Lith,
Nid. oes. ail. Fug-ail. o'i. fath.
A. thra. fo. dydd. ni. bydd. byth.

Ed. Morys i'r Parchedig Mr. Rhys Ffowcs, D. D.

Croes Gyfnewydiog gorcheſtol a Chadwyn gudd ynddo.

Aurwy ddolen aur ddeuled,
Ar wedd Eilon, rudd waywlid,
I râdd Alwen, rwydd Olud,
O Urddolion, ar Ddwy wlad.

Neu fel hyn, yn Gadwynog hannerog, ac yn Gyfnewydiog hannerog.

Cadwynog hannerog.

Aurwy ddole	Aur ddeule			
Arwedd Eilo	N	Rudd way li	D	
I râdd alwe		rwydd Olu		
O Urddolio		Ar ddwy-		
		wla.		

Cyfnewydiog hannerog.

Un arall o'r ddull newydda yn fwy Celfyddgar, ac a Gynghanedda Wyneb yngwrthwyneb ar y Groes rywiog Gynghanedd, fel hyn.

O'i Ryw iredd Aur wryd,
Fe 'yrodd fwy i wared;
Digerydd ei Deg wirod,
Wawr Ddwyrudd Arwydd wiwrad.

Yngwrthwyneb fel hyn.

Aur wryd o'i ryw iredd,
Fwy i wared fe yrrodd;
Ei deg Wirod digerydd,
Arwydd wiwrad wawr ddwyrudd.

Fel hyn.

Oi ryw ire	dd	Aur wry
Fe yrro		Fwy i ware
Digery		Ei Deg wiro
Wawr ddwyru		Arwydd wiwra

Nerth yw dy rann wrth dy rym,
Acth yn dy râs a'th wayw 'n drom.

Aethoſt jawn lwyth Yſtanlam,
Lle nid ae y, Llew na dim.

Tudur Aled.

Proſt Cyfnewidiog o chwe Braich neu Bann, y rhai'n ſydd yn Cyfochri ac yn croes Gynghaneddu ſwya' i gyd.

Gwae ni oll golli y Gwr,
Gan Angau gwrs gwŷn ing gûr,
Gwall dig i bob gwyllt a gwâr,
Gladdu Sant Ymgeledd Sîr,
Gwenwyn glâs gwae ninau'n Glêr,
Cwall naws dig golli 'n Stôr,

Gruffydd Hafren i Lewys Blaenau Eſq;

Englyn yn y dechrau yn terfynu mewn Dipthong Leddf, neu Bengamleddf, ar diwedd yn terfynu mewn Dipthong Dalgron fel hyn.

Pwy a ſaif wrth y Laif loyw,
Aniffrwyth yn Nyffryn Maiw,
Gwas a want hirwann a gwayw
Llyſtant o Nwyſiant yn wayw.

Nid yw hwn nag Englyn Unodl union na Phroſt ychwaith yn jawn.

Arall o'r ddull ganolig.

Rhi dau allu rhoed eirw llathr,
Rhoed oerllam a rhyw dirllethr,
Rhew diarlloes rhwyd oerllithr,
Rhodri Jarll Rhauadr eurllythr.

Proſt Cyfnewidiog o bum Braich.

Daw yn ôl Jeuengctyd yn Wr,
Daw Plant a llawn chwant a chur;
Duw a ro 'r Twſ rhaid hau 'r Tir,
Dyna ſydd o dan y Sêr,
Ond un peth rhan Duw ein Fôr.

Ed: Prys.

Arall o chwe Braich.

Llawn yw 'r Tir lle llenwir llid,

Llawn Rhwyſg Beilch llyna y rhôd,
Llawer rhai a lloriau 'r hûd,
Llwau mawr a rhoi llym wâd, *Ed: Prŷs.*
Llwgr a brôch hyll a Gaîr brŵd,
Llwyra bai mor ddall yw 'r bŷd,
Proſt gyſnewidiog yn diwedd mewn Lleddf.
Cae a gerais dawn gais Doe,
Cutydd cotrydd Rodd Ertai;
Yn eilgroes i'm Oes a mwy,
Anwyſgrair cowain yw 'r cae.
Arall or ben ddull.
Y Wraig o Wragedd annwin,
Ni ddôt i'th Dir nag i'th dreſn,
Hyd ynghanol Dydd diofn,
Pan fwy am Llaw ar fy llafn,
Un arall or ddull newydd.
Syched ac Yfed o Gorn,
Moddion chwith a meddwi 'n chwyrn,
Tyngu Rhegu ſathru ſarn,
Ac oſgo Gwr ynwyſg ei Gern.
Arall or un ddull.
Y Tŷ lle mae Merched têg,
Yn wir a welir yn wâg,
Draenen Amen draw 'n y Mŵg,
A Nŷth Brân yn eitha 'i brig,
arall
Pum Nerth it ein Pennaeth pur,
Pum power gwych pwmpa 'r Gwyr,
Pum ffrwyth Tywyſoglwyth hyd Sêr,
Pum Llŷs deg pum lliaws Dir.

Bellach ſonnir am Broſt Cadwynog neu Cadwyn Odl yr hwn a teſurir o'r un hyd a'r Cyfnewydiog, ac a Gadwynir yn Groeſdraws y gwerſi neu 'r Bannau, neu ei a gadwynir o'r Bann gyntaf ir Drydedd Bann, ac unrhyw ſillâtau ar y Cydſeiniaid; ar Bann cyntaf yn Unodli ar Drydedd Bann; ar Ail Bann yn Unodl a'r Bedwaredd Bann fel y mae hwn. Mae

Mae Rhŷs heb gael mwy o'r hûn,
Mae 'r genedl ar mawr gwynan ;
Mae 'r Beirdd er mwyn Marw bun,
Mewn Llewyg am Wenllian.

Mae. Rhŷs, heb. gael. mwy. o'r. hun.
Mae'r. ge-nedl. a, mawr. gwyn-an ;
Mae 'r. Beirdd. er. mwyn, Marw bun,
Mewn. lle-wyg. am. Wen-llian.

Yma y mae Odlau yn Cadwyno megys yn groes ; Canys Proſt Cadwynog a fydd pan tyddo 'r Awdl gyntaf i'r Englyn yn Atteb i'r drydedd, a'r Ail yn Atteb i'r Bedwaredd.

Arall yw bwnn.

Dy Roddion wyd o Radd Nudd,
Dinam ŷnt pob dŷn a'i mêdd,
Dy Win i fil dyna ſudd,
Diwarth Fab dy Aur a'th Fêdd.

Dy. Rodd-ion. wyd. o. Râdd. Nudd,
Di-nam. ynt, pob. Dyn. ai. medd ;
Dy. Win. i, fil. dy-na. ſudd,
Di-warth. Fab. dy. Aur. a'th. Fêdd.

Arall or ddull newydd.

Dewr oedd wrol drwy ddyrus,
Da gwnn hyn di gynhenus;
Dyna rann dawn yr Ynys,
Doniog gwiwddawn Dyn gweddus.

Arall or un ddull.

Arglwyddi cawn eurgledd coeth.
Argoel oedd or Ogleddjaith ;
I roi gwleddoedd wr glewddoeth,
Arglwydd walch hir o gloddjaith.

Arall o'r ddull newydd.

Hinon deg hwn yw y dydd,
Llon jawn Haf yn llawn o hêdd,
Bu ran ſerch ein Brenhin ſydd,
Wiw enwog glod weinio Clêdd.

Englyn

Englyn Prôſt Dalgron Gyfnewydiog a derlyna weithiau mewn pedair Bogail Ymrafael, weithiau mewn un Gydſain o ymrafael Fogeiliaid, ac weithiau mewn Dipthong Dalgron. Englyn Proſt Leddf Cyfnewydiog a derlyna weithiau mewn pedair Lleidf Ddipthong Ymrafael, ac weithiau ym mhedair Ddipthong Ymrafael ac un Gydſain, fe a derlyna weithiau mewn Talgron gadwynog; ac weithiau mewn Lleddf gadwynog.

Proſt Dalgron gyfnewidiog yn terfynu mewn pedair Bogail Ymrafael fel hyn.

Duw Jôr ſy mhen cyngor cu,
Fy nghalon tra unjon tro;
I ddilys jawn addoli,
Dy Sabbath di ſy beth da.

Proſt Dalgron Gyfnewydiog, mewn Llioſſain neu Ddipthon Dalgron fel hyn.

Angharad hoyw Leuad liw,
Y Ganwyll Aur gwen ei Llaw,
A Seren Gwlad oes ran glew,
Eitha ei dawn o Waith Duw.

Lleddf Broſt Gyfnewidiog yn terfynu mewn pedair Lleddf Ddipthong, neu Lioſſain Ymrafael, fel hyn.

Gweles ſann cynnes mewn Cae,
Gyſgod i Rianod rai;
Gywira clo i garu clau,
Gwiwlwydd jawn ſawl Gwlêdd neu fwy.

Lleddf broſt Gyfnewydiog yn terfynu mewn pedair Lleddf Ddipthong Ymrafael, ac yn yr un Gydſain ſol hyn.

Llawen

Llawen dan Glaerwen lenn laes,
Lleddf olwg gloyw amlwg lwys;
Llath aur lun melyn molais,
Llaryaidd Foneddigedd foes.

Proſt Gadwynog Dalgron a gadwynir fel hyn.

Yſpys y dengys yn dêg,
Amſerau borau heb ŵg,
A Phrydnhawn arw iawn rêg,
Y Glaw o Darth goel ai dwg.

Lleddfbroſt Gadwynog a gadwynir fel hyn.

Mewn Aenles cynnes y caid,
Gwn o barch y Gwîn a Bwyd,
Cytan hoff lês Ceſn a phlaid,
Giniaw yr Llys gan Wr Llwyd.

Proſt o bum Bann a genir fel hyn.

Yn Nwytus heb annefod,
Yn Fynach un i tyned;
O'th iawn Qbaith yn abad,
Yn Eſgob oni wiſgid,
Ac yno'n Bâb gwynn ein Byd.

O bymtheg ſillaf ar hugain.

Proſt Chwe Bann a genir fel hyn.

Dy Lu mawr dwy Wyl am un,
Dwy Went oll dwy Waun y tyn,
Dwy Faelor y doe filiwn,
Dwy Bowys i'th Dai buan,
A dwy Wynedd a'i Dynion,
A'r Dehau oll ar dy Win.

O ddwy ſillaf a deugain.

Proſt Wythbann ym mha un y Cyfanſoddwyd yr holl Fogeiliaid fel hyn.

Dechrau rol, nid chwarau Cat,
Dyro wayw 'Sgwar drwy Yſcot,
Dyn a duc wyd a dynn y cwt,
Digied neu ſorred un ſut;
Dy Râs Edn Domas dy dyt,

Un ar bymtheg [illegible] deuga[illegible] ino S[illegible] llaſ[illegible]

Dy blaid chwyrn dwblwyd a chwit,
Dyro Sias hir dros y Set,
Dros oll Duw a ro hiroes yt.

Rhys Nantmor i Syr *Rhys* ap *Thomas*.

Arall o Chwe Bann 42 *Sillaf.*

Bleddud a wnaeth benaeth budd } *Dafydd Llwyd*
Yr Enaint yn dda Rinwedd, } *ab Llewelyn ab*
Y Dwfr praff diſai o'r pridd, } *Gruffydd o*
I gael adwyth o'r Gwledydd, } Fathafarn.
Bendigaiſt hyd pan dygodd,
Er jechyd i'r Bŷd y Bâdd.

Proſt Cadwynog chwe Bann.

Tir Pen Gwern hir pen grawn hâd,
Tref Gaſtell tyrfa ac Yſtod,
Tir Moſtyn yw 'r Term waſtad,
Tai Gloddiaith têg le eiddod,
Tref Garnedd oleuwledd Wlâd,
Tai 'r Jeirll glan Tyrrau 'r holl glôd.

Y mae pum math o hen Englyn eraill o'r hên Ganiad, y rhai nid ydynt ond Ofer Feſurau; ac ni's arferir mo'nynt yn y Pedwar Meſur ar hugain, etto wrth yſtyriaid y bydd i rai darro wrth y cyſtryw mewn hen Yſcrifennadau, fe welwyd yn dda roddi ar lawr rai Engraphau a Doſporthiadau o honynt hwythau hefyd. Sef,

Englyn Milwr,
Englyn Cildwrn,
Englyn Garrhir,
Englyn Pendrwmm,
A Thrybedd y Mynaich,

Englyn Milwr ſydd iddo 'n amla dair braich yn Cyd Odli, a laith Sillaf ym mhob braich; ef ai i gyd ac a genir fel hyn.

Cyn-

Cynddelw cadw dithau y rhyw, *maes Rhiwedog*
Ar a ddel yma heddyw; *wedi darfod am i holl*
Cudeb am un Mab nid gwyn, *feibion ond Cyn-*
Arall o ddull newydd. *ddelw.*

Llowarch hen mewn llewyrch oedd,
Flaen addyfg o Flynyddoedd,
Mawl i'r Cwr er Mil ar goedd,
Ac yn bedair Braich o 28 Sillaf. } *Llywarch*
Mo'r ſwrth y ſyrthiodd March Paen } *hen i Farch*
Ym Mariandir grô dir graen ; } *Paen ei fab*
Efionydd mynych Malaen, . } *pan ſyrth-*
Lle ni bo mign e' fydd Maen. } *iodd yn y*
} Fionydd.

Englyn Cildwrn a feſurir yn 18 *Sillaf fel hyn.*
Hybarch yw Mab y Marchog,
Yn Aur yn Arian Golerog,
Torchog.

Neu fel hyn.

Englyn Cildwrn a feſurir o bedair fillaf ar bymtheg, ſef Paladr Englyn Ymlaena' o un fillaf ar bymtheg ; a thair Sillaf yn ol, ac yn unodli ar paladr, ac yn Cynghaneddu yn dair fillaf, megys diwedd Gorcheſt y Beirdd ; fel hyn.

Rhuddhau 'r Pum Llu o'r poen a wnai Fair,
Forwyn wyry yn hoen ;
Rhann yr Oen, *Gochel y Surdoes.*
Neu o ddull Newydd fel hyn.
Impio er huno o'r henaidd Gyffion,
I gaffael ffrwyth peraidd ;
Or un Wraidd.

Y mae eraill o Ofer feſurau, megis o anian Cildwrn, fel y mae Cyhydedd hir a'r Baladr Englyn, yn Unodli ar Paladr, fel hyn.

Oen Duw i wyry' Fair fun dal, am ir Wrâch,
Erchi bwyta 'r Afal,
Rhingyll yr Angell, } *Rhag Ofn dial.*
Yn dwyn Gair dan gêl,
Gyfiawn dawel,

A

A'r Baladr Englyn drachefn, Gorcheſt y Beirdd a ſelurir yn gildyrnaidd; nid un ei Ddoſparth, ond un ei hyd, ac yn Unodl ar Paladr, fel hyn.

Ynial ſu 'r dial roi Dŷn [mawr werthiog]
I'w werthu iw Elyn;
Priſſiwr preſſen,
Ein Ponb a'n Pen,
Ym Mynwes Pren.
} mwy ni's prŷn,

Englyn Garrhir.

Englyn Garrhir a fydd ar Feſur Englyn Unodl union, ond bod Pennill o Gywydd Deuair fyrrion rhwng y drydedd Awdl ar Olaf, a hwn fydd bedair ſillaf ar bymtheg ar hugain o hyd, fel hyn.

Dûr wyd a dwy Rwyd dir rhwydd, (gwir wadn,
Garwden yr Allwydd,
Dŷn gwridog yn dwyn gwradwydd,
Diffaith Eulyn diflas Englyn,
Datydd Emlyn gelyn gwŷdd.

Pennill o Gywydd deuair fyrrion ydyw 'r Arr.

Arall.

Da gweddai ni 'n dau ſis Mai mwyn, (eur wawr
I Orwedd dan y Llwyn,
Myſi yn Brydydd hydd hirdrwyn,
Chwithau 'n weddus fwyn barablus,
Hir ber ſwythus Dreſnus drwyn.

Arall.

Da y gweddau ni 'n dau yn dwyn Clôch (ynghyd
Gwyn dy fyd Gwen yw dy Foch,
Dydi yn Brydyddes beiſgôch,
Minnai 'n Adda gynffon laeſa,
Anwar Dweca gamma gôch.

Arall.

Llewelyn yw 'r Dŷn, wyr dewiniaw (Bŷd,)

Ap

Ap Sion bydd i'n Siriaw,
Llyna Broctor yn lluniaw,
Llwyr barch Llyr bais, lle y try llai trais,
Llawena ei Lais Llyna'i Law.

Englyn Pendrwm.

Ynys yw pen Rhys yn Nhrwyn (y fforest,)
Y fferen a dytr swyn,
I'n pennau rhoed Enw pen Rhys,
Ymhob Llysac ym mhob Llwyn.
} *Sef Awdl Gywydd ar Balads Englyn.*

Fel arwain Dwyrain a'r Darian, (Kuddaur,)
Ar weddaist Wlâd Forgan,
Emwnt teilwng mewn Talaith,
Mae arnad waith Môr neu Dân.

Trybedd y Myneich.

Trybedd y Myneich a tesurir o Ddeg fillaf ar hugain o hyd; set Tri Phennill byrrion o chwe Sillat bob un, ag Awdl Gyrch o saith Sillat tel hyn, a hên tesur gorcheftol yw.

Nid oedd un Nodai ddâr,
Ei Dai Gwin oed iw gâr,
Ni chair un uwch yr Ar,
Dŷn a bâr yn Dân o'i ben.

Arall o naw fillaf bob Braich, sef un ar bymtheg ar hugain i gyd.

Pan aeth y Brenhin i'r Cyffinydd,
I osod un dydd a'i Ystondart,
Gora u tri o Went i guro trin,
Wyrion ei Edwin o ran Edwart.

Bellach ni a roddwn heibio yr hên Ofer Gerddau anarteredig yn y 24 Mesur ar hugain presennol, gan fyned ym mlaen at y Cywyddau ai hamrywiau fel y canlyn.

Cywydd deuair fyrrion.

Cywydd deuair fyrrion a tesurir o wyth fillaf, tet pedair ym mhob Bann, neu 'n well tel hyn.

Cywydd

Cywydd Deuair fyrrion a ſeſurir o Wyth Sillaf, a hynny o ddwy Fraich ; a phedair Sillaf ym mhob Braich neu Bann, ac a gynghaneddir bob pedair Sillaf, a'r ddwy Odl neu'r ddau ben yn Atteb bob un iw gilydd, un yn rhannedig, a'r llall yn gyſanſoddedig, a hon yw 'r ferr gyhyddedd ; ac a genir fel hyn.

Aurawg Uriad,
I'th rhwyſg aeth rhad,

Aur-awg Ur-iad, } hŷd y Sillafau.
I'th rhwyſg, aeth, rhâd. }

Aurawg * Uriad,
I' th R h wyſg * ae th R h âd,

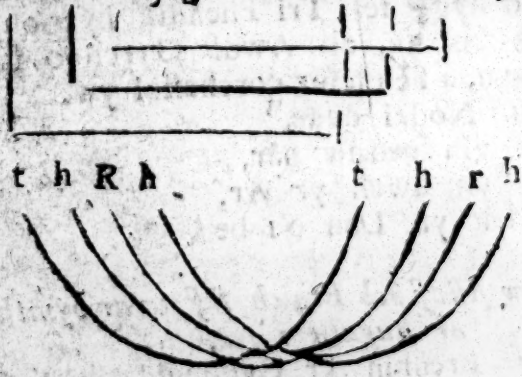

Arall.

Ei Fyd ai fodd,
Arfod Eurfodd,

Ei fyd ai fodd,
Ar fod Eur fodd,

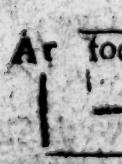

Arall

Arall.

Dŷn wyf dan ja,
Difyd, Efa.

Y mae i mi;
Jân iw, enwi.

Gair clŏd Gwr clau,
Geirwir gorau.

Y Gwr gwirion,
A'i friw 'n ei Fron.

Ei farn arnam,
O Fair ei Fam.

Arall.

Dewr hil fil Fur,
Didarf, Dudur,

Arall o'r hen ddull.

Eiliw Gwennig,
Tonn am Gerrig,

Hardd deg Riain,
Hydwf lwyfgain,

A digon yw hyn o'r hên Engraphau, oni bae 'u bod yn fwy Celfyddgar.

Cywydd deuair hirion.

Cywydd deu air hirion a fefurir o bedair Sillaf a'r ddeg; faith ym mhob un or ddau Air hirion, neu ym mhob un o'r ddau Fann yn Atteb iw gilydd; un yn rhannedig, ar llall yn gyfanfoddedig, a phob un o'r Ddwy Fraich, yn cydodli, ac a Gynghaneddir ar y Gaeth gyhydedd, fel y mae hwn.

Y mae i mi am y Myd,
Wyneb un yn ei benyd.

Y. mae. i. mi. am y Myd, } hyd y Sill-
Wy-neb. un. yn. ei. be-nyd. } afau.

Y mae i mi * am y Myd,

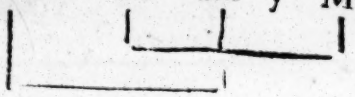

Wyn eb un * yn ei be nyd,

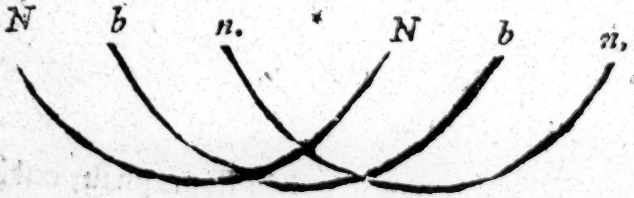

Dau mwy Duw mawr di ai medd, } *Wmffre*
Drwy Gariad o Drugaredd. } *Dafydd*

Ni thrawyd gnith ar Ewin, } *ab Ifan.*
Na bae Lais gwell na blâs Gwin. } *T. A.*

Rhyw Saergamp rhoi ais hirgoed, }
A rhengau Calch rhwng y Coed, } *T. A.*

Tyred frigin y Teirjaith, }
Awr o bydd modd or Bedd maith, } *W. Ll.*

Onis doi dair Einioes Dâr, }
Yn jach hirddgamp na Cherddgar. } *W. Ll.*

Pôr

Pêr gwiwnerth, pêr ac uniawn,
Puw Ran doeth, pwy o'r un dawn? } *J. R.*

Hen Engraph.

Y March ffurf archgrwn fyrr flew,
Llyfn Llygadrwth pedreindew.

Cywydd Lloſgyrnog.

Cywydd Lloſgyrnog a feſurir o Ddau Bann neu Fraich, neu o dri, neu o bedwar, o wyth Sillaf bob un, o'r Bannau, ac a Lloſgwrn ſaith Sillafawg o hyd; ac yn unodli pob Lloſgwrn drwy 'r Cywydd, neu o bennill Lloſgwrn, ac wrth ddiwedd Awdl y Lloſgwrn Bennill y cynhaſir y Cywydd oll: a Gair cyrch rhwng y Pennill a'r Lloſgwrn.

Neu fel hyn.

Cywydd Lloſgyrnog a feſurir o ddau Bennill byrrion; ac wyth Sillaf ym mhob un, neu bedwar os mynnir fel Cyhydedd Ferr, a phennill byrr yn ol o Saith Sillaf, ac yn Unodl drwy 'r Cywydd: a hwnnw yw y Lloſgwrn; Ar Drydedd Sillaf or Lloſgwrn a fydd Unodl ar Pennill hir, fel yngair Cyrch.

Neu fel hyn.

Cywydd Lloſgyrnog a feſurir o Ddau Bann neu Dri, neu bedwar, o Wyth Sillaf bob un, yn atteb iw gilydd yn unodl ar y Drawsgyhydedd: a Phennill Lloſgwrn yn ol o ſaith ſillaf ar y Gaeth Gyhydedd: Ai berfedd yn atteb i ddiwedd y Pennillion, a diwedd hwnnw yn Arwain yr Awdl, fel hyn.

Y mae goroph em a garaf,
O gôf aelaw ac a folaf;
O choeliaf gael ei Chalon.
Y. mae. gor-oph. em. a. gar af, } *hyd*
O. gof. ael-aw. ac. a. fol af. } *Sillaf-*
O. choeliaf. gael. ei. Chal-on. } *au.*

Arall.

Llew gwâr Moſtyn Lloegr rymuſder,

Llu a'th ddilyn Jarll i'th weler,
Llarig Aliwn Llew Aur Goler,
Llawn ddwyfter llonydd waſtad.

Arall.

Mawr jawn y bu 'Meirion heb wâd,
Dawn eu aruthr yn dwyn Cariad,
Drwy 'r ddwy Wlâd dro Urddolwych,
Llawer am wir lſwyra y modd,
Dewr ei addyſg da a roddodd,
Dantonodd do yn ſynych.

O ddau Fraich befyd fel hyn.

Yr hên Ddaiar hon a dduodd,
Y gloyw Awyr a ddrwg liwiodd,
Y grynodd pan Goroned.

O dair Braich fel hyn.

Arwydd graendoſt ar wŷdd grwndwal,
Elw am eurſerch *Wiliam Marſial*,
Ar Amcaniad oer i'm cynnal,
Heb un dyſal Bendeſig.

Arall o Bedair Braich.

Oll awn ir Gaer y llanwer Gwîn,
I glôs hirddol Eglwys Hyrddin;
Y Plâs y ſydd fel Powls a Sin;
Pantri 'r Fâl uwch Pentre 'r Felin,
Aber dilin Aur Dolydd.

Oll awn. i'r. Gaer. y llen-wir. Gwin.
I. glos. hir-ddol. Eg-lwys. Hyr-ddin;
Y. Plâs. y. ſydd. fel. Powls. a. Sin.
Pan tri. 'r. Fâl. uwch. Pen-tre. 'r. Fe-lin,
A-ber. di-lyn. aur. Dol-ydd.

Awdl Gywydd.

Awdl Gywydd a feſurir o bedair Sillaf ar ddeg, ſef ſaith Sillaf ym mhob Bann, a gair cyrch yn nechrau 'r Ail Bann; yn atteb ir Awdl gyntaf; ar Awdl ddiwaethaf yn Ymraſael; a honno yn Unodl drwy 'r Cywydd, fel hyn.

Un

Un a dal y Nadolig,
Obr diddig i Brydyddion,
Ac a brŷn ddeg o bai raid,
Llongaid fel y gollyngon.

Arall or un ddull.

Llwyth Treſor Llu waith trafael,
Llew Ebrwydd hael llwybraidd hêdd,
Llwyth Edwin oll ith hadyd,
Llawn dywys Yd llin hyd Lêdd.

Un o'r ben ddull.

O gwrthodi Liw ewyn,
Was diſelyn gydynnau,
Yn ddi Wladaidd da 'i Lên,
Ai Awen yn ei Lyfrau,
Cael o honot Aradr gaeth,
A ſo gwaeth ei gynneddfau.

Toddaid.

Toddaid a feſurir o bedair Sillaf ar bymtheg, a dwy Awdl unrhyw yn y Pennill, a Gair Toddaid megys cyrch Englyn Unodl union yn terſynu yn y ddegfed Sillaf, a'r Bann olaf o'r Pennill Toddaid bid yn naw Sillaf byth, a Thoddaid a ddichyn ddyfod allan or gaeth gyhydedd, ac or Drwſc! gyhydedd, ac o'r gyhydedd hwy na hir, ſef yr hwyaf.

Engraph.

A fynno eſo a fydd (yn ei Frô.)
Ar hyn a fynno na bo ni bydd.

Ac hef yd mewn Toddaid os yr Odl a derſyna yn y ſeithfed Sillaf, bid y gair Toddaid yn dair Sillaf, os yn yr wythfed y terſyna, bid y gair Toddaid yn ddwy Sillaf, ac os yn y nawfed y terſyna, bid y gair Toddaid yn un ſillaf,

Ac yn ol eraill, Toddaid ar ei phen ei hun a feſurir o Ugain Sillaf o hyd fel hyn.
Hanner a dynne 'r Adeiniog Wiber)

Ai roi wrth hanner yr Arth Ewinog.

Ac yn gymmar iddo.

A'ch enwi 'n neſaf yn erchwyniog, (Gogledd,
Yr gŵr o Wynedd yn Aur goronog.

Arall o bedair Sillaf ar bymtheg.

Claear yw Daear duedd, (Llanhaiaf,)
Caer yw Urddaſaf crair ddewiſedd.

Arall or un ddull.

El'ſbeth Aur lowaeth lewyrch, *Salbrieid*,
O Union ganaid wen jawn gynnyreh.

Gwawdodyn byrr a ſeſurir o ddwy ſillaf, ar bymtheg ar hugain, ſef dau Bennill byrrion o naw Sillaf bob un, ac un hir ſel Toddaid yn ol, o bedair ſillaf ar bymtheg ſel hyn.

Lle bu 'r Gaer Faen llwybr gwyr a ſynnai,
Lloegr o Dir Ffraingc yn Ieſaingc a wnai,
Llew blin ym Myddin Maeddai, (Wyr arſog,
Llym Farchog enwog a ddigonai.

Lle. bu. 'r. Gaer. Faen. llwybr. gwyr. a. ſyn-nai.
Lloegr. o. Dir. Ffraingc. yn. Jeſangc. a. wnai.
Llew. blin. ym. Mydd-in. Maedd ai. wyr. arſog
Llym. Farch-og. en-wog. a. ddigonai.

Naw gwlêdd i th gaerydd beunydd heb wâd,
Naw Cant ai rhagor cawn ai trigiad,
Naw canſaig oedd aig ddygiad, (aml ſenſwn,]
Naw Bord a welwn heb awr doliad.

Arall or un ddull.

Ni bu ei ſwynach neb o Fonedd,
Nag un burach enwog jawn beredd,
Na'i lanach haelach hyd Heledd, Yſpys,
Na wybu 'r Ynys neb o'i Rinwedd.

Arall.

Dyma Lys eilmodd i Deml *Salmon*,
Neu gaerau *Rufain* goror Aton.
Menychlys a Llys *Lleiſion*, (lydd gyſuwch,
A Phreutur ſy uwch na Phreter *Sion*.

Arall

Arall or un ddull.

Merion Coed perion lle i cad puredd,
Moſtyn am arial moes dwyn mawredd,
Maelgwn i'th rifwn a'th ryfedd (towart)
Mawr ddart Mab *Rhiſiart* ymhob rhyſſedd.

Gwawdodyn hir.

Gwawdodyn hir a feſurir o bymtheg Sillaf a deugain o hyd, ſef pedwar o Bennillion byrrion o Naw Sillaf bob un, a Phennill o Doddaid yn ol o bedair Sillaf ar bymtheg, fal hyn.

Engraph.

Rhedaf rhad breiſgat, lle rhed Brwyſgion,
Rhandai rhoed oſſai i'r rheiduſſion;
Rheol Rhys deol rhyw weſdeion,
Rheidweſt rhod llueſt rhadau Lleon;
Rhydd glôs rhad agos Rhi digon, (Rhyddlys,)
Rhys rhyw fan Yſpys Rhufain Oſpion.

Rhed-af, rhad. breis-gat. lle. rhêd. Brwyſg-ion.
Rhan-dai. rhoed. oſ-ai. i'r. rheid-uſ-ion,
Rhe-ol. Rhys. de-ol. rhyw. weſ-dei-on.
Rheid-weſt. rhod. Llu-eſt. rhad-au. Lle-on.
Rhydd-glôs. rhad. ag-os. rhi, di-gon. rhydd lys.
Rhys. rhyw. fan. yſp-ys. Rhu-fain. Oſbion.

Arall or un ddull.

Mawr ddwyn pennaeth a myrdd yn poeni,
Mwy argoel adwyth mawr galedi,
Marw o Rowland mor oer yw Eli,
Meth ac ing hwyr ymaith gynghori,
Maith a diledjaith i Dylodi, (gwlad)
Marwol oes Ynad mawr 'luſeni.

Arall.

Rhodio deddfau wr hy dedwydd fedd,

Rhoes jawn hoff ferwddyſg Rhys a'n ffordd iodd
Rhoſyn dewisgwbl Rhys a'u dyſgodd,
Rhys i lawer o'r Oes a Oleuodd,
Rhys Wr da dilys daliodd, (nêr Cyſſawn)
Rhin hoff uniawn yr hwn a ffynnodd.

Deſgyn addyſg lle dwys gynnyddodd,
Dagrau a gwaedu gri a gododd,
Deteinwr Wr Campus dyſn air cwympodd,
Dad Eneidiau Duw Duw a'i Nododd,
Doniol a rhadol y Rhodd, (Athrawiaeth,)
Dwyn ein priſ faeth a Duw a'n profodd.

Deliwch ſulw y daw gwawdodyn byrr a gwawdodyn hir o'r ûn Coloſnau a Thoddaid, ac heſyd, Toddaid a gwawdodyn byrr a ſafant mewn *Gwawdodyn hir*, a phan dynner dwy o'r Breichiau cyntaf o'r *Gwawdodyn* hir, *Gwawdodyn* byrr y fydd, ac o thynnir y pedair Braich cyntaf ymmaith, Toddaid y fydd.

Byrr a Thoddaid.

Byra a Thoddaid a feſurir o bedwar Pennill byrrion Unllinellog heb rai mân ynddynt, ac o wyth Sillaf bob un: a Phaladr megys o Englyn Unodl union or blaen yn Nechreu 'r Awdl; a'r cyffelyb Baladr o hyd yn ol y Pennillion byrrion yn diweddu Meſur yr Awdl, ſel hyn.

Yno 'r awn Win llawn Jôn llwynau, (Hyrddin
Iw heirddion Neuaddau,
I Dai 'r Dalaith Duw ar Delwau,
Ac yn bedwar Win a bwydau,
Ynn a redant yn wirodau,
Yno gwelir gwir dan gaerau, Neſawl,
Arglwyddawl roi gwleddau.

Yno. 'r. awn. win. llawn. Jôn, llwyn-au. Hyr-ddin.
Iw.

Iw. heirdd-ion. Neu-a-ddau.
I. Dai. 'r. Da-laith Duw. a'r. Del-wau.
Ac. yn. bed. war. Gwin. a. Bwyd au.
Ei. bur. llyn noedd. o. Berllanau.
I'n. a. red-ant. yn. wi-ro-dau.
Y-no. gwe-lir. gwir. dan. gaer-au. Nef awl.
Ar-glwydd-awl. roi. Gwleddau.

Byrr a Thoddaid hefyd a fefurir o bedair Sillaf a thriugain: a Phaladr Englyn Unodl union o'r blaen, neu ymlaen o 16 Sillaf: ac a dynnir ac a Genir or un a fynner or tair Cyhydedd, fef, y Gaeth, y draws ddwy waith, a'r Drwfcl; a Phennill ar ei ol o bedair braich neu Bennillion byrrion yn Unodli ar Paladr, ac yn wyth Sillaf bob un o honynt, a hynny ar y Draws Gyhydedd, a Phaladr Englyn ar ol, Ac a genir fel hyn o un ffordd.

Da gennyf a chryf i chron, (Rhauadr Walch,
Rhodri Wyr Gwerthrynion;
Dewr da oeddid roi d' Arwyddion,
Dewr Balgrefild darw byfg Ryfeldon,
Dewr Gawr fyddi drwy Gaer Faddon,
Dewr Awdlew wyd ond ar Dylodion,
Dewr dewr ond wyt dewr Oen Duw tirion, teg,
Nid dewr garofteg myn Duw Griftion.

Un Arall.

Sa 'n flaenawr gwayw mawr gymeriad, (*Salmon*,
Saeth Alon fyth hwyliad;
Sawden oeddych os Deunyddiad,
Sêl Aur d' Ynys hael Ordeiniad,
Sarph y gwychion fyr Ffwg Awchiad,
Sy Argae North fiwr geinerthiad,
Sr. *Thomas* waywglâs pen Gleifiad (dirys,
Saint Jorys Anturiad.

Arall or un ddull.

Gwawr Domas Solas ddi falwedd (a bair,

Gwin

Gwin Bîr a Llyſſieufedd ;
gwawr dwſ Eſſyllt gair diſaſwedd,
Glân ryw hadyd gloyw Anrhydedd ;
Gwelwyd o'i Gwin gael digonedd,
Gwir Dduw a'i gâd a'i gwrdd gydwedd,
Gorau gwyr Synwyr gyſſonedd, gynnal,
Ganwyll yr jawn Fuchedd.

Hir a Thoddaid.

Hir a Thoddaid a feturir o Dri ugain Sillaf o hyd, nid amgen, ſêt pedwar Pennill byrrion, un Llinelloc, heb ddim mwy Bennillion Ynddynt, o ddeg Sillaf bob un ; a Phennill hir o Doddaid yn ol, o ugain Sillaf, ac yn Unodli oil, ac o'r Hir Gyhydedd, ac or gyhydedd hwy na hir, ſef or hwyaf y daw, ac weithiau o'r gaeth, ac o'r draws, ac or drwſgl gyhydedd y daw ; ac a genir fel hyn.

Gwnn a wna ſ' Enaid gain Enau fwyniant,
Gweddio ar Jeſu gwiw Dduw oreuſant ;
Gar bron y delwau gwawr breiniau dylant,
Gwyddai Dduw deilwng Gweddi ddidoliant,
Gwiras a gafas Gwarant o'i Gweddi,
Gan Dduw oll iddi gynnydd a llwyddiant.

Gwn. a. wna. Fe-naid. gain. en-au. fwyn-iant.
Gwe-ddio. ar. Je-ſu. gwiw. Dduw. O-reu-ſant.
Gar-bron. y. Del-wau. gwawr. brein-iau. dy-lant.
Gwy-ddai. Dduw. dei-lwng. Gwe-ddi. ddi-doliant.
Gwiw-ras. a ga-fas. gwa-rant. o'i. Gwe-ddi.
Gan. Dduw. oll. i-ddi. gyn-nydd. a llwydd-iant.

Arall.

Cymmer Lew tyner Cymru loyw tanad,
Cott Jau dewr weddau cryf yw dy Wreiddiad,
Creulon y dewrion cywir lân dorriad,
Cierau Crêd olau cawr croyw ei daliad.
Cwncweraint curaiſt bob câd, (lle'i trewaiſt,

Cyr-

Cyrhaeddaiſt cydiaiſt croyw ddwys deg hediad.

Arall.

A thraw y dewiſaiſt a'th Aer o Dywyſog,
Er lles i Dlodion Jarlles Dledog,
Ail un o Fonedd Elen fannog,
Ail Em oedd o Drcia Ddwylo Modrwyog,
Ail Olwen laſwen Luoſog, (Lyſoedd)
Ail y wnaſ Wleddoedd Elen Lueddog.
Yr Jarll o *Eſecs* a'i Wyr er lleſiad,
Ai Feirch ai Deulu a'i frych Adeilad,
A heirdd Arglwyddi a hardd ryglyddiad,
Ar goſt yn eglur ar gwys deunawgwlad,
Nid oedd Brenhinoedd di brinhad, (yn cael,
A mawr faeth gan hael mor fath Gynheiliad,

Huppynt Byrr.

Huppynt Byrr a teſurir o bedair Sillaf ar hugain, ſef o ddau Bennill hirion o ddeuddeg ſillaf bob un, a thri Phennill neu fannau byrrion ym mhob un or ddau bennill hirion; a'r rheiny o bedair Sillaf bob un, ar ddau gyntaf yn atteb iw gilydd, ar trydydd yn arwain prif Odl y Meſur, ac ynddo y mae y Ddwy Goloſn, ſef, y Gyhydedd ferr, ar draws Gyhydedd, ac a Genir fel hyn.

Iawn o'i berchi, i bawb erchi o bob eirchiad,
Ar y diben oes anniben i Sion Abad.

Neu ſ l hyn mewn ffurf arall.

Iawn o'i berchi.
I bawb erchi,
O bob eirchiad.
Ar y diben,
Oes Anniben,
I Sion Abad.

Arall or un ddull.

Ag ail gwelwn,
Ac nr chelwn,
Can wych alwad.

I troeſt troſtyn,
Wych garw *Moſtyn*,
Eich grymusdad.

Arall.

O'r *Rug* i'r aeth,
Gorph rbyw Gwr ffraeth,
Gorau ei ffrwyth.
Och! Pridd *Corwen*,
Weuad rwymlen,
Yw ei Drymlwyth.

Arall,

Blin iw Froder, } braw a dyſtiodd,
Briwiau dwyfter. }
Buant bruddion, } ban orweddodd.
Boen Arwyddion, }

Huppynt hir.

Hippynt hir a teſurir o ddau Bennill hirion, o un Sillaf ar bymtheg bob un; a phedwar Pennill byrrion ym mhob un o'r rhai'n, o bedair Sillaf bob un o'r rhai hynny, ar tri cyntaf yn Unodl, ar Pedwerydd yn Ymrafael, yn arwain Prif Odl y Meſur, ac a ddoſperthir bob pedair Sillaf. ar Huppynt hir a ddiweddir ar y draws Cyhydedd, i arwain yr Owdl fel hyn.

Mi a baraf,
I'm Gwenn araf,
Gân a garaf,
gain 'o gerydd.
Am lyfaſu,
Fy Niflaſu,
Am Lliaſu,
Em Llioſydd.

Mi. a. bar-af. i'm Gwen. araf, }
Gan. a. gar-af. gain. o. ge rydd; } *hyd y Sillafau.*
A'm. lyf a-ſu. fy. ni fla ſu. }
A'm. lli-a-ſu. E'm. Llioſydd. }

Arall.

Mae am danaf, Un

Un dianaf,
Wiſg o'r lanaf,
Os cai 'r Luned.
Drwy lwyr chwennych,
ganwaith gennych,
Wrando Mynych.
Rwy 'n dymuned,

Arall.

Eurwyd Nennau
Uwch eu pennau } Tai gleinion,
Teg o lennau,
Y Fferennau,
Yſgrifennau, } Urddol union.
Ar Ddolennau,

Arall.

Chwaeorydd hefyd,
Chwerw eu penyd, } chwith alarfodd,
Chwyth wael oerfyd.
Nych iw Neſaint,
Nithoedd Ceraint, } Nid clauar fodd,
Nôd clwy oerfaint.

Y Gyhydedd Ferr.

Y Gyhydedd ferr a teſurir o bedwar Penn-nill byrrion Unllinnellog o Wyth Sillaf bob un, ac yn Unodli bob un o honynt, ac a dynnir o'r draws gyhydedd, ac a genir fel y canlyn.

Fin Jôr ydwyd Jôn waredawg,
A'n cûn eurfalch Jancyn Arfawg,
Wyr Feredydd Arf Riwaedawg,
Aer Arfodan Orwyr Fadawg.

Fin. Jôr. yd-wyd. Jôn. wa-red-awg,
A'n. cûn. eur falch. Jan-cyn. Ar-fawg,
Wyr. Fe-re dydd. Arf. Riw-ed-awg,
Aer. Ar-fo dau. Or-wyr. Fa-dawg.

Arall

Arall.

Arwain y grâs er un o grêd,
Arwain Fonedd lle 'r antoned,
Arwain y blaen o'r un blaned,
Yr wyd Ifor ar wyr Dyfed.

Arall.

Corph di filain craff d' afaeliad,
Cadw ran Soeliawd cadarn Seiliaid,
Corfa y Maelwr cryf Ymaeliad,
Câr Urddolion carw Aur ddeiliad,

Arall.

Oedd Wâs hynod addas heini,
Dda Ogelion i Dduw-geli;
Ai dretnus waith dra fu 'n Oesi,
A roe lanwedd wir Oleuni.

Cyhydedd hir.

Gyhydedd hir a fesurir o ddau bennill hirion, o bedair Sillaf ar bymtheg bob un, a thri Phennill byrrion. Unawdl o bump Sillaf bob un yn y dechrau, a Phennill byrr yn Ymrafael Awdl o bedair Sillaf yn y diwedd i arwain Prif Awdl y Mesur, neu y gyhydedd hir a fesurir yn ddau fannog o bedair Sillaf ar bymtheg, ac yn hwnnw y bydd tri Phennill hirion o bump Sillaf bob un, yn Unodl yn atteb iw gilydd; ac yn y diweddaf, Pennill o bedair Sillaf yn Ymrafael Odlau yn arwain y Mesur.

Neu Gyhydedd hir a fesurir o bedair Sillaf ar bymtheg; tri Phennill byrrion yn y dechrau, o bum Sillaf bob un, yn Cynghaneddu ym mhob Braich; a Phennill byrr o bedair Sillaf yn Cynghaneddu ar pump diwaethaf, ac yn arwain yr Awdl; Ac ynddo y mae y Ferr Gyhydedd, y wenn gyhydedd, ar drwsgl gyhydedd, ac a genir fel hyn.

O rhoes i' oes Feisydd, Ifor rhagor rhydd,

Ef a roe Ddafydd i Feirdd ddeufwy ;
Oes deiroes dirion, a bair Mair i'm Jôn.
I buro Canon Aberconwy.

O. rhoes. f'. Oes. Fei-fydd. I-for. rha-gor. rhydd.
Ef. a. roe. Dda-fydd. i. Feirdd. ddeu-fwy.
Oes. deir-oes. dir-ion. a. bair, Mair. i'm. Jôn.
I. bu ro. Ca-non. A-ber-co-nwy.

Neu fel hyn o fodd arall.

Iawn Edn iw Nodau,
A'i blaid rhif Blodau,
Ar fawr Ammodau,
} 'Rwyf Rwymedig,
Fi Râd Wirodau,
A red oi Radau,
Ydyw Defodau.
} Ei Adfydig,

Arall.

Wyth drâs ni'th dreifiant,
A'i cas o cerfiant,
A bâs eu beifiant,
} Rhiwlia 'r cant câd,
Iawn fynn a fynnych,
Ar ffynn hir ffynnych,
At hynn ei tynnych,
} tynn hwy tanad.

Arall.

Gwir ddwyn gair y ddŷs,
garw glân ith graig Lŷs,
O Ugain Awdl wys.
} gan dy Lyfedd,
goran un gair Jaith,
gorau man gair maith,
glewion Wyr unwaith.
} glan 'Rianedd.

Cyhydedd Naw bann.

Cyhydedd Naw Bann a telurir o bedwar Pennill Unllinellog, o naw fillat bob un, ac yn Unodl oll, neu y Cyhydedd Naw Bann a telurir o un Sillaf ar bymtheg ar hugain, Pedwar Pennill neu bedair Bann a fydd ynddo o Naw Sillaf bob un, ac yn Unodl yn atteb i'w gilydd ac yn rwain y Mesur. Ac y mae 'n dyfod o'r Drwfgl Cyhydedd, fel hyn

Aruthr

The Theological College

Aruthr yw Llongaid wrth Ddrull Angor,
A bai yw gweddi heb Egwyddor,
O byddai megys budd ymogor,
Y Bobl o Wynedd heb eu Blaenor.

A-ruthr. yw. Llong-aid wrth. Ddrull. Ang-or.
A. bai. yw. Cwe-ddi. heb. E-gwy-ddor.
O. bydd-ai, me-gys. budd. Y-mo-gor.
Y. Bobl. o. Wy-nedd. heb. eu. Blaen-or.

Arall.

Fwy fwy beunydd efe fu boenus,
Dull ei fwriad da a llafurus;
Darparodd er clau fodd i'r clwyfus,
Fudd yn hylaw ei foddion hwylus,

Arall.

Ail Luned gwreigiol lain Nôd Gwragedd,
Yw Elin wisgiad Olwen Osgedd,
Ail Anna y tylai-lân Ettedd,
O irdwyf Jesin euraid Fysedd.

Ac weithiau y bydd y Gybydedd naw Bann, a Chwe Braich ynddi o Naw Sillaf bob un fel hyn.

Pob Cynnyrch i'th Blâs llawndras wellad,
Pob Dysg Enwog pob dewis ganiad,
Pob glew a chadw pob gwalch o hediad,
Pob Meirch a Milgwn helgwn hwylgad,
Pob Milwr Llu pob Mawl Air llawad,
Pybyr Fab hael jawn pob Arfan plâd.

Clogyrnach,

Clogyrnach a fesurir o ddeuddeg sillaf ar hugain, nid amgen, dau Bennill byrrion o wyth sillaf bob un yn y dechreu, fel hanner Cyhydedd ferr, a Phennill hir yn ol o un Sillaf ar bymtheg ac yn hwnnw dri Phennill byrrion, a dau o honynt yn Unodl, o bum Sillaf bob un, ar trydydd

o chwe Sillaf yn arwain yr Awdl, a Gair cyrch yn y drydedd Sillaf iddo: yn atteb yn Unodl i'r ddau bennill byrrion pum Sillafog, A Chlogyrnach a Genir o'r Draws gyhydedd, ac o'r wenn Gyhydedd, ac o'r Lâs Gyhydedd, fel hyn.

Engraph.

Brwyſgwr Dynion braiſg Jôr doniawg,
Brô Aur Rinwedd Breyr enwawg;
Brâd fugad fwgwl, brawdwr ciliwr cŵl,
Braich Ynniwl Brecheiniawg.

Brwyſg-wr. dyn-ion. braiſg. Jôr, don-iawg,
Brô. Aur. rin-wedd. Bre-yr. en-wawg;
Brad. fugad. fw-gwl. brawd-wr. cil-iwr. cŵl,
Braich. Yn-niwl. Bry-chein-iawg.

Modd arall o Glogyrnach, a elwir Dull Cyn-ddelw.

Clogyrnach a fydd o ddau Bennill fyrrion, o wyth Sillaf bob un o honynt yn atteb ei gilydd, a Phennill o un Sillaf ar bymtheg, ac yn hwnnw y bydd tri Phennill byrrion; dau o bump ſillaf bob un, ac yn Atteb eu gilydd yn Ymratael-ion Odlau a'r ddau Bennill cyntaf: a Phennill arall byrr o chwe Sillaf; ac yn y drydedd Sillaf o honaw yn atteb i'r ddau bennill cyntaf, Ac fel hyn.

Arall.

Y Mab breuſawr ym mhob profiad,
A llawn eurgorph Llew 'n oergad;
Uchel wyd wych Lin,
Ar Gôſt o roi Gwîn,
Aer Edwin a'i rediad,

Arall.

Ei Wraig Euraid wir a garodd,
Sydd Alarus a ddoluriodd,
Dan boenus benyd,
Mae yno ennyd,
Goel oerfyd galarfodd.

Arall or hen Ganiad.

Y Barrau Artau Artoloch,
Y Bebyll y byd y ballioch;
Aml yw'ch Feirdd y fŷdd,
Emrych Llys nyw llâdd,
Emys rûdd ruthr gwyddfoch.

Arall or hen Ganiad.

Tri o Enwau nid tra unig,
A wyr Tylwyth hyd Rydhelig;
Merch Morys ab Sion,
O Waed y dewrion,
Ar Goron a'r Gerrig;

Cyrch a chwtta.

Cyrch a chwtta a fefurir o un Sillaf ar bymtheg a deugain: Nid amgen o chwech o Benhillion, neu chwe braich fyrrion Unllinnellog, heb ddim beichiogi o rai mân ynddynt, ac o Saith Sillaf bob un: ac o bennill hir dau Linnellog yn ol o bedair Sillat ar ddeg; fel pen Eyglyn Unodl Cyrch. Cyrch a chwtta fel y pen diwaethaf i ben Englyn Unodl Cyrch a fydd ei Ben diwaethaf yntau, ac yn Cydeddli a'r Pennillion; ac o'r Gaeth gyhydedd yn unig y daw fel hyn.

Engraph.

Lloer ddeddfol llaryaidd addfed;
Llawen oedd ei Lluneiddied,
Llawn glodferw llon glodfored,
Llym orcheft Haul Llu Merched:
Llys tirion drem llefteiried,
Lludd fi farw lleddf fyfyried;
Llyna fôn mewn llwyn oi ferch,
Llais f' annerch llês a fynned.

Arall.

Tir un Duw y tiriondad,
A rodd hap ai Arwyddhâd,
A chyfan fawr ddierchafiad,
Ach rhyw oeddynt wych wreiddiad,
Ar ddewifol Urddafiad,

O Dwyſoglwyth difigliad,
A'ch Plant mewn tycciant digeirdd,
Ac o Rît heirdd ar grythad.

Arall.

Erfai yw 'r Llŷs a'r For llonn,
Hyn o Lês a wnae Leifion,
E geir gwrês yn y Gaer gronn,
E geir Seigiau Gwreſogion,
A'r Ceirw try o Barcau 'r fronn,
A'r Eogiaid o'r eigion ;
A Gwenith a phob Gwinoedd,
Mae 'r Tiroedd a'r Môr tirion.

Arall.

Wyd bryſurglod Birs Eurgledd,
Oll i wiriaw llawweredd ;
Anturiwr heb hwnt orwedd,
Anturiaiſt yn Oed dewredd,
Aeth drwy Fyd waith d' orſodedd,
Jôr dewr nerth ar y Deyrnedd ;
A'th Law rhag Nerthol wyd,
A wnei d' Arſwyd yn dy Orſedd.

Gorcheſt y Beirdd.

Gorcheſt y Beirdd a ſelurir o ddau Fann neu Freichiau hirion, o bymtheg Sillaf bob un o'r Breichiau, a thri Phennill byrrion o bedair Sillaf bob un, ac yn Unodli, ac yn dyſod o'r ferr Gyhydedd, a Phennill byrr yn ol o dair ſillaf ym mhob un o'r breichiau hirion hynny, a'r Pennill Tri Sillafog hwnnw a Arwain Brif Awdl y Meſur, fel hyn.

Aml fael mil fydd,
Yn d'ael i'n dydd,
Yr hael, Aur Hydd } A'r hawl rhad ;
O Dir i dêl,
Wyth Sir i'th Sêl,
Oed hir it êl, } at tu 'r Tâd.

Aml. fael. mil. fydd.
Yn. d' ael. i'n dydd.
Yr. hael. Aur. Hydd.
} A'r. hawl. rhâd,

O. Dir. i. dêl.
Wyth. Sir. ith. Sêl,
Oed hir it êl.
} At. tu. 'r. Tâd.

Arall.

Ei rhwydd Air hir,
Ei chwydd och wir,
Iw Swydd a'u Sir.
} Y fydd Saeth;

I Glai a Glynn,
Ei rhai or hynn,
I ddau i ddyn,
} I Dduw ddaeth,

Arall.

Mae 'r glod mor glir,
Y Rhôd Wr hir,
O fod ei fir fyd difai.

Ei ddawn iw ddydd,
Coffawn cu ffydd;
Ar jawn y rydd ran. ei rai.

Ac mewn modd arall fel hyn y Doſperthir.

Gorcheſt y Beirdd a feſurir o Fann o bymtheg Sillaf, tri Phennill byrrion o bedair Sillaf bob un yn Unodl, yn Cynghaneddu pob pedair Sillaf, a Bann byrr yn ol, yn Cynghaneddu o dair Sillaf, ac yn Arwain yr Awdl; ac yn Ymwaſg yn y gaeth Gyhydedd, a'r tri Phennill cyntaf byrrion fydd yn dyfod o'r Ferr Gyhydedd; a'r Ail Sillaf o'r Pennill cyntaf yn atteb i'r Ail Pennill canol, ar ail Pennill canol yn atteb i'r ail or Pennill Trydydd: ac a genir fel hyn, megys.

Ei rhwydd &c.

Ac yn gymmar iddo.

I Glai a Glynn, &c.

Ac

Ac o ddull arall fel hyn.

Glewner gloywnaed,
Glewaer glydwaed; } Gwydr Goedwig;
Gwiwder gydwaed,

Ac yn gymmar iddo.

Gwr yw gwir jau,
Gwreiddfyw Graddfau,
Gwiw liw, golau gwelig.

Cadwyn fyrr a fefurir o ddau Fann, o un Sillaf ar bymtheg bob un, a Gair Cyrch ynghanol pob un o'r Bannau, fal i Owdl Gywydd; ai gynghaneddu bob pedair Sillaf, ar pedair Awdl gyrch yn Unawdl. Eithr Cadwyn fyrr o'i natur ei hun, ac heb ei gymharu ac arall o'r unrhyw ag ef, ni fefurir ond o un Sillaf ar bymtheg yn unig ac yn Unawdl a gair cyrch yn y canol, fel i Awdl gywydd, ai gynghaneddu bob pedair Sillaf, ac fyn yr un modd gorcheft y Beirdd o'i anian ei hun; ac heb gymmar, ni fefurir ond o un Eann o bymtheg Sillaf yn ûnig; ac yn Brit Awdl, Eithr er mwyn Canu Cerdd, rhaid yw i'r un fefurau ymgymharu a'u gilydd, yr hyn beth fydd iw Yftyriaid mewn rhai o'r Mefurau eraill.

Gwenfun gwynfawr, geintwyn gynfyl,
gariad gweryl giriad gorau,
gwir fudd, gyrfawr gorfydd gweurfyl,
Goryg eryl gwiw ragorau.

Gwen-fun. gwyn fawr, gein fwyn, gyn-fyl,
gar-iad. gwe-ryl. gir-ied. gor au;
gwir-fudd. gyr-fawr. gor-fydd. gweur-fyl,
Go-ryg. Er-yl, gwiw, ra-gor-au.

Neu yn y modd hyn.

Gwenfun gwynfawr,
geintwyn gynfyl,

Gariad gweryl,
giried gorau :
gwirfudd gyrfawr,
gorfydd gweurfyl,
gorug eryl,
gwiw Ragorau.

Ac fel hyn fe ellir treiglo Cadwynfyrr.

Gwiw ragorau gorwag eryl,
gorfydd gweurful gwirtydd gurfau,
giriad gorau gariad gweryl,
geintun gyntyl gwenfun gwynnfau.

Gorwag eryl gwiw ragorau,
gwirtydd gurfau gortydd gweurfyl ;
gariad gweryl giriad gorau ;
gwenfun gwynnfau geinfun gyntyl,

Gwenfun gwynnfau geinfun gynty',
gariad gweryl giriad gorau ;
gwirfydd gyrfau gortydd gweurfyl,
gorwag eryl gwiw ragorau.

Arall.

Aeth un i'th Jau,
O'th ddawn a'th wêdd,
A'ch clôd a'ch clêdd, ach clyd awch clau ;
gwrawl geiriau, gweryl gwiredd,
gwiw rad gyrredd, gariad gorau.

Arall.

Elis eiliog o'i Lys olau,
Eli Dolau y Wlad elwog ;
Eurwn Warrog o ran Orau,
Ar y Dorau wryd eurog.

Arall.

gwiwdeg Awdur gyd a'i gydwedd,
gwir Swllt gorfedd gwerfylit gyrfau,
gorug eiriau gorug gared,
Gwynedd gyfaar gwinau.

Aral

Arall.

Gwaelon gelad, galon gilau,
gweiais gwylau gwiliais goeliad,
gurwaith gariad, garwaith geiriau,
gelwydd golau, gwilydd gweiad.

Un o ddull arall.

Oedd Was hynod addas heini,
Dda o goelion i Dduw Geli;
A'i dreinusjaith dra tu 'n Oesi,
A roe lanwedd wir Oleuni.

Arall or un ddull.

Ei Haer *Wiliam*, a hir Wyla,
Ei Fâb anwyl pan so benna,
Odid myned ei Dâd mwyna,
O'i gôt unwaith yn gus yna.

Ac o ddull arall yn gyfochr i Canai Lewys Morganwg, Kencerdd y tair Talaith.

Nâs Esgolion Nes wisg hailiawdr,
Urddasailiawdr Urddasolion;
Oen Urddolion yn Aur ddailiawdr,
I Fair Sailiawdr fu rasolion.

Arall o waith rhyw Ben Cerdd,

Un deg euron na'n digared,
Ein tros a red i'n tra siriaw;
Awn i diriaw nid i wared,
O Fair pared frŷ apiriaw.

Tawddgyrch Gadwynog.

Tawddgyrch Gadwynog a feturn o hedair Sillaf a thriugain: ac ynddi y bydd pedwar Pennill pirion o un Sillaf ar bymtheg bob un; ac ym mhob un or ddau Bennill cyntaf, y bydd dau benniil fyrrion o wyth Sillaf bob un; a'r Sillaf gyntaf oll yn atteb i'r ddeu ddegfed; ac yn yr unfed Sillaf ar bymtheg; lod y trif

Odl ar bedwaredd Sillaf o'r ail Bann, yn atteb i'r bedwaredd o'r Bann cyntaf: ac yn yddeu. ddegfed Sillaf ar hugain, bod yr ail Brif Odl, ar hanner arall o'r Tawddgyrch, a genir tel dau Bennill un gyfochr o'r Hupynt hir, ai gyfochri tel hyn.

Adcas doddiant Oed cyſtuddiau,
Wyf a lluddiau yw fy lladdiad,
Y mae Coddiant heb ddim cuddiau,
Ar y Gruddiau o'r gorweddiad,
A mi biau amlwg iau,
A gweliau a goleuad,
Am Eliau, oer yw 'nghriau,
I'th ran diau o'th wrandawiad.

Ad-cas. dodd-iant, oed. cys-dudd-iau,
Wyf. a. lludd-iau. yw. fy. lladd-iad.
Y. mae. codd-iant heb. ddim cuddiau.
Ar. y. grudd-iau, o.r. gorwedd-iad.
A. mi. bi-au. am-lwg. iau.
A. Gwe-li-au. a. go leu-ad,
Am. E-li-au. oer. yw. nghri-au.
I'th. ran. di-au. o'th. wran daw-iad.

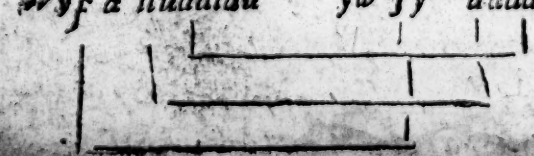

Ar

Mae co ddiant * heb ddiM cuddiau,

Ar y g ruddiau * o'r go rwed diad.

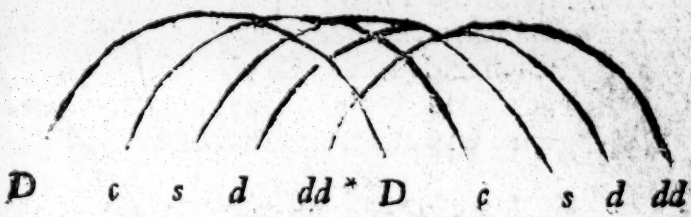

Ni ddylai fod un Gydfain o ddechreu'r Fraich i Sillaf yr Orphwysfa; nag y fyddo oddiyno hyd y Sillaf ddiwaethaf o'r Fraich, nag un llai ychwaith, fel y gwelwch i yn yr Engraphau uchod, os amgenach heiau fyddant.

Arall

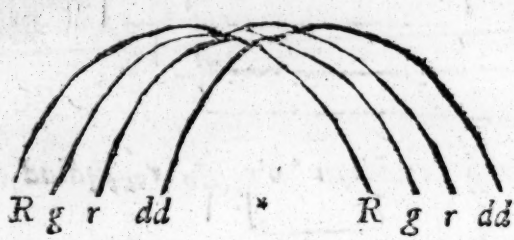

Arall.

Enwog Awdwr jawn o geidwad,
Ddiwaïsg hediad o Ddyfgawdwr,
A Llywiawdwr allu Oediad,
Am ei rediad Ymerawdwr,
Mawr ei Gariad, i ni 'n waſtad,
Y gwych haeldad ac Ucheldwr,
Ymddiffynniad rhag dirmygiad,
Jôb gwir wiwdâd a'n Gwaredwr.

Arall.

Cadw ar Rannau cêd Werinoedd,
Corf Aur Llinoedd cryf Orllawniad,
Gei jawn fannau cynneſinoedd,
Clod am Rinoedd clyd mawr Raniad;
Cai roi ffinoedd,
Crair Byddinoedd, } Criſt ai Gennad,
Croeſtai Gwinoedd,
Cewch Eginoedd,
Câr Brenhinoedd, } Gwrtiwr Ynad,
Cawr y trinoedd.

A all.

Trwm ochenaid trem Achwynion,
Ag. Arwyddion o geryddiad,
Toſt am Furaid fei tyſt mawrion,
Foneddigion fwyn o ddygiad;
Torri tirion mawredd Meirion,
Trwy rdeirnion tîer y Darniad,
Trwm yw tramwy Dolydd Dyſrdwy,
Trawſt Ofnadwy trift tyneſiad.

Ychwanog

owaneg o Rywiau Tawddgyrch Cadwynog.

O gwyr redeg ei wirodau,
Yn Fêl Codau un fel Cadog:
egys hedeg mae gosodau,
diodau yn un tadog:
aelodau i'r gwaelodau,
wy iâd rodau dur dr ôadog;
ddo 'r nodau ar ddurnodau,
w Defodau 'r Du o Fadog.

a da 'n dy dir da Duw 'n dy dai,
Da draw ddrai Duw dri doed rad,
Da fyth dy Fir dditeth ddifai,
Da i roi da rai di oer yw d' air jad,
Da i'th gad Gair da wyd diwair,
Dignith dignair dygnwth dygnâd,
Doeth byth daith gwir Fab gwyry Fair,
Didwnn da daid doed wynn dy Dâd.

Cadarn i'th gaid cedyrn wyth gôst,
Careglwaith ôst Creiglwyth a'i hâd.
Cynnull Wyr haid cann a Rhosi,
Cydewain bôst cadw wann heb wad,
Cor ffyw cur ffloc trwy feilch aro foc,
Cawr wyd neu Goc curo dan gâd,
Carw glan croyw Gloc Duw Nêf di noc,
Colunwy Stoc Calon Yftâd,
Dadmail dwyn mwyn doed 'aml dân Mellt,
Dyfnior eirw gwyllt olnfawr yw 'r Gad,
Dwfr a wnai 'n ddwyn dwyfronnau 'n ddellt,
Dwy fil a nyllt dyfal wae eu hâd,
Dwyn Sion dawns yw, draul Jarll drwy liw,
Dyfrwaed waywfriw Dofr ai difrad,
Duw gwyn nid gwiw amlwg ymliw,
Dwyn Llew heddyw a Duw 'n laddiad.

Aur

Aur i Ragor o Rywiogaeth,
O diriogaeth i'r Dwr eigiau,
A gwyr ragor a gwrrogaeth,
Ar Dwyfogaeth ar dy Seigiau;
Aml Saig aml Sêr, aml bwyd aml bêr,
Aml clyd am clêr aml clod mawl clau,
Aml pob mawl pêr aml Nai aml Nêr,
Aml tâft Mêl têr aml Tyft mil tau.

Dull ar Offodiad un o Bennillion Tawddgyrch Gadwynog, ragddywededig, fef.

O gwyr rod } *eg* { *Ei* wirod }
Megis hed } { Mae gofod }
Ei aelod } *au* { I'r gwaelod } au
Addo'r nod } { Ar ddyrnod }

Yn Fêl Cod } { Un fel cad }
At Diod } au. { Yn un Tad } og
Drwy rad rod } { Dur dread }
Yw Defod } { 'r Duo Fad }

Ac o'r faith Golofn Cerdd Dafawd, (y rhai a Ddofperthir yn y 49 tu Dalen o'r Llyfr hwn, y tynnwyd pedwar Mefur ar hugain, Cerdd Dafawd, y rhai y mae Beirdd Ynys Brydain, yn ymarfer o'i Canu au gwneuthur.

Pum mefur cyffredin y fu orau ar Odlau ar y cyntaf o waith *Talieffin*, y rhai a elwid, pum Coloin Cerdd *Dalieffin*, fef, Toddaid, Gwawdodyn byrr, Cyhydedd hir, Cyhydedd ferr, a Hûppynt Byrr, Gwedi hynny y dychmygwyd pedwar Mefur eraill, fef Byrr a Thoddaid, gwawdodyn hir, Cyhydedd Naw bann; a Chlogyrnach yr hwn a elwir Dull Cynddelw.

Tri Mefur eraill a feddyliawdd *Einion* Offeiriad, fef, Hir a Thoddaid, Cyrch a chwta, a Thawddogyrch gadwynog, *Dafydd ap Edmund*

2

hymmygodd ddau ſeſur yn lle Englyn o'r Ganiad, ac Englyn Milwr, ſef gorcheſt y dd, a Chadwyn fyrr.

edair gorphwysfa ſydd mewn Pennill o Gydd, ſef un yn y Cynghaneddion, un yn yr ſeroedd, un yn y Perſoniaid, ac un yn yr dl.

um Gorphwysfa ſydd yn y Cynghaneddion, mhob un o'r gyntaf hyd y chweched, y ir gorphywys. Dwy Orphwysfa y ſydd yn Amſeroedd, a dwy yn y Perſoniaid, a ddeng-u Synhwyrau au Rhannedigaethau.

Deliwch Sulw.

od rhyw Feſurau yn unig ac yn ddiffrwyth u Pennau eu hunain, heb eu cymmharu rhywogaeth eu hunain, neu a Rhywogaeth l a fyddo tebyg iddynt. Canys moelion a thyn heb gymmheiriaid iddynt y ſydd y rhai : ſef.

uppynt Byrr, Huppynt hir,
orcheſt y Beirdd, Cyhydedd hir,
adwyn Fyrr, Cywydd deuair fyrrion,
ywydd Deuair hirion,
wdl Gywydd a Thoddaid.

Y rhai uchod oll ydynt Ddiflas a gwrthyn heb mheiriaid iddynt, naill a'i o'i Rhywiau eu hun, o Rywiau eraill a'r feſurau a gydweddo a ynt, a fyddo debyg iddynt, Canys gyda 'r n hynny y gellir eu Canu a'u Cymmharu yn modd hyn.

oddaid a Chyhydedd hir a gymherir mewn rdd yn deg fel hyn.

Cymba- } Cyby- } dedd hir. { Blinwaſg heb lonydd, Briwſion bob awr ſydd Briw cyd jownwydd, } brau Cadwynog.

Ac

Toddaid. Brychan croyw anian coreiniog, (Frenh
Briwydd eu tewlin brudd waed deilio

Felly Gorcheſt y Beirdd a Chyhydedd hir ynghy

Gorcheſt y Beirdd.
Da fyw oedd ſaith,
Da yw dy ſaith,
Da'i ryw drwy waith,
} dro di Rys.

Cyhydedd hir.
ſomas wyt yma,
Trwy ddull nattur dda,
Tydi oleua,
} Taidiau Lewy

Dau Gywydd ynghŷd hefyd.

Cymheiriaid Cywydd deuair fyrrion.
Gair têg yw 'r tau,
Gwiwryw gorau,

Cymheiriaid Owdl Gywydd
Gwiw Aur garw a gar gwirio
glew dirion heb gloi dorau.

Toddaid a ellir ei gymmharu a Thraws g
hydedd, ag a Chyhydedd Naw bann, ac a Ch
hydedd hir, ac ynghyd a phoh un o honynt.

Gwawdodyn hir a Byrr, a ellir eu cymhar
a'i Canu gyda hir a Thoddaid a Byrr a Th
ddaid.

Gan hynny, pob Meſur ac ſydd yn terfyn
mewn dwy Bann, neu dair, neu bedair, neu
chwaneg hyd at wyth: nid rhaid iddynt wr
gymheiriaid. Eithr Rhuppynt Byrr, a Rhup
pynt hir, a Chadwyn fyrr, a Gorcheſt y Beird
a Chyhydedd hir a Thoddaid, ſydd weddus r
ddi iddynt gymmheiriaid, am eu bod yn un
ar eu pennau 'u hunain, yn terfynu yn yr Owd
Canys ni ellir cymmharu amryw Feſurau yng
hyd, oni byddant yn dyfod o'r un Colofnau, ne
o rai tebyg iddynt, megys y rhai uchod, y Fer
gyhydedd, a'r wenn, a'r Laſ, ſydd debyg iw g
lydd o golofnau.

Ta

Tair Gwarant ſydd i Ymadrodd nid amgen, Llythyr; Lliaws, ac arfer, ac nid gwarant Camarfer.

Bellach ni a ſoniwn am Gymmeriadau mewn Cerdd Dafawd, y rhai a tyddant yn rhwymau i Pen cyntaf i Gerdd; fel y mae 'r Odlau 'n rhwymau i'r pen diwaethaf, ar Cymmeriad yw dechrau 'r Bannau ar yr un Llythyren, a chaw hynny, eithr hi a lygrir yn fynych wrth geiſio Synwyr yn y Gerdd.

A thri rhŷw gymmeriad ſydd, ſef.
Cymmeriad Llythrennol,
Cymmeriad Cynghaneddol,
A chymmeriad Synhwyrol.

Cymmeriad Llythrennol pan fyddo 'n dechrau 'r unrhyw Lythyren. neu ag amryw Fogeiliaid, ar unrhyw Gydſain yn dilyn, ar Gynghanedd hon y fydd naill a'i Cydſain gymmeradd, yr hon a fydd yn nechreu y Pennillion, ac yn dechreu gan yr unrhyw Gydſain, a chynnal hynny, os mynnir yn waſtad.

Cymmeriad Llythyrennol a fydd fel hyn.
Calon Dynion Dwy Wynedd,
Credo 'r Beirdd o'r Crud i'r Bêdd.

Arall.
Blin yw 'Myd heb lun i mi,
Byd oedd i wybod iddi,

Cymmeriad Llythyrenol Cynghaneddol a fydd pan fyddo dechrau y Bannau yn Cynghaneddu yn i gilydd fel hyn.

Canu bum ym Mryn Cinallt,
Cwyno 'r wyf accw 'n yr Allt.

Neu fel hyn.
Pum Heryr pwy am heurodd,
Pum Aurwy Awr fo eu pum rhodd.

Arall

Arall.

Mannau mwyn am Win a Mêdd,
Tannau Miwſig tôn Maſwedd.

Neu Sain o gymmeriad llefrydd, yr hon a fydd ar y Llefryddion yn unig yn nechrau'r Breichiau fel hyn.

Aeth Glynn Dwrſ i'th galon di,
Ar ol Eryr Wyr Lowri.

Pob Cymmeriad ar y tyddo 'n dechrau ar Fogeiliaid, er na bont o unrhyw a elwir Cymmeriad Llythrennol, fel y mae hwn.

Yſtiwart rhôs a dart rhudd,
Iechyd Eryr i'ch Deurudd.

Cymmeriad Synhwyrol y tydd pan fyddo 'r Bann cyntaf o'r gerdd yn golyn Synwyr or all Bann i gordio ag ef, a hwnnw a fydd cymmeriad cymmeriadwy, er na bo ef, Llythrennawl fel y mae hwn.

Nî ddug neb yn ddigon abl,
Bleth Fânaur heb Lwyth *Fenabl.*

Cymmeriad Lythrennol Synhwyrol a fydd fel hyn hefyd.

Gwaed Owain gwraidd a geidw 'n grâs,
Glynn Dwfr ac o Lin Defrâs.

Cymmeriad Cyfochredig Synhwyrol, a fydd pan fyddo Sain Cyfochredig yn dechreu 'r Bannau fel hyn.

Llurug dan blyg dien blaid,
Suryg a gwregys Euraid.

Tri rhyw gymmeriad Pencerddaidd ſydd, ſef, Cymmeriad Cynghaneddol, Cymmeriad, Llythrennol, Synhwyrol, a Chymmeriad Cyfochredig.

Dau ryw gymmeriad Diſgyblidd, ſydd.

Cymmeriad Llythyrennol a Chymmeriad ſynhwyrol

hwyrol. Fogail Gymmeriad neu Ddipthong gymmeriad y rhai ni thorrant ddim Cymmeriad, er eu bod yn amrywio o Fogail i Ddipthong, neu o Ddipthong i Fogail fel hyn.

Aelawd y Prin Lew du praff,
Ydwyd eurgrair Du dewrgraff.

Cymmeriad Cynghaneddol, yr hon a fydd pan fyddir yn cadw 'r unrhyw yn nechrau 'r gwerfi fel hyn.

Am hon Gwenn dirion gwnn dori 'r Galon,
A'r gulael fy iw beri,
Am hyn dig yw 'mhenyd i,
Am Henaid yn 'mhoeni.

Cymmeriad Synhwyrol neu freuder cymmeriad, yr hon yw Torrcymmeriad Llythrennol, i achub Synwyr Anianol odidog, fel hyn.

Ba Ddelw na bae dda *Wiliam*,
A daed y fu ei Dâd ai Fam.

Arall.

Dalaf fy Llaw ir Awel,
Y Dydd gyda myfi dêl.

Canys breuder Gymmeriad priodol; a fydd pan fo Cydfain yn dechreu y Pennill cyntaf; ai gymmar o Fogail neu Ddipthong. A breuder gymmeriad ammhriodol, a fydd pan fo Pennill yn achub Synwyr o'r naill Gydfain i'r llall fel hyn.

Digon o fwyd geni fi,
Goettian fy ngolwg atti.
O Wlad aeth i Wylo Dwr,
Ddwys accw yn ddifwccwr.

Ac yn ol meddwl y Capten Midleton, *fel hyn*:

Cymmeriad yn cadw pob gwers o'r Mefur wrth y Rheolau ifod.

Dau ryw gymmeriad fydd, fef, Cymmeriad Difgyblaidd a Phenceirddaidd.

Difgyblaidd a Llythrennol fel hyn.

Mae un ni phlyg mwy na Phlangc,
Matheias Mathau Jeuangc.

Diſgyblaidd Synhwyrol fel hyn.

Goglais ganti pan giglau,
Trowiwch y blew mawrſŵch mau.

Yn Benceirddiaidd gyfochrawg Lythrennol fel hyn.

Lluryg dan blyg dienblaid,
Suryg a Mynwes Euraid.

Llawen { Wyd a g- / a gweddol- / Wych hir- / Nid ad- } wenn { Ddyn deg o- / Ddu. / A cha- / Dy we. } ll

Yn Benceirddiaidd Gynghaneddol Lythrennol fel hyn.

{ Dy Frodi / Dy Freude- / Dy Frawdw / Dy Fradwy } R { Difai Rydy- / A dyf redia- / Wyd a frudi- / Hŷ Difrodu- } D

Nid torr cymmeriad bod Bogail yn atteb i gydſain fel hyn.

Gwlâd Powys Mamwys y Mêdd,
Yw ei genedl a *Gwynedd.*

Ac nid torr cymmeriad y chwaith bod H yn atteb i gydſain, fel hyn.

Gorddig gan gleiriach gerdded,
Heb gael gorphwyſaw heb gêd.

Weithian ni a yſpyſwn beth yw Cynghanedd.

Cynghanedd yw Cyd atteb Cydſeiniaid, a chyfnewid Bogeiliaid, y rhai ſydd Rwymau pob Meſur Cerdd.

Tri

Tri Rhyw gynghanedd Cydſeiniog, ſef Croes gynghanedd ddychweledig, Croes Rywiog, a chroes Ddiſgynnedig.

Pum rhyw Groes o Gyſſwllt ſef.

Croes o gyſſwllt. { gyfan, Hannerol, Deublygedig. Tri phlygedig. Pedwar plygedig.

Tair Rhyw Groes Draws, ſef.

Groes Draws { Benceirddiol, Ddiſgyblaidd, Hſelraddol neu Dinceirddiol, Ag N. coll y gyntaf.

Sain Un Odl Fogalog,

Y Luſg Bengoll.
Y Luſg Ddibengoll.

Mae hefyd y ddiluſg ar Bengoll.

Mae Sain Unodl Ddipthongog hefyd ſef y Luſg Bengoll, y Ddibengoll, y ddiluſg, a Bengoll.

Chwe rhyw gymmyſg groes ar Unodl Sain, megys Sain groes, Sain gadwynog, Sain draws Sain o gyſain, ſain o gyſſwllt, a Sain Ddwbl.

Cynghanedd ddiffygiol o'r dechreu, ſef, Cyſſeiniawl, Wreiddgoll o (N) coll y gyntaf.

Ac nid bai yw mewn Cerdd dafawd.

Dull pob Cynghanedd Bengoll gydſeiniawg chymmyſg, a fyddo ddiffygiol yn y diwedd, bai yw mewn Cerdd.

Cynghanedd ddiffygiol o'r Perfedd yw dull pob Cynghanedd draws, megys Cynghanedd Dinceirddiawl, Ddiſgyblaidd, neu Dinceirddiawl. Cynghanedd Ddiffygiawl o'r gyferbyn, ſef Wreiddgoll gyferbyn o golli (N) y gyntaf, nid bai yw mewn Cerdd.

Gwreiddgoll gyferbyn o golli Llythyren arall, a bai yw mewn Cerdd dafawd.

Ynghylch Cynghanedd.

A Chwe Rhyw gynghanedd ſydd, ſef.

Cynghanedd { groes, Draws, Sain, Luſg, Bengoll, A braidd, gyſwrdd, } A hwy a rennir ac a Ddoſperthir yn y modd a welwch iſod.

Pum rhyw groes gynghanedd ſydd ſef.

Croes Rywiog, ſel.
Pur yw ei glod Pôr y glynn,
Croes o gyſſwllt, ſel.
Prenniau bump ai or un bôn,
Croes Ewinog, ſel.
Pwy ni'th gâr Pennaeth gwrol,
Croes [N] *coll y cyntaf*, ſel.
Ni roe dolc ar ei wawd ynn.
Croes ddiſgynnedig, ſel.
Parchus yw y Mab hirchwyrn.

Tair Rhyw Gynghanedd draws ſydd, ſef.

Traws arferedig, ſel,
Cwfert hardd mewn cyfair têg,
Traws o gyſſwllt Ewinog, ſel,
Cadw y mae eiddig hydwyll,
Traws gyferbyn, ſel.
Eiſiau am gymmwynaſwr.

Pum rhyw gynghanedd Sain ſydd, ſef,

Sain

Sain Lefn, fel,
Llŷr i gadw gwyr gydag ei
Sain gadwynog, fel.
Cwydriad embrodriad brwydr waith,
Sain o gyffwlit, fel,
A Cherdd am y Doager ddu.
Sain o gudd,
Pibell Tân a Melit i'n myſg.
Sain Bendroeh, fel.
Teneuon llyfnion llatnau.

Pedair Rhyw Gynghanedd Luſg ſydd, ſef.

Lluſg Lefn } ar } Odid i'm gael dy haelaeh,
Lluſg gyrch } } Nid af dioer rhag ei hoered,

Ar Ddipthong.

Lluſg o gyffwllt } ar } Pa amla fo Cerdd Dafawd
Garw Luſg, } } Dŷn wenn len loyw hoyw (hynt,

Dwy Ryw Gynghanedd bengoll ſydd, ſef.

(wych heddyw,
Croes Bengoll } fel } Peidied Dŷn oedied awdur
Sain Bengoll, } } A choddi Duw 'n eglur.

Ac or chwe Chynghanedd a henwyd uchod, dwy Brif gynghanedd ſydd, ac o'r ddwy gynghanedd hynny, y mae tair Cynghanedd eraill yn tyfu, fel y mae Ymrafae ion Rannau or Ymadroddion yn tyfu o Henw a Berf; O'r gynghanedd groes y tŷf Cynghanedd draws, fel Rhag Enw o Henw: Or gynghanedd Sain y Tyf Cynghanedd Luſg; fel Rhagferf or Ferf, or ddwy y Tŷf Cynghanedd Bengoll, fel Cyfranniad o Henw a Berf.

Cynghanedd Draws a dynnir o'r groes, ac a fydd pan fyddo un neu ychwaneg o'r Cydſeinſaid ym mherfedd Bann neu Fraich o gerdd

heb ddim yn atteb iddynt neu 'n trawſi troſtynt i gyrchu Cynghanedd, ſel yn y Bann hwn.

Cwfert hardd [mewn] cyfain teg.

Cynghanedd draws gyferbyn a ſydd pan Ranner gair a chymmeryd y Rhan olaf o honaw i gynghaneddu, a gadael y Rhann gyntaf yn llanw yn y canol; a thrawſi trotto ſel hyn.

Eiſiau [am Gymmuyn] ſwr.

gwybyddwch nad oes dim Cynghanedd yn ddo ond *Biſiau* ac *aſwr*, ac nad yw 'r rha ar. all ond y periedd yn llenwi i tynu yn ddigynghanedd.

A phan ſyddo Bann neu Fraich o gerdd heb ddim ond un Clo cyngan, ar canol yn Adwy wag ſel hyn.

Pen] ar yr haelion au [parch.

A honno a elwir Cynghanedd Draws fantach, o herwydd bod cymmaint o honi a diffyg cloeau cyngan, ſef Clo cyngan yw atteb a chymnewid.

Ac yn fantach gyferbyn fel yn y Bann hwn.

Aur ſydd tetel ragorol.

Cynghanedd Luſc a dynnir o'r Sain yn Unodl, ac a ſydd pan fo y Sillaf neſat at y Brif Odl yn cydſeiniaw neu 'n cyd Odli, ac o'r un gorphwyſtae o'r blaen, ac oddiyno 'n llufgo at y Brif Odl mewn diſgynnedig Accen fel hyn.

Odid im gael *dy haelach.*

A honno nid yw weddus na chymwys ond yn y Bann cyntaf i bennill o gywydd.

Ac nid gweddus Cynghanedd luſg ym mraich ola Englyn na Chywydd; nag yn niwedd un o'r Meſurau.

Gynt yr oeddid yn arfer cynghanedd Braidd gytwrdd, a honno y ſydd pan fo un clo cyngan neu ddau ynghanol braich o Gerdd ar ddeu pen yn colli fel hyn.

Y Gwr hael o hil Rhodri.

Honno a gaethiwyd ac a ddeolwyd ynghylch

yr

yr un amſer [neu 'n gynt] ac y deleuwyd y ddwy Gynghanedd iſod.

Dwy ryw Gynghanedd anmherffaith ſydd,

ſef, Croes Bengoll a Sain Bengoll. } Gwr hael o hil Rhodri. Ac weithiau y cair Cynghanedd heb un Gydſain yn Atteb yn draws, ac er hynny yn dderbynadwy megys.

Braidd Gyfwrdd Cytnewidiog. } *Jeuan a Jago ſwya.*

Y Ddwy Gynghanedd uchod, ſef, Croes Bengoll a Sain Bengoll, a ddeolwyd ac a gaethiwyd ac a ymwrthodwyd a hwynt; yn y Diwygiad a'r Cadarnhâad diwaetha y ſu ar y Cynghaneddion ar Meſurau, yn amſer yr Awdur Ariandlyſog *Dafydd ap Edmwnd*: Eithr mewn Paladr Englyn Unodl unſon yn unig, ac yn y cyſſe hwnnw y gadawyd hi yn gymmeradwy.

Nid oedd dim yn atteb, *i'r Duw 'n eglur*, ſelly y mae pob Englyn oddigerth bod Cynghanedd Sain ynddo, fel hyn.

Pen breiſgedd Bonedd Bennod, (parch fawrhydi
Pôr glaſgledd pur glwysglod;

Or Pum Cynghanedd a henwyd uchod, dwy brif Gynghanedd ſydd, ſef, cynghanedd groes, a chynghanedd Sain neu Unodl; a'r Tair eraill Tynnedigion ydynt o'r ddwy hynny.

Cynghanedd groes yw 'r orau o'r cynghaneddau, ac a genir yn groes uniawn gyflawn, fel y Pennill hwn iſod, ſef.

Cu Adardŷ, coed irdeg.

Cynghanedd draws yw, pan fytho un gydſain neu fwy yn atteb i'r olaf; ar rhai neſa atti ar draws y Geiriau llanw, yn y perfedd, y gydſain gyntaf yn atteb ir neſaf at y Brif Odl, fel hyn.

Tud Brodyr Neiaint Plant aeth. Tr. A.

Dwy gydſain yn atteb i ddwy, fel hyn.

Bwgwth y mae gloyw bigau. *D. G.*
O Dair Cydſain fel hyn.
Gleiſion fel Wybr goleuſyth. *D. G.*
O bedair Cydſain fel hyn.
Byrblu rhewedig berwbla. *D. G.*
O Bum Cydſain, fel hyn.
Gwae a fai 'n brudd, rhag ofn brâd. *G. J.*

Cynghanedd groes gyfan a blethir o'r cydſeiniaid oll a fyddont o flaen Sillaf yr Orphwyſta yn cydatteb ôl yn ôl ar rhai o flaen y Brif Odl, drwy gyfnewid Bogeiſiaid fel hyn.

Eitbr y dydd i'th roed i eiddig. *G. J.*

Dau Ryw groes gynghanedd gyfan ſydd, ſef, croes Rywiog, a chroes afrywiog, croes gynghanedd gyfan rywiog yw, pan fyddo gair yr orphwyſta yn un Sillafog, a gair y brif Odl yn un Sillafog hefyd, neu pan fyddo gair yr Orphwyſta yn lliaws ſillafog, boed gair y Brif Odl yn lliaws ſillafog hefyd; ac yno y gellir ei throi wyneb yngwrthwyneb fel y rhai hyn.

Am bên Jarll mae hyn o jawn. *L. M.*
I farnu a fu arnynt.

Croes gynghanedd gyfan afrywiog yw, pan fyddo 'r gair o flaen yr Orphwyſta yn un Sillafog, a gair y Brif Odl yn lliaws Sillafog, fel nad aller eu dadtroi wyneb yngwrthwyneb fel hyn.

Ym mhob ing, ym mhob angen, *R. N.*

Cynghanedd groes rywiog ddychweledig, yw 'r orau o'r cynghaneddion; ac a ellir ei chanu yn groes uniawn ym mhob un wyneb a gwrthwyneb fel hyn.

Duw Yſpryd glân, di 'ſpraid glod,

Da

Da i'th henwan doeth hynod.

Cynghanedd groes ddiſgynnedig a ſydd pan ſyddo y Sillaf neſat at y Brif Odl yn Proeſtio ar brif Orphwyſta; ac yn diſgyn oddiyno i Odli; a rhaid yw ir Orphwyſta tod yn accen ddyrchafedig, ac i'r Odl tod yn accen ddiſgynnedig, ac am hynny y gelwir hi accen ddiſgynnedig, ac hefyd am tod gair yr Odl yn diſgyn yn gynghaneddgar, neu ar wŷr or peth o'r blaen, neu o'r gair cyntaf: ac weithiau y bydd yr Orphwyſta ar un Fogail, ac weithiau erail ar ddwy Fogail, ac hefyd weithiau ar un gyd-ſain. ac weithiau ar ddwy gydſain.

Ar un Fogail fel hyn.

Un a thri yn Ythrowyn.

Ar ddwy Fogail fel hyn.

Alch Gwaed rhyw, yw'ch gadw 'r Heol.

Ar un Gydſain fel hyn.

Lliw 'r Sêr yw llwyr wys Araul,

Arall.

Gwae Einion rhag gwayw annyn.

Arall ar ddwy Gydſain fel hyn.

Bondo Gwydr Bendigeidran,

Pwy ni'th gâr Pennaeth gwrol.

Cynghanedd groes Llythyren coll y cyntaf, or cyſſefin hanner braich, yw pryd na bo dim yn cynghaneddu ar Llythyren gyntaf, o'r braich fel hyn.

Ni cherwch Achau orig,

Arall.

Ni ddaw orig ddaiarol.

A hynny yn ddifai, o achaws bod y gynghanedd yn (N) coll y gyntaf, neu [N] coll yn y gwraidd, canys pe baſai Lythyren arall yn y Byd ond (N) yn ddigynghanedd yn nechreu y Braich, beius a faſai.

Arall

Arall.

Nid oedaiſt well dodaiſt Wr.

A Chynghanedd wreiddgoll o Lythyren arall, bai yw cymmaint a Phengoll, fel hyn.

Menig Iſor a gefais, M.
Dafydd ab *Gwilim* a'i Cant.

Ac nid bai yw (N) ganolgoll, hynny yw (N) wreiddgoll yn y cyferbyn.

Dodaiſt Wr [N]*id oedaiſt weil.*

Cyhydedd draws a fydd pan fo un neu ychwaneg o'r. Cydſeiniaid ym mhertedd Bann neu Fraich o Gerdd, heb ddim yn atteb iddynt; a thrawſi droſtynt i gyrchu Cynghanedd fel hyn.

Wyth Ugain [Bardd] i'th hogi.

Arall.

Moes Eidion [To]mas Edward.
Ac yn Ddiſgyblaid fel hyn.
Mynych [yw cas a]m anair.
Ac yn draws gyferbyn fel hyn.
Caniad [y ſydd i'm] Cenau.

Ac felly y gelwir y Gynghanedd, am fod cydbwys yn neupen i'r Gynghanedd; fel pe ſae Ffonn wedi 'i rhoddi ar draws ffonn arall, i ſefyll heb fantoli 'r un or ddeupen.

Eithr yn drwſgl fantach fel hyn.
[Mawr]- yw Caniad Gwyr [*Meir*]*ion.*

A Thrwſgl y gelwir y Gynghanedd hon, am nad yw gydpwys ei deupen, gan nad yw 'r cyntaf ond un Sillaf ar ddiwaetha yn ddwy Sillaf. ac ni chydbwyſa *Mawr* a *Meirion*, eithr mantach yw 'r *ion*.

Ac yn draws fantach Fraidd gyffwrdd, fel hyn.

Gwae

Gwae rann *Dafydd* gann heb gêl.

Ac nid nemawr o wahaniaeth ſydd rhwng hon a'r Uchod.

Y mae Cynghanedd wreiddgoll cymmaint a Phengoll [N] yn colli ym mhen y Gobennydd 'r Odl. A bai yw 'r Bengoll yn waſtad, onid ym Mhaladr Fnglyn, ac ef ai gwneir yn ddi-bengoll, fel hyn.

Gwr oi ben garw buanwaith,
Arglwydd Eurglaur (y Dehau,)

Cynghanedd groes o gyfan gyſſwllt, a ſydd pan fo 'r unrhyw Gydſain yn diweddu 'r Orphwyſta arbennig; ac yn dechrau nid yn unig y Fraich, ond hefyd yr ail ddarn i'r Fraich ſydd ddilynawl i'r Orphwyſta. Arbennig, neu y Gynghanedd hon a ſydd pan fo 'r unrhyw Lythrennau yn atteb eu gilydd mewn cyſſwllt Cynghaneddawl unrhyw Lythrenhawg, fel hyn mewn cyſſwllt unplyg.

A thêg yw 'r Llwyth Eigr a Llyr, *Theigr.*

Arall.

Cenau Efrog gwineutrych.

O *groes Gyſſwllt ddychweledig fel hyn.*

Gwr yw o Ddyſ g iraidd jawn, *Giraidd.*
Lle doe anga ll a dengair, *Lladengair,*
Llunier ei ga ll hanner gair, *Llanner,*
Torri 'r Bon t a'rr Wyr y Byd, *tarr.*
Gwrr ei Wiſg ar ei Yſgwydd, *gar.*
Dan ei Law on d a wnelon, *Dawn.*
Nid troi emy n at rwymau, *Natrwy.*
Poeri 'n y Sio p arwain Sais. *Par.*

Neu o gyſſwllt deublyg, fel hyn.

Dêl ym dâl am y Dolur, *Dalam.*

Erail.

W

Eraill.

Toraiſt wayw taer was du têg, *Taerwaſd.*
Bu ol trwbl at ryw obaith, *Blatryw.*
Darogan teiſdr o Gyntyn. *Drogyn.*
Ac yn driphlyg Cyſſwllt fel hyn.
Goſlin goſl yn ei gaſlach. *Goſlyn.*

Arall.

Bylchiad tra beilch wyd *Rhobert*, *Beilchwyd.*
Ardreth Erydr a Thiroedd. *Erdrath.*

Croes hanner cyſſwllt a fydd pan fyddo un Gydſain drom a grym dwy ynddi, megys un Llythrennau Pica, yn terfynu yn y brif Orphwyſta, a Chydſain o hanner ei grym hithau yn nechrau y Bann neu y Braich, a chymmeryd yr hanner Olat o rym y gydſain drom, i atteb i'r Gydſain gyntaf o'r Bann, fel hyn.

Gwinllannau Ffraingc yn llawn ffrwyth.
Neu fel hyn.
Bu wir roi 'r Hap ar y Rhyw.
Neu fel hyn hefyd.
Dug Foliant i Gyfeiliawg.
Ac yn groes hanner Cyſſwllt ddiſgynnedig, fel hyn.
Deunaw Cant i un cyntedd.

Croes ddwbl cyſſwllt a fydd pan fyddo dwy gydſain ynghyd yn y Brif Orphwyſta; yn atteb i'r ddwy Gydſain gyntaf o'r Bann, fel hyn.

Drwy 'r gwelydr ai Aur Goler. neu,

Croes hanner Cyſſwllt a fydd pan fo amryw Lythrennau yn atteb iw gilydd mewn cyſſwllt hannerawl Cynghaneddawl; a hynny naill ai mewn amrafael ryw Lythrennawg Cynghanedd o Gywyddiaeth Llythyr: ai ynteu mewn amrafaelryw Lythyrawg Gynghanedd o gymmyig Dieithr Lythyr, a Chywydd Lythr.

Ac o hanner Cyſſwllt o Gywyddiaeth Llythyr, fel hyn.

Treiſio 'r Wlad dyrus oer Lw. (D) Yn

(D) Yn y fan yma fydd yn gwneuthur hanner Cyſſwllt, o herwydd nad yw D yn dwyn ond hanner grym, (T) ac am hynny y gelwir yn hanner cyſſwllt i'r (T.)

Arall.

Poeri 'n y bib braenu 'n ei ben.

Arall o Draws Gyſſwll Ewinog fel hyn.

Cadw [y mae Eiddi]g hydwyll.

Cynghanedd amlwg yw 'r hon y byddo eg-lur y Gynghanedd ynddi, a hawdd ei Chanfod fel hyn.

Paun Anwyl a'n Pen Ynad,
Byw erchwyn glŵys barch ein gwlâd.

Arall. *J. R.*

Glain a goelir, glân Galon,
Gloyw Enaid Sir, glan wyd Sion. *O. G.*

Arall.

Dyn a'i dalfodd, daw 'n deilwng,
Dal un modd; dy Law 'n y Mwng. *O. G.*

Cynghanedd Gûdd yw 'r hon y bo anhawdd canfod y Gynghanedd ynddi, fel hyn yn Sain Gûdd gyſſwllt groes gudd.

Trô treu rôd er troi 'r Jaith.

Ac yn Seingudd hanner gyſſwllt Groesgudd, fel hyn.

Tro di 'r ammod drud rwymwaith,

Ac yn Sain o Gudd gyſſwllt, fel hyn.

Byrnhawn rhoi Llaw 'n yr un Llw.

Cynghanedd berffaith yw 'r hon ni chaffer o un parth iddi; ſef nag o ddechrau, nac o Berfedd, nag o ddiwedd yr unrhyw Ddiffyg; fel hyn.

O'r un, Erw 'n, acron iraidd.

Arall

Arall.

Dau mwy Duw mawr di ai medd,
Giriad garw gariad gwirion.

Cynghanedd Ddiffygiol ammherffaith, yw 'r hon y bo Diffyg ynddi, naill o ddechrau, a'i o Ddiwedd, ai o Berfedd.

Ac yn Bengo'l neu 'n ddiweddgoll, fel hyn.

Tant coed ar Nant cadarn ddu.

Ac yn draws neu Ganolgoll, fel hyn.

Draw [y mae 'n eu drylliaw 'n] drwm,

Cynghanedd Sain.

Cynghanedd Sain yw 'r hon a gydleinia 'n un. Odl o ran Bogeiliaid neu Ddipthongiaid, heb ddim Yſtyriaw am y Cydſeiniaid.

A llawer Rhyw ſydd i Gynghanedd Sain.

Sain Letn a genir ac a ddoſperthir fel hyn.

Llyr i gadw Gwyr gydag ef.

Sain Ymrafael Gydſain o gyſſwllc fel hyn.

Tro di eurglod rhwd birglawdd,

Sain o Gydſain, fel hyn.

Grôd deiliw 'r ôd diwael rann,

Sain gudd o gyſſwllt, fel hyn.

Brydnbawn rhoi Llaw 'n yr un Llw.

Sain o ddwy Gydſain fel hyn.

Y mae 'n hydr mewn Gwydr gadwyn:

Sain o gyſſwllt pan fyddo y Seiniad diwaetha o gyſſwllt dau Air, fel y mae hwn.

A Chordd am y Ddager ddu.

Sain o dair Cydſain ewinog.

Mae 'n hirfwll droi 'r Cwlldr ceilldrwm.

Sain o bedair Cydſain, fel hyn.

Y mae 'n Fflandrs ryw glandrs rew Glips,

Sain goll y gyntaf yn ei Sain fel hyn.

Canaf lle'i Nodaf Adail.

Sain Bengoll fel hyn.

Arno erioed y rhoed rhydliw,

Arall

Arall.

Ym Mharadwys lwys loyw gaingc.
Sain neu Unodl Sain Dyblyg fel hyn.
Dwy Gyllell drwy 'r Fantell draw.
Sain ddyblyg o gyfochr a chydſain, fel hyn.
Dwy Ftolen drwy 'r ddolen draw.
Hi a elwir hefyd yn Unodl gyfochr a Chydſain.
Sain Braidd gyfwrdd fel hyn.
Gwr y lydd beunydd dan bwnn.

Sain Bendroch neu bendromm, neu Gynghanedd Fraiſg a Thew, megys yn trychu yn y peth, a fydd fel y bydd Llin bendroch mewn Prenn yn y modd hyn.

Lliw *tonn* goleufronn gloywfryd, hefyd,
Llafar tonn falch fronn fylch trwyſg,
Llafur Llif oes gur lleddf Wyſg.
Sain Lefn hefyd, fel hyn.
Truan yw F' anian F' Enaid.

Sain Gadwynog neu Gynghanedd Gadwynog a fydd pan fo y gair cyntaf yn Cynghanedd i'r trydydd, ar ail i'r olaf y byddo 'r Odl arno fel hyn.

Dafydd lledwag Brydydd Llwyd, hefyd,
Gwr wyf dan glwyf y Dŷn glân.
Sain Unodl fel hyn.
Dy Freſt dy Fraich dy faich di a fyrr.
Draw a dyrr hyrr drwy 'r Ddaiar hon,
Dy Fraw dy Fronn dy Onn di a dyrr,
Dowch Jôr Myr gyda Cheirw Môn.
Arall.
Cynnydd fu o Fredydd frâs.
Madog Benfrâs camlas Cerdd.

Bellach ſoniwn am y Lluſgiaid a'r Cynghanedd-gwaelion, neu am yr Oferaf o'r Cynghanedd-

Lluſg Gynghanedd o ddwy gydſain, a'r Bengam fydd fel hyn.

Colwg

Golvg Lleidr dros ei Neidrwydd.

Lluſg o dair Cydſain fel hyn.

Y mae rhwmpl eiſiau 'r Cwmpli,

Lluſg o Ddipthong Dalgron, fel hyn.

Ni pherchir draw Ddyn Llawâg.

Lluſg o Ddipthong Dawddleddf fel hyn.

Nid eiſiau Meirw y rhai geirwon.

Lluſg ar Ddipthong Wib fel hyn.

Mi a ro Aur i'th ddihauro, hefyd,

Mi a gefais Angau hauach.

Lluſc ar Ddipthong Dalgron Leddf, fel hyn.

Y mae 'n hoyw y Ferch loywen.

Hefyd.

Troi 'r Dwr croyw 'r hir loyw Herwlong,

Lluſg ar Fogail fel hyn.

Cyſan ydyw dy Rannau.

Lluſg Wyrdro fel hyn.

Corf, llorf, llu, deutu, dottawnt.

Cynghanedd o Eiriau un Sillafog oll fel hyn.

Creſt, breſt, Lleſtr, llwſr, Cordd, twrſ, Tin.

Arall.

Caen, maen, graen, groeg, coeg, ſoeg Sir.

Soniwn bellach am Luſgiaid Pengoll, y rhain ſydd o amryw foddion, ac yn wannaf o'r holl gynghaneddion.

Lluſg Bengoll ar Fogail fel hyn.

Ni thai 'mbenn am ddyn wennlas,

Lluſg Bengoll ar Ddipthong Dalgron leddf fel hyn

Cerais y Ferch hoyw loywlân.

Lluſg Bengoll ar Bengamleddf fel hyn.

Ni cheir mwy undyn hwyrach.

Lluſg Bengoll ar Ddipthong Dawddleddf, fel hyn.

Lleddwch y Ceirw yn teirw ſyth.

Lluſg Bengoll ar Bongrochleddf fel hyn.

A Chanu i Ferch Ordderchgerdd.

Lluſg Bengoll ar dromleddf fel hyn.

Y Gwr ai Farn gadarnſyth.

Lluſg ar Sillaf Dalgron yn diweddu ar Bengrech Leddf, fel hyn.

I Ann a ro un Annerch.

Lluſg ar Sillaf Dalgron, ac yn diweddu ar Sillaf Gadarn Leddf.

Mae Rowndwal o Gadwaladr.

Lluſg yn diweddu yn fyddar leddf, fel hyn,

Mi roddaſ Swllt am y Cwlltr.

Y rhai hyn a'r cyffelyb, mi a debygwn eu bod mo'r waharddedig iw Canu a'r Pengolliaid, ar Pendolliaid, ac ar Penrhyddiaid, ac nad oes un diſeius o honynt.

Enwau eraill ar Gynghaneddion, ſef.

Cynghanedd ar Air Cyrch, fel hyn.

Ym y dêl pen fy Elin,
I'w lle gan wynn wy a Llin.

Cynghanedd wan ar Air cyrch wrth y Bogeiliaid fel hyn:

Ol Carn March gre' bronn Eang,
Syw ae arno y Sang.

Cynghanedd gyrch ar Ddipthong Leddf, fel hyn:

Goris lle mae y Caeau.

Arall.

Doe y gwelais y Lloead.
Weithian mwy nid arlwyaſ, ac,
Calanmai pan to llaiaf.

A dyma 'r pedair Lleddf Ddipthong.

Cynghanedd Gair Cyrch ar Ddipthong Wibleddf, fel hyn.

Gwell genni na rhoi Toiaſ
Ac nid oes mwy ar honno.

Cynghanedd gair Cyrch ar Ddipthong Loſgyrniawg, fel hyn.

Nid dioer rhag ei hoered. *Arall.*
Ni thâl faw Diawl ei faw-liw.

Ac felly pan gynghanedder Geiriau a'r Ddipthongiaid eraill, fe ddylid galw'r Gynghanedd yn ol y Ddipton o'r blaen.

Cynghanedd ddiſgynnedig Cyſanſoddedig, neu Gynghanedd Gair cyrch cyſanſoddedig, a fydd weithiau o ddau Air wrth un fel hyn.

Ni thal yr Jarll Fwyarllwyn.

Ac weithiau o dri gair wrth un, fel hyn.

Pennaethau Lloegr ddigroegryw.

Yma y gellwch weled wneuthur Cynghanedd o dri Gair wrth un, megys *digroegryw wrth Loegr.*

Ac weithiau o dri gair wrth ddau, fel hyn.

Yn Ynwan trwydr Jôn mwyntraiſg.

Ac anhawdd yw cyſanſoddi pedwar gair wrth bedwar gair; Canys ef a fyddai ormod o Sillafau ynddo; os Englyn neu Gywydd y tyddai, ac fe fyddai wyth ſillaf yn y Pennill.

Lluſg Bengoll fel hyn.

Ni thai 'mhen am ddyn wennlas,
Gwr da yw Bedo Hafes,
A bai yw mewn Cerdd.

Lluſg ddibengoll fel hyn.

Angel Stôr gwlâd Forgan.
Pôr Dôr dewr diddig digar,

Lluſg ddiluſg bengoll fel hyn.

Coſſa y Gwr da digoll,
A bai yw mewn Cerdd.

Diluſg ddibengoll fel hyn.

Coffa Gwr da diwyd,
Myſtrych yn gwrthrych gwarthrudd,
Teneuon llyfnion Llafnau.

Lluſg bengoll etto.

Eyth ni ddaw y Gwr Llawlwm.
A bai yw,

Lluſg ddibengoll befyd.

Dilaf am Llaw yr Awel,
Mae'n rhy daer Gwraig y Maerwr.

Gwr

Gwr wyf yn prof rhwyfo,
Nid eifiau Meirw y rhai geirwon.

Lluſg Bengoll etto.

Dy gofiaw draw oedd drymach.
A bai yw mewn Cerdd.

Lluſg Ddibengoll fel hyn.

Dy gofiaw yn ceifiaw Cofin,
Godwyll yw Canwyll cynnen,
Peri 'n feirw 'r Glew Geirw gloyw gyrch,
Mawr yw Crwydr hir frwydr hirfraint,
Troi 'r Dwr croyw 'r hir loyw herwlong.
Ac nid beiau ydynt.

Rhai a ddywaid mai Cynghanedd Unodl yw, pan fo 'r unrhyw Gydfeiniaid, a'r unrhyw Fogeiliaid mewn Cynghanedd heb ddim natur croes, fel hyn.

Ni Thai fy 'Mhenn am Wenno,
Mwy na'r Aig ym Min y ro.

A Chynghanedd Sain (meddant) yw Cynghanedd Gymmyſg o Unodl a Chroes, fel hyn.

Pand rhyfedd heb wedd yw 'r byd.

Ac am hyn y dywedant fod pob Unodl yn Sain, ac nid pob Sain yn Unodl o briodawl ymadrodd, ac or achos hyn deuryw Sain a Gorefnant, ſef, Unodl a di Unodl.

Sain Unodl a derfyna ar warr y Sain yn un Sillafog, ac yn debyg i Gynghanedd Lufg; ond bod yn Cynghaneddu tuag at yr Odl, ac a fenir fel hyn: *Ni cheir tremynt am Wynt mawr.*

Neu

Ni thai ymbenn am Wenno.

Sain ddi unodl y fydd yn ddwy Sillaf neu fwy, neu ychwaneg oddiwrth y Sain, neu 'r Orhagwant, a hynny mewn Croes Gynghanedd, fel hyn.

Blong gwenn yw rhwng Gwaun a Rhos.

Neu fel hyn.

Amnaid ſ' Enaid yw fy annerch,

Neu fel hyn.

Goſſodiad Cariad cywrain.

Cynghanedd gymmyſg yw 'r hon y bo ynddi groes a Sain Gynghanedd ynghyd, a hynny yn yr un braich o Gerdd, ar Gynghanedd gymmyſg hon a fydd o amryw ffyrdd fel hyn.

Sain groes bengoll fel hyn.
Tant Coed ar Nant cadarn ddu.
Seingroes gyſſyllt ſain fel hyn.
Ond a wnelon dan ei Law.
Seingroes ddyohweledig fel hyn.
Ond a wnelon dan ei Law.
Dan ei Law ond a wnelon,
Seingroes ddiſgynnedig fel hyn.
Gwr mal Twr grym hwyl Taran,
Seingudd gyſſyllt groesgudd, fel hyn.
Tro treurôt er troi 'r Jaith,
Seingudd hanner gyſſyllt groes gudd, fel hyn.
Tro dyrr ammod drud rwymwaith.
Seingroes ddau hannerog ddychweledig wyrdro, fel hyn.
Dwl, bwl, bocn, dal y bal bâch.

Ac y mae hi hefyd yn groes ac yn Sain ddyblyg, neu ddeublyg Sain mewn croes.

Seindraws benceirddiol fel hyn.
Ty Gwîn (eginin) teg wyd,
Seindraws yn Ddiſgyblaidd, fel hyn.
Gwaith mawr ar gaith a wna 'r Gwr,
Seindraws Dinceirddiaidd, fel hyn,
Draw y mae 'n ei drylliaw 'n drwm.

Ac er a ddywedpwyd uchod, nid oes ond ſaith gynghanedd, ſef,

Y groes gynghanedd fel hyn,
Ni bu Rodn na'i Bredur,
Negydd o'i Wîn nag o'i Ddur.

Neu,

Un Etifedd yn tyfu.

Y draws Gynghanedd, fel hyn.

Tomas mae gair it yma,
O fodd arall fel hyn.
Duw a gyflawnodd dy Dŷ,
Unodl, fel hyn.
Syr Ffwg *Morganwg* uniawn,
Synhwyrau 'r Dehau a'u dawn.
Neu fel hyn.
Tarro ddyrnod ar glôd glau.
Sain ar Unodl o gyffwllt fel hyn.
A Cherdd am y Ddager ddu,
Neu or ddull newydd, fel hyn.
Siob teiroes bid dy wryd,
Syr Rys drwy ais yr Yſtryd.
Cynghanedd Luſg fel hyn.
Trychant Siacc gyda 'r Macewy.
Neu fel hyn.
Peraiſt gadw mi a'th adwain.

Yn bendoll fel hyn, yn colli un Llythyren, neu un Sillaf.

Pen Baedd Coed hoed hydr dramwy.
Un Benrhydd, ſef colli 'r cwbl, ond braidd gyfwrdd; fel hyn.
Herwydd mae hiraeth im dwyn.
A ffiaidd a thrwſcl yw 'r cyfryw.

Ac nid oes hefyd ond Dwy golofn Cynghanedd, ſef, Cynghanedd groes a chynghanedd Sain Unodl.

Ac am hynny o'r Unodl y tyf Cynghanedd un Sillafog, fel hyn.

Llew llwyd bwyd bydd rhydd rhodd rhôl.

Ac hefyd Cynghanedd Luſg yn gynghanedd un Sillafog, fel hyn.

Pôr dôr dewr diddig, digar,
A Phendoll ydyw.

Ac o'r Groes y tyſ Cynghanedd gyferbyn, ſel hyn :

Cyredig Wr Cariadus.

A Chynghanedd braidd gyfarfod, ſel hyn.

Fal Cân Forgan ar Fwrdd,

A Chynghanedd Benrhudd, ſel hyn.

Hawddfyd gwnn lleiſiaw im dwrn.

Ac ni welai 'i Gynghanedd yn y Byd ynddi Nag nemawr ychwaith y dalo ſôn am danynt, mewn amryw o'r Enw Cynghaneddion, a ſoniſom am danynt ddiwaetha : ond yn unig er mwyn olrhain Llwybrau rhai a 'Scrifennaſant o'n blaen.

Dull ar Gynghaneddion eraill, y rhai ni chanodd yn Penceirdd, nemawr o honynt erioed, mae'n debygol gennif ; Ac nid wy'n eu rhoddi hwy yma i adangos Cywreindeb rhagorgamp yn Byd.

Ple i caſ dyblyg cyſoeth, Ple caf, bl.
Ym mhob Penn y mae Pinſwn, Bp. p.
Poeri 'n bib braenu ei benn, Pr. Bbr.
Ponio Wyneb bun anwyl, P: bb.
Pwy o'r Yſgol Mâb breiſgwych, Prſg : bbr
Y Mab bychan mwy ei bechod, Bb ; B.
Rhyw grop prenn mawr rhagor pris, Ppr : pr
Top Powys ti ai piau : Pp : P.
Cyrchu 'n ei ddig Iwrch neu ddau, C. G.
Cor dig garw i waedogen, Crr. Gg.
Carw Bonheddig gwrol. C. Gg.
Pric crin ni thâl prae Crynwr. Cc. C.
Bange croyw hir Ewngc rhywiog. Cc. C.
Teg gennyſ Tagu Anni, Gg. G,
A dod danad y Dynion, Dd. D.
Oedd ddyn dig i ddwyn d' ogan, Dddd :
A'th hir godiad ddewr gwiwdal, Th. Dd.

A'th hoyw gynydd ddoe genyt. Th. Ddd, bai yw
Cat Feinir mewn cot Annerch, Ff. F.
Cat ſ' Anwyl accw F' Enaid. Ff. F.
'Tant tynn jawn tu hwynt i neb,
Cwff ſonnod coſnau hynny. ff. ff. ff.
Praff ſonnod pur i ſynnu. ff. ff. ff.
Ffinio cryf ſannau croyw-lawr, ff. f. f. a bai yw
Ffer o Wr cryf a'i Air crâs, ff. f.
Y Cawr orig herwrioed, C. g.
Bangc glân ar bwngc a luniwyd, Cgl. Cl.
Parc Gruffydd pe cae Reffyn, C g'r ff, crff.
At dy Henaint y tynnu, Dh. T. (yn beddi G.)
Taro dy Dâd hir dew dyn, Tr. Dr,
Treio Cariad rhag hiraeth, Tr. Drh.
Cariad a drig rhodia draw, Cr. Grh,
Afal Euraid fel Lowri, L. Ll.
Golau ydyw gwal Lwydiarth, L. Ll.
Carl llawlwn ciryll olwg. Ll. Ll. Ll.
cwymp Euchedd cammau pechod, Pb.
Llaw y gwr i wilio gwann, Ll. l.
Llaw ddigoll loyw Dduw a gaid, Ll. L, a bai yw
cañ llawen wyt colli Nerth, Ll. Ll. Ll.
Fyth ,Ddeio 'n Fatheiad, Thdd, Th.
Poeth Ddŷn dig pa waeth nad êl, Th dd. Th.
A'th ddeunydd a'th Aethinion, Th. dd, Th.
Tant tew nid da i'n tuedd, T. dd.
Mam Morgan ym am Ergyd, Mm. M.
Morgan nid têg Margen Tŷ, Nn. N,
cân Robin accw rvw beth. Rr. R,
Sias Siwan ſy oes hoywach, Sl. S.
Moes Simwr i'm iw ſomi. Sſ: S.

Nid ettyb un (Th) i (Thth) am nad yw Th wreidd Lythr ddamchweiniawl.

Y Llythrennau D. G. B, mewn cynghanedd a attebant i'r Llythrennau T. C. P. heb dwyll cynghanedd, ond mewn Rhagwanau, neu Seiniau.

Twyll Cynghanedd mewn Rhagwanau Seiniawl; megys.

Brat oedd dy Dad er dy dwrdd,
Mae Siac a'i Frâg ar ei Freſt,
Y Màb ai gap ar ei gefn,
Beius i gyd ydynt.

Twyll Cynghanedd mewn Odlau, fel hyn.

O Dduw wynn mawr yw d' anap
Oedi 'r mann gyda'r Mâb,
Coelia undyn cei lindag,
Cellwair pell yw colli 'r pac,
Dirwy dew try diried frât,
Deg irwen yw dy Gariad, &c.
Beius yw y rhai'n oll.

Attebiad Llwngc Cydſeiniaid, fel hyn.

P	Bp	Llechu y wn-	B	P		
B	Bb	ant fel y gwe-	Bb	P		
P	Pp	lwch rai o'r	G	C		
C	cc	gweiniaid 'ng-	Gf	Gg	Eraill o'r gw-	
G	Gg	heſail rhai o'r	Gh	Gg	einiaid, fel y	
D	Dd	cedyrn, a rhai	Dd	T	gwelwch, a at-	
Dd	Dddd	o'r cedyrn a	D	F	tebant mewn	
F	F f	lwngc rai o'r	Dh	th	Cynghanedd i	
Ff	ff ff	gweiniaid me	Dd dd	Th	rai o'r cedyrn;	
C	Cg	wn cynghan-	F f	Ff	ac etto ni's	
Ll	L	edd: a rhai a	F	Ff	llyngcir gan-	
L l	LLh	lyngcir gan eu	Gh	C	ddynt, megys	
P	P b	cyffelyb ei hu-	Brh	Pr	(B) yn atteb i	
Ll	LLll	nain: megys yn	Drh	Tr	(P) ac (G) yn	
Th	Thdd	yr Eſamplau	Grh	Cr	atteb i (C.)	
M	Mm	hyn.	Ll	Ll		
N	Nn	Mm. M. &c.	L	LL		
R	Rr		Dd	T		
S	ſſ					

Attob Cydſeiniaid ddilwngc

Cyng-

Cynghanedd Ewinog a fydd pan fo H yn cynnorthwyo un o'r tair Llythyren hyn, B. D. G. i atteb i un o'r Tair Llythyren hyn, ſef, P. T. C. fel yn y Bannau hyn.

Caergai enwog hir gynnydd,
Parchus yw y Mab hirchwyrn,
Tudur Llwyd hyder y Llew.

Hefyd pan fyddo un or Ddwy Gydſeiniaid hyn, L. R. yn waſgedig gydag un o'r tair Cydſeiniaid a henwyd uchod, B. D. G. ag H. ar eu hôl fel yn y Bannau hyn.

Croenwyn Fab dilwgr hynod,
Tri Cwaladr hŷ o Gwlen,
Bwrw plyg ar barabl hygar.

Ar fath hyn a elwir Cynghanedd Ewinog.

Hefyd pan fyddo un o'r Tair Cydſeiniaid hyn. B. D. G. Yn diweddu y naill Air, a'r unrhyw Gydſeiniaid yn dechrau y Gair neſaf, at hynny, ym mhlethiad Cynghanedd, yna y gallant, ac o'i cyd rym ill dwy, atteb i un or tair Llythyren hyn, ſef. P. T. C. yn y Bannau hyn.

Pinagl wyd ar bob *Bonedd,*
Tryſſor Gwlâd *di* rus Jôr glew,
Af ar Cann î *trig Gwynedd.*

Fe all un or tair Cydſeiniaid uchod, B. D. G. ei hun atteb ir tair Llythyren. P. T. C. pan fo un o honynt yn niwedd Gair ag un or Llythrennau hyn. T. C. Ll. P. S. T. yn nechrau y Gair Neſaf, ym mh ethiad Cynghanedd; canys egni a grym un o'r rhei'ny ai cyffru hithau yngrym y tair Llythyren, ſef, F. T. C.

gyfleus

gyfleus fydd or natur a hi yn dyfod ar ol hynny, fel y mae y Bannau hyn.

Brig *Ffydd* a bair coffa hwn,
Y Mâb cŏch mwy hap y caid,
Aed llawer at y Llucedd,
Brig Prenn o Barc y Prynwr,
Heb swydd mo't happus a hwn.
Ym mhob Tŷ mae hap it oll.

Dealler erbill or fath wrthynt hwy.

Hefyd tri gallu fydd i Sillaf Gadarnleddf, wrth gynghaneddu, un yw atteb a'i rhyw ei hun, mewn Cynghanedd Ddiſgynnedig fel hyn.

Llŷs gwŷr lliwus y gwydrwyd,
Ail yw Cydatteb a Sillaf Dalgronn, fel hyn
Brain Sr. *Rŷs bro Aenſio ruthr.*

Y Trydedd yw Cyd atteb a dwy Sillaf Dalgronn, fel hyn.

As Faith hagr *ei gwaethygu.*

Pan fyddo 'r ddeuddeg Cydſain hyn hefyd, ſef, Ffl. Cg. Pb. Td. Ll l. Th. Dd.) yn dyfod ynghyd bob yn ddwy yn y modd hwn Ymmhlethiad Cynghanedd; yna y cyll y rhai hyn eu Nerth a'u grym, canys y lleill ai gorchfyga hwy, fel yn y Penillion hyn.

Praff Fonedd pur a ffyniant,
Brig Cenedl Brŏas *Cynon.*
O hap breuder pur ydwyd.
O Waed *Tudur* at *Edwin*,
Felly Mâb y Wrâch foel llwyd,
Wrth ddyfod o'r Fithafoedd.

Cer-

Pennill Cyfranniad o Ymadrodd.

Yn drychaf yn Anafael,
Yn ffô yn cilio yn cael.
Pennill Wyneb yngwrthwyneb.

Wyneb, Delw ydwy gyda delwad, *gwrthwyneb*
Wyneb, Gwarr y ragddor gyrrawg, *gwrthwyneb*

Dau banner Bann o Bennill yn ſann cyſan.

Wyneb, Gwairryg, *gwrthwyneb.*
Wyneb, gwarr y rrwgi, *gwrthwyneb*,

Pennill o Wyth Rann Ymmadrodd.
Gwae Jeuan ac yn canu,
Nad ete arnad y ſu.

Un Englyn yn ddau, neu a Gynghaneddir o dd
ffordd, fel hyn.
Ei Dai a gollir ei Dir, ei Fwnws,
I Fynydd Hydd mai hir,
A'i Wledydd hael Elidir,
A gai o gyfiaith gwaith gwir.
Ffordd arall.
Ei Dir a gollir ei Dai ei Fwnws,
I Fynydd Hydd hir mai,
gwledydd hael elidir ai,
O gyfiaith gwaith gwir a gai.

Pennill o Rag-Enw i gyd.
Ti, hwnnw, yntau, honno,
Ni, chwychwi, myfi, eio,
Englyn o Enw Cadarn ac Enw gwann.
Elen Wallt felen Faelawr Oleuni,
Luned. Dafydd Nanmawr,

Alſwn wych Lyſiewyn wawr,
Lowri wenn liw Eiry *Jonawr.*

Englyn ar un Cymmeriad ym mhob Sillaf.

Dwg duth didawl druth dadl dri, dewr Dudur
Dros Dir didwyll derdri,
Dyn daer doeth dan dy Dwr di,
Dal Deiw driſt del dail drofti.

Englyn Proſt a Dipthong bengamleddf, ymhob Sillaf o honaw trwyddaw, fel hyn.

Llwyn dail twyllai weiniaid oedd, oe,
Llais drwy goed lleiſiai dai'r gwydd, wy,
Llwyr wylais ai llai 'r ail waedd, ae,
Lloer feinael bwyllair twymaidd, ai,

Pennill o Doddaid ar un Cymmeriad ym mhob Sillaf, ac nid oes ynddo ond un Gydſain, ſef, (G.)

Gwagog giw gaegog gau goegwig;
gwiwgog gigog giw gagog gwayw gywgig.

Pennill o Dawddgyrch Cadwynog, a chymmeriad cadwedig or unrhyw Gydſain trwyddaw.

Gwâs gwynn goes gawdd, gais gain gwŷs gwann,
gwawr gyd *Gaer* gann, gwâr gêd garr gair;
glas glynn gloes glawdd, glais glin glwys glann,
gawr gryd gwaer grann, garr grêd grair:
gyrr gwenn gŵyr gau,
gardd glêd gwrdd glau,
gwyll gwydd gwell gwau,
goll gerdd gwall gair:
gwawr grymm ei gyrr grau,
garw gŵr gwir gau,
geilw gnŵd gwŷl gnau,
gloyw gnawd glew gwnair.

Dafydd Nanmor.

Rhai

Rhai Gorcheſtion eraill.

Englyn Bogalog heb un Gydſain ynddaw, ac y mae'n debyg nad eill un jaith arall trwy 'r Byd ddangos y cyſryw: canys y mae pob Braich o'r pedair yn Unodli, yn cadw ac yn cynnal y Sillafau a'r Synwyr, ac hefyd heb ddim gweſtoddau.

O'i wiw Wy i weu ê â o'i au,
O'i Wyau y weua; } *Anonymus*
E' wywa ei We' Aia, } i'r Pryt
Ai weuau yw Jeuau Jâ. } Copyn.

Englyn Gorcheſtol Cyſſylltiedig o un Gydſain ar Bogeiliaid.

Oer yw 'r Eira ar Eiryri, o ryw,
Ar Awyr i Rewi,
Oer yw 'r Jâ ar Riw 'r Ri,
Ar Eira Oer yw Ryri.

Arall or un Gydſain yn dynwared yr Englyn rhagflaenol, fel hyn.

O Ri y Ryri yw 'r oera, o'r âr,
Ar Oror wir arwa;
Or Awyr a yrr Eira,
O'i ryw i roi Rew ar Jâ, J. R.

Englyn Unodl union Dychweledig wyneb yngwrthwyneb trwyddo, fel hyn.

Mewn Awen mi a wniaf dda foliant,
Ddifilen ddyfalat;
O naws cynnen ni's canat,
Fyth ei gwên ahaeth y gaf.

Yn y gwrthwyneb drachefn, fel hyn.

Mi a wniaf mewn awen, ddyfalaf,

Dda-

Dda foliant ddifilen;
Ni's canaf o naws cynnen,
A haeth y gaf fyth i Gwên. *J. R.*

Pum modd ac amſerau Berf ar Gynghanedd, a'i Rhum Gobennydd, megys yn y 19 tu Dalen.

Mynag, Gorchymmyn dymunwyf, cuſan)
Cyſſwllt anherfynwyf;
Caraf, carwn, oerbwnn wyf,
Cerais, caraſſwn, carwyf.

5 *Gobennydd Berf.*

Enw, Geni, rhoddi mewn rhwyf, cyhoeddus,
Cyhuddo. galw, gwrthglwyf; } *Howel ap*
Yw'r ddau ar a garwyf, } Sr. *Matthew, a ganodd y ddau.*
Af, wn, Ais, yſſwn Sais wyf. }

Ynghylch Odl gudd; yr hyn ſydd angenrheidiol ac weithiau 'n fath ar Orcheſtol gynnilwaith.

Nid âf i Lan Dâf am nad wy lawen, } *Yr Odl*
Mae Lewys heb ddim hwyl, } *gudd yw*
Anſonais Fun nat anwyl; } (Wyl)
Wyf Fardd gwan yn fy rhodd gwyl, } (lawen.)

Arall.

Dyſgais i godi gyda 'r Ehedydd, } *Yr Odl gudd*
A rhodio 'r un Dalar, } *yw (da 'r.)*

Ifan o Garno.

Arall.

Hoeden a'th arwen iw thwll taer oſod,
Ni's treiſia fyth Gapwllt;
Rhag eiſiau mewn rhyw gyſſwllt,
Go dwym Saig a gei d' am Swllt.

I un o Fudrogod Drury Lane *yn* Llundain.

Ac y mae 'r Englyn uchod yn orcheſt, nid yn

yn unig o ran yr Odl gudd, eithr hefyd i ddangos y ffordd o gyd Odli yn y pedair braich ar y Gair Swllt, heb un Westodl.

Arall or un ddull.

Er Parch hŷ Alarch hylaw bucheddol,
Ewch heddyw mewn Undawb,
O jawn Ofgedd yn Efgawb;
I'th Ryw pur neu Athraw pawb.

Arall.

Gwraig ffôl ddi-reol a rua 'n wastad,
Heb Ystyr nag amcan;
Gwraig Ynfyd gwae oer gwynfan,
Fodd Wr hynt a fydd iw rhann.

Englyn a thair Odl gudd ynddo, fel.

Y gyntat yn y Paladr, ar ddwy eraill yn nechreu 'r Breichiau neu 'n gyffefin ymhob un o honynt, fel dwy Odl gudd yn y Breichiau dilynawl: o gyffwllt a dechreu 'r breichiau, yr hwn ar Englyn nefa atto a gafodd *Jaco* ab *Dewi* gan un *J. R. J.* Ac fe a dyftiolaethodd mai peth dieithr ydoedd, ac na welodd ef y cyfryw erioed, na chwaith glywed fôn am dano.

Ar Englyn fydd fel hyn.

Pa Fwyd a roddwyd i rai pa Anfawdd?
Pa Unfaig mo'r ddifai?
Pwy ar Ddaiar ni's carai?
Plefer Ymarfer a Maip.

} *Chwilied ai gwypo.*

Arall.

Dod Oftrys dyrys o deg rifedi,
Er Dewi i Wr diegr;
Dyro Gŵg fel Draig egr,
Fwy o Winwyn a Finegr.

Gofteg yw deuddeg o Englynion Unodl union yn Cydodli ar yr un Brif Odl drwy 'r deuddeg.

O'r

O'r Oes gyntaf.

Owdl neu Awdl i Fair, yr hwn a ganodd Gwilym *Tew, ac ynddi y mae llawer o'r ben Feſurau gorcheſtol nad ydynt iw cael mewn lle'n y byd arall am Farddoniaeth; ond am Ddifinyddiaeth, gochelwch y Surdoes, meddai* Wiliam Middleton, *ſef* Gwilim Genoldref.

MOrwyn Wyryf, Mair Wineurudd,
Mae mewn eirw Mâm y nawrâdd, } *Proſt*
Mair wâr Mam y Drugaredd, } *Cyfne-*
Mewn Llaw Fair mae 'n lleferydd, } *widiog.*

Lleferydd y Llafuriaid,
Llu 'mhenn Rhys lle 'maen erioed; } *Proſt*
Llûn y Wyry ai lliw 'n euraid, } *Cadwy-*
Lle mae braich Llaw Mâb a roed. } *nog.*

Ff a roed i Fair Wyry wenn, } *Unodl*
Wrth feſur Araith Foeſen; } *grwcca,*
Jeſu yn ei brû ar Brenn, (a'n prynawdd,)
Brenhin Nêf a Phreſen.

Mair Ymerodres Preſen,
Mair nid a'r Pumgair o'm penn; } *Unodl*
Mair *Gabriel* mawr yw 'rgobrwy, } *gyrch.*
Mair yn tyw na Mur Nêt wenn. }

Mair Frenhindref Nêf, Mair gynnifer (Crêd,)
Yn cau 'r Wybr ar Lleuter, }
Mair a glyw Lêf bur-dref bêr, } *Unodl un-*
Ar gwbl jawndal rhag blinder. } *ion.*

Mair rhag blinder a'n gweryd,
Mair a gâr y Meirw i gyd, } *Englyn Mi-*
Mab Mair i bawb a ddairyd. } *lwr.*

I'r Byd y deuryd Derwen, (fawr werthiog)

Ar

Ar wartha 'r Ffurfafen ; } *hen fe-*
Morwyn Weddw Mair Winwydden. } *ſur.*

Un o Winwydd, Duw Fâb Dafydd, } *Hen*
Mae 'mhell Enw Mam Llawenydd, } *Arall*
Mair a'n rhoes byw a Meirw 'n rhydd. }

Rhyddhau 'r pumllu o'u poen a wnai Fair,
Y Forwyn eiry unhoen ; } *Cildwrn.*
Rhann yr Oen. }

Den Duw y Wyry' Fair yn dal (am i'r wrſich)
Erchi bwytta 'r Afal ;
Rhingyll fu 'r Angel yn dwyn gair dan gêl,
Yn gyſiawn dawel rhag ofn dial.

In nial fu 'r dial roi 'r dyn, (mawr werthiog,)
Ai werthu iw Elyn ;
Priſiwr preſen, ein Pont a'n penn, } *Garrhir*
Ym Mynwes Prenn mwy ni's prŷn. } *arall.*

Ym Mynwes Mair, } *Deuair ſyrrion.*
Gwr fu 'r gair. }

Gwir Yſpryd Glân diddanair, }
A gwir Fab o tri Gwyry Fair. } *Deuair hirion*

Os Enw *Mair* ſy 'n y Moroedd, } *Cywydd*
A'r Tyrau aruthr a'r Tiroedd, } *Lloſgyrniog*
Or Nefoedd mae 'i nafiad. }

Y Forwyn hên Frenhinol, }
A wyr eiriol yr awrhon. } *Awdl Gywydd.*

Ar yr Jeſu,
Yn croyw Ieſu cirie eleuſon, } *Rhuppynt byr.*

Mair Wyry' y ſydd, Mair a'n gwna 'n rhydd,
Mair Nôs a Dydd, Mair a gadw 'n Ffydd, } *hwy*
Mair fu Mair fydd, gwinwydd gwynion. } *na*
hir.

Mair Berllan bêr, Mair loyw leſer,

Mair wybr a Sêr, mo'r bur yw 'r Sôn,
Mair yw 'n Seren, a'n Offeren, } *Rhuppynt*
Mair yw 'n peren himp i irion. } *hir.*

Mair yw 'n golwg ymronn Gelyn, } *Cad-*
Mair yw 'n Telyn am Rentolion ; } *wyn*
Morwyn dirion ym miarn Derwyn, } *fyrr*
Ac Anherwyn rhag Anhirion : } *o'r*
Mae rhwym difriw Mair i'nr dwyfronn, } *hen*
Mwy argelwch Mair y'Galon. } *ddull*

Mair Enaid Corph Morwynion,
Diddrwg Ynglwg Angylion,
Mair fy 'm harwain,
Mair fu wenn Wyry fain, } *Clogyrnaeb.*
Yn y Dwyrain yn dirion.

Mair Lyfr Eglwyfwr, Mair loyw Afon (ffydd,
A ffoddes creulonion,
Mair Ddadleuwraig Yfgolheigion,
Mair yw 'n Gofeg Morwyn gyfion, } *Byrr*
Mair Wyry a henw Ym mru hinon, } *Thodd*
Mair a ddeall Meirw 'r Juddewon, } *aid.*
Mair gyffes neges Griftnogion, (drud)
Wrth y Drain a'r hoelion,

A'r dyn Dall a'r glwyd yn donn, }
A'r gwayw aruthr a'r Goron, }
A Duw fry rhoes Gwaed ei Fronn, }
Yn Duddedd i Brydyddion : } *Cyrch*
Yn Grair ir ffurfafen gronn, } *Chwtfi*
O Fair Wyry' ef yw 'r Aeron, }
A llwyr Dduw a Llaw 'r Ddaiar, }
Ag Oen gwâr gan y gwirion. }

I Fair da Wyniaith fu 'r Dewinion, *Hir*
O raith Refymmol wrth Eiriau Simon ; *Thodda*
Mawr oedd y Ddeulu Myrdd o Urddolion,
Ymgais ar Seren megys rhôs irion ;

Gwîr

Gwiriondeb Sioſeb Dewiſaſon (hi,)
Gadu 'r Gair iddi gyda 'r Gweryddon.

Onnen Wyry dan un arael,
Yn Drychafael yn dra chyfion;
Ar Lin *Adda* wawr Lunieiddhael,
Y bu 'r waſaul i'r brywyſion. } *Tawdd.*
Mair pan Aned, Mair yw 'n Planed, } *gyrch*
Mair ei glaned, Meirw Gelynion: } *Cadwy-*
Mair amcaned, Mair yn Maned, } *nog.*
Mair ddiddaned Myrdd o Ddynion.

Mair deiladau amryw Dylodion,
Mair Mam i Dwyſog y Marchogion,
Iſrael a Phobl hael nid Jaith ffabl honn:
I Fair a Jeſu ei llaſuriaſon, *Gwawdodyn hir.*
A Greodd o'i fodd ufuddion (oeddynt,)
Sy un Gerynt Moeſen ag Aaron.

A ganwyf ar Dir ac nofio 'r Donn, } *Cybydedd*
Yr Aniſeiliaid ar Neſolion. } *ferr.*

Cynn oes cynneſu }
A phwys cyffeſu, } heb Ymryſon, *Cybydedd*
I bo'm a'r Jeſu, } *hir.*

Gwnaeth i'r Byd wnſyd anſon, (y Forwyn,
Gwawr ſwyn gwedi dwyn i gadw Dynion,
Toddaid.

Arglwydd Jeſu ceidw bob Chriſtion,
A biau F' Enaid heb Otynnion,
I baſiwn gwiliwn rhag ein Galon, (Grair)
Morwyndod Mair ddiwair a ddôn.
Gwilim Tew a'i Cant.

O'r Ail Oes.

Owdl a gant Lewys Morganwg *wrth Leiſion Abad* Glynn Nêdd, *ar y pedwar Meſur ar bugain ynddi, ar ddull yr Oes honno.*

OES Oeſoedd Llyfoedd *Lleiſion* Abad *Nêdd*,
Ynyſedd enwaſon; *Unodl union.*
Gwiiger ac eurer Goron,
Am ei ben wiſg un Mab *Nonn*,

Abad pob Abad a'i pen,
Afal Duw o flodeuyn; *Proſt Cyfnewidiog.*
O flâs Oraits ſel Sieron,
O ſelyſter ſel Awſtin.

Eglwyſwr teg o *Leiſion*,
Aboſtol o Fâb *Jeſtyn*, *Preſt Cadwy-*
Ail *Daniel* o Waed *Einion*.
Allwedd Dyſg a Llenddad *Wynn*.

Teml Nêdd Tai aml Newyddion, *Unodl*
Duw Mawlhair yn y Deml hon: *grwccca.*
Dunawd Tâd Abad Attebion, [Berned]
Barnwr Cretyddolion.

Bugail Ffydd a bagl a ffonn,
Bugailwriaetha Bagl *Aaron*: *Unodl gyrch.*
I blâs Mair ſel *Balſamwn*,
Band aeth Swm bendith *Simon*.

Erchi 'r Wyryf Arch yr awrhonn,
I un Duw ſry yn Waed o'i Fronn;
Eiriol Oeshir i *Leiſion*, *Henſe-*
Dethol Doethion, Hydr Dyſcydron, *ſur.*
O Gretyddwyr gwâr Uſuddion,

Noddfa

Noddfa 'n Hiaith nawdd Dduw fo 'n honn,
Glaſlwys glwyſlon, Gloſydd gleiſion.

Sal Wybr y Fâl o Ebron,
Yw Chlôg hi 'r Fynachlog honn, *Crwccca*
Trwm yw'r Plwm yn trumio 'r Plâs, *eiſto.*
To duâs 'Fŷ Duwiolion.

Pob Lliw 'n y Gwydr pob llun gwiwdraul,
Pa le trwy hwnn fel Pelydr Haul, *Hen*
Pyrth araul Porthorion. *Feſur.*

Pur Fmperial, } Pob Athrawon. *Hupynt*
Pob Jaith Rial, } *byrr.*

Urddas Gobau heirdd Eſgobion, *Cybyddd*
Oes Aur Siwels a res Sywion, *Ferr.*

Ac Aur yn Gerygl, }
Nâf eurnaf Fernygl, } Tair Ffynnon. *Cybyddd*
A Phinygl. } *bir.*

Arfai mae ar Wydr Arfau Merodrion,
Arfau Nenn olau yn Frenhinolion, *Hir a*
Arfawt ſy o gylch arfau Twyſogion *Thoddaid.*
Arfau Medd gannoes oes tain nâdd gwynion.
Arfau 'r Gwyr gorau dan Goron (*Harri.*)
Ar Muriau Eglwyſi o'r Marmor gleiſion.

Y Nenn fawr uchel yn y Nêf Wreithion,
Goruwch yngolwg Arch Angylion; *Gwaw*
Y llawr i Bobloedd holl Wyr Babilon, *dodyn*
Obru a weithiwyd a main Brithion, *bir.*
Y Clych a'r Menych a'r mwynion (Foliant,)
Mynych Ogoniant Meneich gwynnion.

Dyma Lys eilmodd i Deml *Salmon*, *Gwaw.*
Neu gaerau *Rufain* goror Aton; *dodyn;*

Menychlys a Llŷs *Lleiſion* (ſydd gyfuwch)
A Phreutur ſy uwch na Pherete Sion.

Ni bu Adeilad Bywydolion,
Na 'thô Muriau na Thai Mawrion;
Ni bu ryw Seilwydd bu râs haelion, *Clo.*
Na'i Dderi o hyd ar Ddaiar honn. *gyr.*
Ni bu ac ni bydd, y rhyw waith ar wŷdd, *nach*
Yr hwnn ni dderſydd, na'r dydd na'r donn.

Tennau grownwin tân Gwerinoedd,
Tri lliw Winoedd tra llaw Weinion,
Tai byrnhawnwin Ty Brenhinoedd,
Troe Fyddinoedd Torfoedd ddynion:
Teml Urddolwaith, trwy raſolwaith,
Trwm Neſolwaith, Tai 'r Neſolion,
Ty Rheolwaith, trwy ſanolwaith, *Tawddgyrch*
Tŷ Duwioliaith y Tadolion. *Gadwynog.*

Nâd Eſgolion Net Wiſg haeliawdr.
Wr dda Seiliawdr Urddaſolion,
Oen Urddolion a wnae 'r Ddeiliawdr,
I Fair Seiliawdr ſu Raſolion.

Eurwyd Nennau uwch eu pennau. *Rhu-*
Teg o Lennau Tai gleinion; *pyni*
Y Fferennau, Yſgrifennau, *lir.*
Ar Ddalennau Urddol union.

Erſai yw 'r Llys ar For llonn,
Hyn o Lês a wnai *Leiſion*,
E geir gwrês yn y gaer gronn, *Cyrch a*
E geir Seigiau gwreſogion, *chwtta.*
Ar Ceirw ſwy o Barcau 'r tronn,
A'r Eogiaid o'r Eigion;
A Gwenith a phob Gwinoedd,
Mae 'r Tiroedd a'r Mor tirion.

Uniterſi

Uniferſi *Nêdd* llyn a fawrſon, (*L'oegr,*)
Llugern *Iſfraingc*, *Iwerddon*,
Yſgol hygyrch Yſgolheigion. *Byrr a*
I bob Scięns be bai Scion, *Thodd-*
Ac Organau i'r gwyr gwynion, *aid.*
A mawr Foliant Ymrafaelion,
Arthmetric, Miwſic, grymmuſion, Sophyſtr,
Rhetric, Sibyl a Chanon.

Berned Lyſoedd barned *Leiſion*, *Cyby-*
Bid Ie Aſa yr Abad *Leiſion*, *dedd*
Beuno laſwyr o'i ben *Leiſion*, *fer-*
Bo ei Hoedl oeſawg Abad *Leiſion*, *arall.*

Bid rhodd wrth ei ſodd *Caerfaddon* (Cymru,)
Bid o Law Jeſu Abad *Leiſion*, *Teddaid*,
Lewyc Morganwg a'i Cant.

O'r *Drydedd Oes.*

Owdl i Meiſtr Piers Moſtyn o Foſtyn, *ac arni y mae y pedwar Meſur ar hugain*; *Hon a ddang oſwyd gerbronn yr Eiſteddfod fawr* YngHuerwys, *yr hon a gynhaliwyd yn y Flwyddyn* 1565, *a'r Nawfed o Deyrnaſiad y Frenhines* Elizabeth.

PEnn breiſgedd Bonedd bennod, (Parch fawredd
Pôr glaſgledd pur glwysglod;
Pwyll diſtaw pell yw d' Ytrod,
Pirs Air Nûdd parhaus Wr nôd.

Nodol wyd a ffynnadwy,
Ni bu 'n ſ' oes neb Enw ſwy; *Unodl gyrch*
Nerth Caſwallon wrth drin,
Neu Edwin a wnai Adwy,

Adwyl ni hwnn dyna wir,
Yn dy Lin o dilynir ; *Unodl grwna.*
Ond glan a chyfan jach hir [Oleudeg)
Jaith treudeg i'th Frodir.

Dy Frodir difai rydyd, *Proſt Cyf. newidiog.*
Dy Freuder a dyf rediad,
Da Frawdwr wyd a trudid,
Dy Fradwyr hi difrodud.

Difrodaiſt a fu rydyn, *Proſt Cadwynog.*
Dinag wyd i hên a gwann,
Dawn a hoedl nid anhydyn,
Duw a ro hynny 'n dy rann.

O ran dy ſerch arwain da ſôn, *Cywydd Lloſgyrniog.*
I'th deg annerch a'th Dai gwnion,
Dy Ddynion a diddanedd,
O Gaer ai Phont gorhoff hawg,
Dy Air a tynn hyd Rywſonniawg,
Jôr doniawg Aur Adanedd.

Merion Coed perion lle i caed puredd,
Moſtyn am Arial moes dwyn mawredd,
Maelgwn i'th rifwn a'th ryfedd (Fowart)
Mawrddart mab Rhiſiart ym mhob rhyfledd,

Llwyth Treſor llu waith trafael, *Owdl Gywydd.*
Llew ebrwydd hael llwybraidd hêdd,
Llwyth Edwin oll i'th hadyd,
Llawn dywys Yd llin hyd ſêdd.

Ail Luned gwreigiol lain Nôd gwragedd, *Cybydedd naw bann.*
Yw Elen wiſgiad Olwen Oſgedd ;
Ail Anna y tyfai lân Etifedd,
O irdwyf Jeſu curaid Fyſedd,

Gwawr

Gwawr Domas Solas ddiſalwedd (a bair,)
gwin Bir a Llyſieufedd;
gwawr dwt Eſyllt gair difaſwedd, *Byrr a*
glan ryw hadyd gloyw Anrhydedd, *Thodd-*
gwelwyd o'i gwin gael digonedd, *aid.*
gwir Dduw a'i gad ai gwrdd gydwedd,
gorau gwyr Synwyr gyſſonedd, gynnal,
ganwyll yr jawn Fuchedd.

Iw Thai y Leni waith haelionedd, *Clogyr-*
Aml yw Lluniaeth mal y Llynedd; *nach.*
I gaer ragorawl, ac Arfaeth gwertawl,
Ammodawl Ymadwedd.

Croyw Fir cry' Fêdd, *Deuair fyrion.*
Coſ yw Cyſedd.

Claer yw Daear duedd *Llanbaſaf*, *Toddaid.*
Caer yw Urddaſaf crair ddewiledd.

Eura 'r gwirion Eryr gwaredd. *Cybyd-*
A nâd weini Annudonedd; *edd fer*
O'r lle ucha o Arllechwedd.
Wyd yr haela hyd yr Heledd.

Gwir ddwyn gair y ddŷs.
garw glân i'th graig Lys;
O Ugain awdl wys, gan dy lyſedd,
gorau un gwr Jaith, *Cybydedd hir.*
gorau mann gair maith,
glewion Wyr unwaith glân Rianedd.

Is Clwyd wauſg Lyr, } *Gorcheſ y Beirdd.*
Wr llwyd Jeirll Wyr, }
Ail Wyd i Lyr, } A'i Wlâd Wlêdd:

A'th

A'th Dai i'th Dir,
Y rhai Jôr hir,
A wnai yn wir. } Yn un wedd.

Deryw d' euro 'n,
Darw di orwan,
Dirŵd Arian,
Denaift Wynedd,
Dawnus d' anian,
Dewr wiw darian, } Cadwyn fyrr. Dorriad wiredd, deuryw diredd.

E' ddilgynnodd addas ganiad,
At fawl ranniad ifael ranwedd,
Eurddwbl Wnnod irwydd blanniad,
Yn gyfanniad enwog Fonedd,
I'th hên Deidiau, ydoedd bleidiau,
O'r cynteidiau Jôr cantudwedd.
I'th Fwrddeidiau aeth Hocfiedau,
Jawn gyfreidiau yn gyfrodedd. Tawddgyrch gadwynog.

A'r Gwîn deler wythryw gweler,
O'th loyw Seler i'th Lyfreu wledd
A'th gyd holant, a'th ganmolant,
Arfer *Rolant* ar fawr haeledd. Hupynt hir.

Ym myfg Siafau, a eurfawr drafau,
Arfer drowfedd;
A bydd dirion, i dra gwirion,
O Drugaredd. Hupynt byrr.

Mynnu 'rwyd wnnu euraid Annedd,
Mynnu yftynnu oes a dawnedd;
Mynnu efgynnu ofawg Wnnedd,
Mynnu cydtynnu mewn cyttunedd,
Mynnu ennynnu uniownedd ffynnu,
Mynnu dirynnu da Wirionedd. Gwawdodyn hir.

Wyd Bryfurglod *Birs* Eurgledd,

Oll

Oll i wyraw llawereddd ;
Anturiwr heb hwnt orwedd,
Anturiaist yn oed dewredd :
Aeth trwy Fŷd waith d' orfodedd,
Jôr dewrnerth ar y Deyrnedd :
A'th Law rhag mo'r Nerthol wyd,
A wnei d' arfwyd yn d' Orfedd.

O eglur Gymru Ogledd,
Ydwyd Iain Nôd hyd Lynn Nêdd.

Pâr elw digaingl perwyl diagwedd,
Pâr fâl dda yma Pirs hael ddiommedd ;
Pâr fel gloyw Firagl purfawl glyfaredd,
Pâr ein Llu cyfon pâr yn llai'n cafedd,
Pann fo câd guriad garwedd, (plaid flaengar,
Pâr Dorf ar Wafgar Predur freilgedd.
Simwnt Fychan a'i Cant.

Cyrch a chwtta.

Deuair hirion.

Y Bedwaredd Oes.

Y Pedwar Mefur ar hugain, y pedair Cynghanedd, a'r Cymmeriadau oll mewn Caniad o un Penniil ar ddeg.

CRIST o Nêf cerais dy Nôd,
Cân a gâf y cŵn o gêd ;
Cyweir lêf cû eiriol Yd,
Cyfarchaf Jôr cyfarchiad ;
Fi rym pur oedd i'r Mâb rhâd,
A'm prynnawdd heb gawdd a gàd (o'i Enau,)
Jôr gorau wir gariad.

Iawn i'r Dynion a'r a'i adwaeniad,
Fi Foliannu Ddwyfol Ynad ;
Jefu Fawrhau can's ef yw 'r hâd,

A Grâs a dawn gorau o Stâd,
Canaf a d'wedai Duw dâd (i'm cymmorth)
O'm camwedd rhag oertrad.

Sant Sant a Ganant Ganiad,
Sain o Nêf ly yn un Nâd;
Saboth Arglwydd culwydd câd,
Yn Yftig ac yn waftad;
Ofanna 'Orucha ei Râd,
Nêf a Daiar o'th Gariad,
Yn llawn mawredd cydwedd cant,
Dy Ogoniant wiw Gennad.

A Lleng eilwaith oll o Angylion,
Am werth i'r wâed a Merthyron;
Abofiolion bwys dwy Wlâd,
Dwyfawl dyfiad,
Yn llawn Benllad.

Y Prophwydi praff ei hediad,
Aml o Rinwedd au mawl ranniad;
Drwy Gerdd draw a gair,
I un Mâb Jôn Mair,
Duw Gadair da godiad.
Adrodd Celi dwyrâdd coelion,
A'i fawr hoelion a'i fêr hwyliad;
Ai frath weli o Fwrthoelion,
Ac Argoelion gwir y gwelâd.

Mawr ei Radau,
Mydr Ganiadau,
Myfyriadau.
} Mwy fwy rediad.

Mwyn Dynniadau,
Mwys Hethiadau,
Cynhwyfiadau.
} Cain ofodiad.

Di;

Digardd Dygaf dy Gerdd digon
D' Air yn dirion Darian dorriad ;
Dwyfaift wiwfad eufoes difon,
Duw Ne Dynion dawn o'i doniad.

Dwyn o ferch dann fôn,
Didawl a dâ dôn,
Dy le yr wyt Jôn. } Deheulaw 'r Tâd.

Ein Pôr puraf,
I'r Côr y câf,
Ein Jôr a'n Nâf, } Nêr ni wâd.

Gweuais Gadwyngerdd gwifg diwangad,
Heuais lawenrhodd Jefu lawnrhâd,
Gwir Un Duw orau gwrendy irad,
Llafur Pechadur ddolur ddaliad ;
Ef a wŷr yn llŵyr wellhad, (a maddau)
Cwbl o'n Pechodau ni gorau gwâd.

Dewifaf eurner deifyfa arnad,
Duw Jefu Farnwr nodais o Fernad ;
Duw Duw o gyfludd diwyd a gwaftad,
Ol Edifeiriol ydyw o fwriad :
Dôd dy Wlêdd dy Hêdd dihaeddiad, (ymmy)
Nêf wenn o mynny Nâf yw 'Nymuniad.

Gwilim Cenoldref a'i Caut.
A Gwaith Gorcheftol ydyw.

I Bummed Oes.

Awdl Farwnad i Rys Ffowcs, *Athro 'r Saith Gelfyddyd a Pherfon* Llanfihangel.

O'CH fâr och alar och wylodd chwe mil,
O'ch am Wr a hunodd ; *Unodl union.*
Eglwyfwr mwyn gloes yw 'r modd,
A'i ddyfg jawn a ddefgynnodd.

Deſgyn addyſg lle dwys gynnyddodd,
Dagrau gwaedi gri a gododd, *Gwawdodyn*
Deſeiniwr campus Dyſn Air cwympodd,
Dâd Eneidiau Duw Duw ai nododd;
Doniol a rhadol y rhodd Athrawiaeth, *Hir*
Dwyn ein prif taeth a Duw a'n protodd.

Praw o ddioddef lle pur ddiweddodd,
Perſon diwael pur ſain a dawodd;
Paul Air medrus Piler Ymadrodd,
Pa lif a lanwyd y Plwyf a Luniodd,
Parch *Mihangel* ffel a ffaeliodd pen doniau,
Perl Aur radau pur Loyw a rodiodd,

Rhodio Deddfau wr hy dedwyddfodd,
Rhoes jawn hoff ferw ddyſg *Rhys* a'n ffordiodd,
Rhoſyn dewis gwbl *Rhys* a'n dyſcodd,
Rhys i lawer o'r Oes a oleuodd;
Rhys Wr da dilys daliodd (nêr cyſiawn)
Rhin hoff uniawn yr hwn a ffynnodd.

Ffynnau ei gamrau a phoen a gymrodd,
Ffrwyth oi lafur wiw ffraeth oleufodd;
Ffrwd Awdur ddyſg ei phryd a darddodd,
Ffon Cenedl fu Llu Lleuodd iw Urddau,
Ffowes a'i Eiriau hoff a'i cyſſurodd.

Oedd dda ei gyſur ei Dduw a geiſiodd,
Wr di rithiol ei Air a draethodd;
O rym Duw'r uchod yr Ymdrechodd,
Arf a ffynnau ei yrſa orphennodd,
A Ffydd Ghriſt di driſt da adrodd, (diwad)
O ſwy codiad ete ai cadwodd.

Cadwau braidd gwiwdeg cyd brûdd cododd,
Cwynion o'i tarw caenen a ſwriodd,
Cwyn mal Eira canmil a oerodd,
Cwyn i'r eiddaw cu Oen orweddodd;

Cynnal

Cynnal yn ddyfal dda wiwfodd (cefnog)
Cenedl enwog cwyn a'i dilynodd.

Och yn dilyn a chwyn au daliodd,
Ei Wraig anwyl wiw Eiriau gwynodd;
Och i Sioned oi achos fynnodd,
Och ir Galon a chur a giliodd,
Och am gyfur pur parodd (Alarnad)
A mwy 'r curiad am Wr a'i carodd.

Efe a garau fwyaf gwir rodd,
Ei Blant ai Wyrion blin y torrodd,
Yma gu lwyddwr a ymgeleddodd,
Fi dri Mâb anwyl a drwm boenodd,
Ai dair Merched lled llidiodd, (y gofyd)
Blaen Wayw dylyd blin ai daliodd.

Blin iw froder, } *Hupynt*
Briwiau dwyfder, } Braw a dŷftiodd, *byrr.*
Buant bruddion, }
Boen Arwyddion, } Ban Orweddodd.

Chwiorydd hefyd, Chwerw eu penyd,
Chwyth wael oerfyd, chwith alarfodd,
Hypynt hir.
Nych iw Neiant, Nithoedd Ceraint,
Nod clwyf oertaint, Nid claiarfodd.

Och or Galar, Awch oer gili
Am y cledi, Yma y cludodd.
Och bridd Daiar, Och brudd dewi, *Tawddgyrch*
A Duw iddi, ai diweddodd. *Gadwynog.*
Och Fon'ddigion, Och Wreng ffyddlon,
O boen union, a byw 'n anodd.
Och Blwyfolion, Och i Dlodion,
Am Wr union, yma rannodd.

Clychau

Clychau clwy uchel, *Cybydedd hir a*
Llawn taich *Llanfichel*, *Thoddaid*
Wiw barod *Angel*, *ynghyd.*
Bore dihangodd.
Terfyn oes fydyn a ofododd (Duw mau)
Ar yr ammodau yr Awr y mudodd.

I'r Bêdd heb wâd, } *Gorcheſt y*
I'r Wêdd Aur wlâd } *Beirdd, a*
I'r hêdd a rhâd, } *Chybydedd*
Oreu 'rhodd, } *hir.*

Ei ddawn oedd union, }
A'i goel o'i Galon, } Iawn a gafodd,
Y Nêf gyfion. }

Ei Fyd âi fodd arfod eurfodd, *Deuair fyrion*
A'r Wlad union elw doniawl, *ac Owdl Gyw-*
Yn Nodawl a newidiodd. *ydd ynghyd.*

Ei fawr boen ddiofer beth, }
A gwir lês agorai Lith ; } *Proſt Cyfnewid-*
Nid oes ail Fugail o'i fath, } *iog.*
A thra bo dydd ni bydd byth }

Ail Simon gyfion ar goedd, happusdaith,
Apoſtol or Netoedd ;
A'i Bregeth odiaeth ydoedd,
A Gair Duw agoriad oedd.

Oedd Was hynod addas heini,
Dda o gelion i Dduw Geli, *Cybydedd*
Ai dreinus Jaith tra fu 'n Oeſi,
A roi lanwedd wir Oleuni.

Ei goffa yma i mi fy drymgur, *Toddaid*
A Braw a dolur briw di Eli ;

Yn

Yn ol gwir gweddoi er gweiddi ganwaith,
O Dduw O'ch eilwaith ni ddychweli,

Hir a Thoddaid.

Yn jach dda unwr yn jach ddaioni,
Yn jach ddwys gynnydd yn jach ddyfg i ni;
Yn jach fail gwiw ddyfg yn jach Sêl Gweddi,
Yn jach lês unwaith yn jach Elufeni:
Yn jach canu yn jach cwyn ochi (beunydd)
Yn jach lawenydd wych haelioni.

Yn jach Wr gwraidd yn jach ragori,
Yn jach mawl rwyddwynt yn jach aml roddi;
Yn jach dda gynnal yn jach ddigoni,
Yn jach da Wladwr yn jach dylodi;
Yn jach afiachach fu ochi (trymloes,)
Yn jach hwy einioes yn jach i ni.

Ffarwel *Rhys* ddilys iw Ddydd [hoff eiriau],
Ffarwel rwyfg yn llonydd, *Unodl union.*
Ffarwel gwyn fwyn Ddefeinydd,
Ffarwel *Ffowcs* a pherl y ffydd.
Edward Morys a'i Cant.

Owdl ar y pedwar Meſur ar hugain, i'r hên ddoeth Ardderchawg ar haedd barch Jaith Gymraeg, *yn ol Rheol y* Grammadeg.

Unodl union.

Jaith Eiriau glwys, Iaith eurglod, yw gan gant;
Iaith Gomer gynt fawrglod,
Iaith prif eilwyr clymwyr clôd,
Iaith o hên a Iaith hynod,

Unodl Gyrch.

Iaith bêr yw Iaith bae 'r Awen,
Iaith wâr lais a Iaith wir lên,
Iaith bur od Iaith Baradwys,
Iaith gymmwys a Iaith gymmen.

Unodl Grwcca.

Iaith bryd hêdd Iaith Prydyddion,
Iaith wir llwyr Iaith eiriau llonn,
Iaith Rys ddôt ddifrys ddwytron, hefyd yw.
Iaith gusyw Iaith gyson.

Proest Gysnewidiog.

Iaith Prydyddion glewion glwys,
Iaith Cantorion lwysion lais,
Iaith Plant *Adda* hyna 'u hoes,
Iaith yw 'r sau nid lleisiau llaes.

Procst Cadwynodl.

Iaith hynnodol canmol cant.
Iaith y doethion hoywon hynt.
Iaith mal croywber dyner dant,
Iaith hên tedrus gosus gynt.

Deuair hirion.

Iaith hên ydyw Iaith nodol,
Iaith dde bost yw Iaith ddisol,

Deudair fyrrion ar Owdl Gywydd ynghyd.

Iaith Rwydd Iaith Rôl,
Iaith yw Ieithol,
Iaith yw hi dda Iaith wiw ddeu,
Iaith oreu a Iaith eurol.

Cywydd Llosgyrnog o Thoddaid ynghyd.

Iaith ddiwegi Iaith ddi wagedd,
Iaith wir gynnil Iaith Wâr *Gwynedd*,
Iaith osgedd nid Iaith esgus,
Iaith ydyw dda 'i rhyw yn ddirus, i Rodd.
Iaith oleu tadrodd Iaith hylaw tedrus.

Gorcheft y Beirdd a Chybydedd wenn ynghyd.

Iaith glau waith glwys,
Iaith dau waith dwys,
Iaith sau Iaith twys,
Iaith saith su.
Iaith lên Iaith luniaidd,
Iaith hyf Iaith hafaidd,
Iaith wych euraidd,
Iaith yw chanun

Cyhy-

Cybydd wyth bann.

Iaith hên ydyw Iaith hynod,
Iaith dda 'i mwyniant Iaith ddymunol;
Iaith yw ddiftwr Iaith dda Yftyriol,
Iaith rhoi geiriau Iaith rhagorol,

Cybydedd Naw bann.

Iâith barod hên a Iaith *Brutaniaid*,
Iaith eu holion a Iaith eu hiliaid,
Iaith ſu ar gynnydd Iaith fawr ganaid;
Iaith i ganu a Jaith ag Enaid.

Hypunt byrr.

Iaith dda foeſol, Iaith hên oeſol,
Iaith hynawſedd.
Iaith o'r benna', Iaith o'r hyna,
Iaith a rhinwedd.

Hypunt hir.

Iaith Cyffiniau, Iaith a chiniau,
Iaith i ninnau, Iaith hên hynod.

Iaith ddinamau, Iaith ddigamau,
Iaith ddiamau, Iaith ddiymmod.

Cadwyn ferr.

Iaith yw 'r Ieitho! Jaith ar Ieithiau;
Iaith effeithiau Iaith effaethol,
Iaith odiaethol Iaith od weithiau,
Iaith Areithiau Iaith yw 'r ethol.

Cyfochr Gyrch Gadwynog.

Igion ydoedd Aegeu nodol,
Iaith nâd odol Iaith nodedig,
Iaith hên fydoedd Iaith hanfodol,
Iaith barodol Iaith buredig,
Iaith Cantorion,
Iaith Baràdorion,
Iaith Wêdd Aeron,
Iaith Wyddorig.

Iaith Blaenorion, Iaith Cyngorion,
Iaith a Llorion, Iaith a llurig.

Clogyrnach.

Iaith dda eurwedd, Iaith ddierwin,
Iaith tal afiad Iaith Taliesin,
Iaith ddwys a Iaith ddeu,
Iaith dda Iaith ddeheu,
Iaith Myrddeu Iaith Merddin.

Cyrch a Chwtta.

Iaith gynt wâr Iaith Cantorion,
Iaith od hy Iaith ydyw hon,
Iaith hynaws Iaith hanesion,
Iaith wiw dda lwys, Iaith wedd lon,
Iaith odiaeth Iaith v doethion,
Iaith dda 'i bri, Iaith dde o'i bron,
Iaith ddi chwyn, Iaith dda 'i chwennych,
Iaith jawnwych, a Iaith union,

Gwawdodyn byrr.

Iaith y doethion, a Iaith odieithwedd,
Iaith ddeu esgud, a Iaith dda osgedd,
Iaith wâr ddianwar dda unwedd, wiwdde,
Iaith yw hi rhife, rhai 'n Iaith rhyfedd.

Gwawdodyn hir.

Iaith od ydyw, a Iaith Odidog,
Iaith dda hoywlan, a Iaith ddihalog,
Iaith dda riwiau a Iaith dda rywiog,
Iaith hynoda, a Iaith hen oediog,
Iaith wiw nid anwiw, Nod enwog, ei gwedd,
Iaith yw dda osgedd, Iaith ddiysgog.

Byr a Thoddaid.

Iaith hylwydd arwydd euraid, Iaith barchus,
Iaith berchen cadarnblaid,
Iaith yw hon hyt Iaith Henafiaid,
Iaith achosion Iaith a cheisiaid,
Iaith Ystyriol, Iaith iw ystyriaid,
Iaith ddifrifol Iaith dde trifiaid, (far,
Iaith hêdd werth rhyfedd wrth rhaid, Iaith ddi-
Iaith gynnar Iaith ganaid. *Hir*

Hir a Thoddaid.

Iaith hoffaidd heneidd, Iaith effeith hynod,
Iaith hynaws gydfaws, Iaith hoenus gydfod,
Iaith hylaw yftwyth, Iaith oleu waftod,
Iaith hafeidd ddofeidd, Iaith hoywfodd ddyfod,
Iaith erfai ddifai Dafod, fef y hêr.
Iaith hoywdda Gomer, Iaith haeddei gymod.

Rys Morgan o *Langatwg* yn *Morganwg* a'i Cant.

Hên gynnildeb ar Gywydd wyneb yngwrthwyneb, neu Gynghanedd ddychweledig.

Enaeth y Fran ei Fyth fry,
Ar Wylan, ar ei Weiy.
Y Maſtr Rys, am yſtor draw;
Wyd a'i Ynys, o'i danaw.
Hudaw ymaith, am Domas;
Onid ae'r Iaith, yn dy, Ras.
Ufyddaſwyd, Jor y ddwyſwydd,
Ai droi i gyd, yn Dir gwydd.
Bwa Urien, yn bazod:
A faeth yn wan, feuthai nod.
O Bowys, o bu Biaſ:
O'th gael Rhys, aeth golau'r Haf.
O Drenewydd, drwy'neall:
Yno dydd, i wann a dall.
Ef a aeth had, o Fathau hen:
A chariad, o Ferch Urien.
Jor yw'ch Tad, ar uchod dwr.
Medi uoſiad, Dineſwr.
O thor zwyd ailt, o'th ryw di:
Bid ieirailt, heb eu tozzi.
Flamin yns d'adael, yn Dewddwr:
Medi dy gael, yn oed gwr.
Bid ywch chwech: bywyd y chwaith;
Bed clech, heb y Dalaith.

Beiau ac Anafau Cerdd Dafod, gwahardddedig iw Canu, nid amgen.

1. Twyll Odl,
2. Gormod Odlau.
3. Prôſt i'r Odl.
4. Gweſt Odl.
5. Twyll Cynghanedd,
6. Cam Oſodiad,
7. Dybryd Sain.
8. Trwm ac Yſgafn.
9. Lleddf a Thalgron
10. Crŷch a Llyſn.
11. Ymſathr Odlau.
12. Garllaes neu Garnoddiwes.
13. Tîn Aap.
14. Rhy debig.
15. Torr Meſur.

Y mae amryw feiau eraill, ſef.

Gwŷdd ac Abſen, Clod a Gogan ynghyd. Canamſer: Unig a Lliolog: a llawer o feiau mân eraill y rhai ydynt Waharddedig iw Canu mewn Cerdd Gelfyddgar. ſef mewn Cywydd ac Englyn.

Dangoſiad beiau ag Anafau Cerdd Dafod.

1. Twyll Odl; yr hwn ydyw y penna o'r beiau, a geir i adnabod wrth dreiglo Geiriau, a'i rhoddi yn eu hunion leoedd cyfleus, ac a genir fal hyn.

Mae arnaw hir fraw ar frys,
Draw ag oſgedd draig eſgus.

Treigliad Brys, Elgus, yw Bryſſio, Eſguſion.

2. Gormod Odlau a fydd pan fo gair unrhyw a'r Odl p'le bynnag y byddo ai yn mlaen ai yn ol yr orphwysfa, neu yn yr orphwysfa mewn Cynghanedd groes draws neu Sain, neu luſg.

Mewn Cynghanedd Croes draws, fel hyn.

Canu Corn i'r Cenau cu,
Cynnil fu hwn yr canu.

Ag mewn Sain fal hyn.

Canu i'm Gwaew gymmen gu

Ac mewn Cynghanedd Luſg, fel hyn.

Mae brâd cyfan am danad.

Y Gormodedd, { Canu, fu, bâl.

2. Gormod Odlau metyd nid amgen: pan fyddo un or Gorphwystae, yn unrhyw a'r Owdl bennaf: neu pan fo Geiriau yn y Wers o flaen y Brif Odl, yn atteb i'r Owdl neu 'n Unodli á hi fel hyn.

Gwae wr mawr yw guro *mae*,
A gwae fŷ 'n Cydodli a mae.

Neu fod mwy na phedair Odl mewn Englyn, oni bydd Englyn hir, a Mesur dau Englyn neu dri, neu ychwaneg arnaw. Pwy bynnag gan hynny a Gano gwpl o Englynion ar un Odl y bo y Llythrennau hyn. a. y. o yn fefyll yn ne Sillaf ynddo o'r blaen, y mae 'n rhoi ynddo ormod Odlau, ac yn Canu y Gerdd yn gam.

Neu yn ol eraill fel hyn.

Pan fyddo Pennill yn Odli ar Fogail gocheled roddi Bogail i fefyll yn lle Sillaf yn y Pennill hwnnw, rhag bod gormod Odlau neu Broft i'r Odl, ni fynn yr Odl ddim i gyd Odli nag i broftio a hi yn y Bann.

Cyfodli megys yn y ddau Bennill o'r tair Llythyren hyn, fef.

A: A brefych a phelych a Phâ. a. a. a.
O: O troi er trai drwy artro. o. o.

Gwybyddwch fod yn y Fraich gynta duir â yn un Odli a'r brif Opiwyfa. A dwy O yn Cydodli yn y fraich arall, a beius ydynt, fel gormod Odlau.

Proftio megys yn y Pennill hwn.

Rhodd *inni* yn rhwydd *yna*.

3. Proft ir Odl a fydd pan fo Cynghanedd groes neu draws, ai gorphwysta yn unrhyw ar Odl mewn Proft, ac yn un accen, ag yn yr un gyfrif o fillafau, fal.

Gwr ai bwnn ar gwrr ei ben,
Gwirion ydyw ag aren.

Neu tal hyn.

Oer ŵw dŷn mo'r arw i dôn.

Neu fal hyn y bydd gormod odlau mewn Paladr Englyn.

Aeth Llowdden Gapten ar garr,
Wr Boliog i'r Bala Yngharchar.

Y Gormodedd yw {ar / garr}

4. Gweſt Odl i gelwir am i bod yn dyfod yn rhy fynych, gweſtodli yw bod yr un Odl ddwywaith mewn Ynglyn heb i roddi deirgwaith, canys os teirgwaith y rhoddir yn yr Odl, neu hyd bedair gwaith nid gweſtodl yw, ond os dwywaith gweſt yw, Gweſt Odl i gelwir am fod yr unrhyw Odl yn tramynychu i'r Ynglyn megis gweſtai heb wawdd, ag a genir fal hyn.

Elſbeth Felenbleth fel Aur, (yw ei gwallt,
Ac yn gŵyr neu rudd-Aur,
Un yw bon yn dwyn hen-Aur,
Wen gannaid wych dangnwd Aur.

Neu hwnn.

Croeſo mwyneidd dro mewn Aur (a Sidan,)
Ail Siwdeth mewn treſſaur;
Croeſo Catrin mewn Crŷs Aur,
Lliw ewyn gorwyn ag Aur.

Y Gweſt yw bod Aur mewn dwy or Odlau i bob un o'r Pennillion heb gyfanſoddi neu gymmyſgu mo honynt a geiriau eraill.

Ond f' ellir canu 'n ddifai y Gweſtodl pan fo hi 'n dyfod o Naturiaeth yr Odl, fal hyn.

Angharad Lenad lewych,
'Nghôr Dŵw mae Angharad wych.
Twyll Cynghanedd ſydd o amryw ffyrdd.
Twyll Cynghanedd Sain ſydd fel hyn.
Parabl dyn trŵyadl o'n tref. Twyll

Twyll Cynghanedd fydd fal hyn.

Cowgiau a chreithiau 'r ſi êch wenn,
Ar dwyll yw (*ch*) yn atteb (*th*)
Croniadau 'n cnoi 'r un Wden.
Ar dwyll yw (*cnoi*) yn atteb (*cronn*).
Ae mewn Lluſg fal hyn.
Perais wyf truan arnaf.
Ar dwyll yw *arnaf* yn Odli a *thruan.*
Twyll Gynghanedd o gam oſodiad fel.
Gwydd Fewdlau wyd gwedd foldaur.
Ar dwyll yno yw *dl* yn lle *ld*,
Twyll o eiſiau Llythyren, fal hyn.
Perl Aur o gorph pur lew gwynn.
Ar dwyll yno yw eiſiau (*r*) i atteb *Aur.*
Twyll yn y Sain, fel hyn.
Mae dydd mewn digudd degwch.
Ar dwyll honno yw y ac *u* i ſeinio.
Twyll Cynghanedd o drwm ac Yſgafn mewn Sain fal hyn.
Mae pren i'r gwr llên gerllaw.
Ar dwyll yno yw [*prenn*] a [*Llèn*].
Twyll Gynghanedd Luſg fel hyn.
Bob dydd i mae 'n ymauddio.
Ar dwyll yw (*dydd.*) (*gudd*).

Y ſeiniau hyn ai cyffelyb ſydd mo'r anfeth a phe baid yn canu fel y canlyn.

Morgan a wnaeth gam ar gwr.
Neu.
Fe roddes ran ir Famaeth.
Twyll bengoll groes fal hyn.
Myn Duw ballt im dy hylldrem.
Twyll bengoll Luſg fal hyn.
Ni thai 'mhenn àm ddyn wennlas.

Nid oes dim yn yr Orphwyſfa yn atteb i'r Gydſain L yn niwedd y braich.

Twyll Gynghanedd Sain bengoll, fal.
Cynnydd y dydd y daethoſt, Neu.
Bob dydd y rhydd rhwyddgawr. Nid

Nid oes dim yn atteb i'r th yn y Pennill cyntaf or ddau uchod; na dim yn atteb ir G yn niwedd yr ail Pennill, ag am hynny y gelwir hwy n bengoll.

Nid rhydd canu Cynghanedd bengoll mewn lle 'n y Byd, eithr mewn Palaur Englyn rhag Angen neu golli Synwyr, ac yno mae 'n lwfiedig, fel hyn.

Oedran Jesu gu gyfion, o Brynwr,
Brenhin yr Juddewon,
Deunaw a phumcant union,
A Mil pan lâs Gwartheg Môn.

Nid oes un S. yn y Sain yn atteb ir S. fy 'n arwain i'r Britodl, ag am hynny yr arferir y Gynghanedd bengoll yn y Palaur rhag colli 'r Synwyr, ac yn waharddedig ym mhob lle arall.

6. Cam osodiad a genir fal hyn.

Y Tarw mawr o'r Mortmeriad.

Y Cam osodiad yn y Pennill o'r blaen a ddosperthir fal hyn, eisiau bod y gydsain R yn y Gair *Mortmeriad* rhwng y T ar M, ag yno y byddeu yn Gynghanedd gywir fal hyn.

Y Tarw Mawr or Tromeriaid, Neu,
Da Sdanlai Ipsans jawnlwyth.

Fe ddyleu fod y Gydsain T, yn ôl yr S. yn yr orphwysta *Ipstans*, yn dechreu 'r gair nesa fal hyn.

Stanlai Ipstans da jawn lwyth.

Ac yma mae 'r Pennill yn gywir heb ddim camosodiad ynddo.

7. Dybryd Sain neu anferth Sain a fydd pan fo 'r Orphwysta gynghaneddol yn Prostio ar Odl bennaf, a honno mewn Cynghanedd Sain, ac yn yr un Accen neu 'r un gytri o Sillafau fel hyn.

Yn Arglwydd arwydd iraidd, Neu.
Cywir yw'ch geiriau garwr.
Cywir ar y gwir yw 'r gwr.

8. Trwm

8. Trwm ac Yſgafn ynghyd nid amgen bod y naill Odl neu gynghanedd yn drom ar llall yn yſgafn, ſef Canu gair trwm i Sain, a gair Yſgafn i Sain ynghyd fal hyn mewn Prif Odl Ynglyn.

Cewch Farn Mathafarn *maeth bên cwch yno.*
A Chynnydd di Abſen?
Cewch Fir ſad cewch farrio Senn,
Cewch ryáid coch yr Wden.

Senn yw 'r gair trwm a [*bên,*] yw 'r Gair Yſgafn, ac nid allan na chyd Odli na chydſeinio yn ddifai.

Trwm ac Yſgafn mewn Cynghanedd Sain fal hyn, dan dorr gwr o'r côr y caid.

[*Torr*] yw 'r trwm, [*côr*] yw 'r Yſgafn, ac nid allan na chydodli na Chydſeinio eithr yn ſeius.

Trwm ac Yſgafn mewn Cynghanedd luſc a genir fal hyn.

I Wlâd Fôn nid eiſſ honno.

Môn yw 'r Yſgafn, *honno* yw 'r dromm.

9. Lleddf a Thalgron ynghyd nid amgen bod y naill owdl neu Gynghanedd yn Lleddf ar llall yn Dalgron fal hyn.

Ni thriniwyd Llew aelwyd Llŷr.
Natur Sion ond trwy Synwyr.

Llyr yw 'r gair Talgron, *Synwyr* yw 'r gair Lleddf, ni wnant hwy na chyd odli na Chydſeinio yn gywir.

Ac mewn Cynghanedd luſg fal hyn.

Yn Jal gwnai Ruffydd Sſiaelawr.

Ac mewn Cynghanedd ſain fal hyn.

Mewn (Twll) ond (tywll) hwynt hwy.

Lleddf a Thalgronn yw 'r geiriau uchod, yn y Sain am nad yw 'r (w.) yn y gair tywyll yn cael mo'i Sain megis yn y gair (*twyll*) yn cael cwbl o Sain yr (w:)

10. Crych a llyfn a ſydd pan ſo Cynghanedd

groſs

groes yn yr Orphwysta, a Chydfain o flaen R: yn tueddu tuag at Fogail yn yr Orphwysfa, ar Orphwysfa yn fillaf rannedig ac Yngobennydd y cló cyngan Y. fydd yn mynd yn Odl Oflodiad Cydfain o'r blaen yn llyfn ar Fogail, ac ar ôl y Fogail, R. a chydfain yn tertynu yn yr Odl, ac a genir fel i mae hwn yn y groes Cynghanedd.

Huw Conwy fry hy cawn farn.
Ac ar y Draws Gynghanedd fal,
Un ai dreib am roi jawn farn.

Ac mewn Cynghanedd Sain fal hyn.
Gwae fi draw gan fraw gwŷn fwrn.

11. Ymfathr Odlau nid amgen, pan fo rhan or Sillaf Orphwysfa Gynghaneddol yn Ymfathr ar Odl bennaf fel hyn.

Y Gwr o Gaerlleon gawr. Neu,
Cadarnai grwydr cedyrn gwydr.
Neu fal hyn yn y Cynghanedd Lufg,
A Chrwcc ar ei Freſt a Lleſtr.

Fo ddylai fod Bogail ar ol yr ſt ddiwaetha o flaen y Gydfain R.

Arwain y gair Lleſtr yn Lliaws Sillafog, ac yno bydde 'n ddifai, fal hyn.
A Chrwcc ar Freſt a Lleſtair.

12. Garllaes neu garnymoddiwes nid amgen pan fo 'r ddwy Odl bennaf yn yr accen ddiſgynnedig mewn lliaws o Sillafau fal hyn.

Dwrn a chlêdd dnedd dieingl,
Drws a dengwrs dros degeingl.

A Garllaes y gelwir am fod y ddwy Odl olaf i'r ddau bennill fyrrion yn lliaws Sillafog, ſef yn ddau neu dri Sillafog fal hyn.

Ar hyd maes yn llaes y lluſgir, uchod,
A dau Ychen gornbir;
Da ddigon y ddyger;
Buddoe lydain Elidir.

Ond mae yn y Pennill uchod fri arall heb law

w bod yn Arllaes, ſef bod y gair buddae yn echreu 'r braich olaf heb ddim yn atteb iddo.

13. Tîn Aâp; nid amgen pan ſo'r ddwy briſ Odl mewn Pennill o Gywydd yn yr un accen dyrchafedig neu yn un Sillafog ac yn rhanned- g fal hyn.

Nid Cariad hwyl irad arw,
Ar furſen hael frigwen hoyw.

Ac i mae yn y Pennill uchod dwyll Odl he- yd, o herwydd nad all Sillaf gydodli a Dip- on; (*arw,*) yw 'r Sillaf dawddleddf, a (*hoyw*) r ddipton bengamleddf, Neu fel hyn.

I roi fy mhwys ar fy mhen,
I rwyſo tir âf at wenn.

Neu fal hyn.

Gwâr ap oedd yn gyrru Lŵ,
Gwreigan gûl grêg yn galw.

Ac y mae yn hwn dri bai, nid amgen, Tin Aâp, Torr Meſur, a Thwyll Odl, ac mewn Yngiyn fal hyn.

Gwan iawn wyfo nwyf a naws, anhun,
Gwael am ddyn gwyl gweddaidd lun,
Gwenn agloyw a hoyw ei hun,
Gwynfyd gwyr y Byd yw Bun.

Ac wrth hynny i ochel y bai hwn, rhaid yw bod y naill Odl yn un Sillafog, ar llall yn lli- aws Sillafog, ſef yn ddwy neu ychwaneg.

14. Rhy debyg a tydd pan ſo 'r Orphwyſa Synghaneddol a'r Odl mewn accen ddiſgynnedig neu yn Lliaws Sillafog, ac mor debyg bob un w gilydd, ac na bydd onid un gydfain neu ddwy n y diwedd yn lleſtair ei gydodli yn gwbl fal hyn.

Ifan fy Nghariad Ifangc, Neu,
Rhyfedd oni ddaw Rhyfel. T. Aled.

Ac weithiau y bydd Rhy debyg mewn Syn- wyr drwy air a dau ddeall ynddo, un Moliant c un Gogan, canys mynych y cymmerir y gair 'r meddwl gwaethaf fal hyn.

Ac

Ac Achɔ 'i Thylwyth briſlwythi,
Ac Aehɔ'i Thâd gwɔch a thi,
Ac Achɔ 'r gwr cludwr clôd,
Ac Achɔ 'r Wraig dêg uchɔd.

15. Torr Meſur nid amgen pan ſo 'r Odl yn rhy hir pan ddyle ſod yn tyrrach, neu ganu yn un Sillafog neu 'n rhŷ tyrr pan ddyle 'r Gerdd ſod o liaws o Sillafau; neu ganu yn rhy hir, mewn Pennill deuair hirion or Gyhydedd gaeth, Wŷth Sillaf yr hyn ſydd or Gyhydedd draws fal hyn.

Daniel Sant Anwyl os aeth,
Doe fu ar ſil da Farfolaeth.

Neu fal hyn.

Gormod o bechod ai bwys ar f' Enaid,
'Rwyf finnau iw gynnwys;
Duw f' Arglwydd hilwydd hoywlwys,
Dy ddwylo dal rhag y dial dwys.

Ac mae yn y Braich diwaethaf, naw Sillaf, ſef y Gyhydedd droſcl.

Ac yn rhy fyrr lle dyleu ſod yn hwy fal hyn.

Gwâr ab oedd yn gyrru bŵ,
gwreigan gul grêg yn galw.

Nid yw (*galw*) ond un Sillaf, ac am hynny nid yw 'r braich ond ar y Cyhydedd lis, ſef o chwe Sillaf, ac felly mae yn dorr Meſur.

Gwŷdd ac Abſen ynghyd, a hyn o ddwy ffordd, ſef pan rodder dau amſer amrafael ynghyd yn yr Ymadrodd; megis.

Mi ganaf pei gwypwn i bwy, Yn lle,
Mi ganwn pei gwypwn i bwy.

Mi ganaf yw 'r amſer Preſennol ar modd cyndrychiol, yn lle 'r amſer dyfodiad.

Neu pan genir gwŷdd ac Abſen, ſef yn canu megis wrth y nêb y baid yn canu iddo y naill bennill i'r Cywydd, neu Englyn, neu pa ryw

Gerdd

Gerdd bynnag fyddo, ar Pennill arall neu 'r lleill i gyd; megis heb gyfwrdd ar ŵŷdl y neb y caned y lleill wrtho, megys er Siampl;

I'r wyd Wiliam ar Lalar,
A'r Corph yn Rowndwal i'r câr,
Ba ddelw na baet dda Wiliam,
A daed fu i dâd ai Fam.

Clôd a gogan Ynghyd nid amgen canu Moliant yn y naill ben i'r braich neu Gerdd, a duchan yn y llall fal hyn.

gwraig deg ddifiml anniwair,
Neu *Walches am Ferch Fonheddig,*
Drwg Yſtyr yw.

Canu yn amherthynas, megis Canu Moliant i'r ſawl ni's dylent, neu Foneddigeiddrwydd i'r Bilan neu i'r tauog, neu 'r peth ni chydweddo i'r neb y caner iddo, megis canmol Gwraig am Ymladd, a'r cyffelyb.

Cam amſer nid amgen, cymmeryd y naill amſer yn lle 'r llall fel hyn.

Y mae Neithior y foru,
A Mwnai 'n fraiſg mewn man fry.

Yn y Braich uchat o'r ddau lle mae 'n dywedyd i mae Neithior y foru, i mae 'n Siarad yn yr amſer preſennol, mal pe bae hi heddyw; yn yr Amſer ſy 'n dyfod fal hyn.

E' fydd Neithior y foru,
A mwnai 'n fraiſg mewn man fry.

Unig a Lluoſog ynghyd, megis rhoi gair unig i gydtynnu a Gair Lluoſog, fal hyn.

Ugeinwr yn lle Ugeinwyr,
Neu, *gwae Wŷr dewr a gurwyd oll,*
Yn lle Gwae Wŷr dewrion.

O herwydd nad yw dewr yn cydtynnu a gwyr, Oblegid nad yw ond y rhiſ unig, a Gwyr yn Rhif Lluoſog.

Bai yw mewn Cerdd Gynghaneddol, adael un Llythyren yn y naill Air, heb ei gynghaneddu yny llall.

Bellach

Bellach iawn yw gwybod pa weddy moler pob peth a ddylid ei Foli.

1. DUW a ddylid i Foli'n Drindawd, Tâd Mâb ac Yſpryd Glân, o Feddiant a Gallu a Haelder, a Doethineb a Thrugarowgrwydd. Gwarder a Thegwch a Gwrhydri, a Mawrſtryd a Gwrthiau, a Gogoniant; a phethau eraill Duwiol ac Anrhydeddus.

Dau Ryw o Ddynion ſydd, ſef Gwrŷw a Benyw.

Dau Ryw Wr ſydd, ſef, Yſgolhaig a Lleug, Dau ryw Yſgolhaig ſydd, ſef, Preladiaid, ac Yſgolheigion eraill, fel y mae Perſoniaid ac Athrawon, a Chrefyddwyr. Preladiaid a ddylaent eu Moli am Bennaduriaeth Eglwyſig, a Sancteiddrwydd a Glendid, a Thrugaredd a gwarder, a haelder ac Elusenau, a phethau eraill Yſprydol ac Eglwyſig.

Perſon a ddylid ei foli o bryd, a Gwêdd, a Haelder a Digritwch, a Bonedd ac Addſwynder, a phethau eraill cwrtais ac addſwyn.

Athraw a Folir o Gelfyddydau a Doethineb, a Chymmendawdy a Ffrwythlonder, Uchelder, Gwybodau a Chyfreithiau.

Crefyddwr y ſolir am ei Sancteiddrwydd, a Glendid Buchedd, a Hŷdd, a Chrefydd, a meddyliau a Geiriau a gweithredoedd Nefawl Yſprydawl.

Dau Ryw Leug ſydd, ſef, Arglwydd ac Uchelwr.

Arglwydd a Folir o Bennaduriaeth a Meddiant, a Mawrſtryd a Gwrhydri, a Chyfiawnder, a Haelder ac Addſwynder, a phethau eraill Arglwyddaidd.

Uchelwr a ſolir am Wrdaeth a Chynnal, a Milwriaeth, a phryd a thegwch, a haelder a dewredd, a Chymmendawd, Addſwynder, a Doethineb, a Chwrteiſrwydd, a phethau eraill Anrhydeddus.

Dwy

Dwy Genedlaeth o Wragedd ſydd, ſef.

Gwraig Dda a Rhein-Wraig, y rhai a Folir o bryd a Thegwch, a Diweirdeb, Gwrageiddrwydd a Chynimendawd, a Haelder a Doethineb a phethau eraill Gwreigaidd ac Anrhydeddus, Ac ni pherthyn Moli Gwraig dda o herwydd ſerch na Gordderchiad, ac ni pherthyn iddi Ordderchgerdd.

Rhiain a folir o bryd a Thegwch, a Diweirdeb a Morwyndawd, a haelder a lledneiſrwydd, a phethau eraill Rhieiniaidd, ac iddi y perthyn Serch a Chariad, ac yn yr un wedd y Molir Gwr Ieuaingc ammhriodol.

Statud Gruffudd *ab* Cynan, ſef.

Braint ar Wyr wrth Gerdd drwy Waith Tywyſſogion Cymru, a oeddent yn cynnal gwir Ddefodau y Brutaniaid.

GRuffudd ab Cynan Tywyſawg *Aberffraw*, a Bleddyn ab Cynfyn Tywyſog *Mathrafael*, wnaethont Fraint a threfn ar Wyr wrth Gerdd, nid amgen, rhag myned neb yn Wyr wrth Gerdd, namyn y rhai a ddylai fyned drwy Eiſteddfod, hono unwaith bob tair Blynedd, Yng Goruchel Lŷs y Tywyſog yn *Aberffraw* ym Môn; ac ym *Mathrafael* ym *Mhowys*. A nawdd a gorchymmyn, hyd nad elai neb yn Wyr wrth Gerdd, o'r dydd hwnnw allan, onid a elai drwy gennad yr Arglwydd, a thrwy Rôdd Cenattâd yr Athraw: ac i'r Athraw hwnnw atteb o hono yn Wr wrth Gerdd abl, erbyn Dydd Cyfreithiawl Goſodedig.

Ac hefyd, na bai i neb gynnal dwy Gelfyddyd, megis Prydyddiaeth, a chanu Telyn neu Grŵth, neu gynnal Crefft a' Chelfyddyd pa gynnag, oddieithr ei gelfyddyd ei hun.

Ac hefyd nawdd, na bei i Wyr wrth gerdd erchi

chi dros benn gwerth chweigien o ddim yn y Byd; megis Meirch, neu Ychain, neu Wiscoedd anrhydeddus; a hynny dan boen colli eu da wrth Gerdd hyd benn y tair blynedd, a'r rhodd yn Fforffet i'r Brenhin.

Ac yn ol Gruffydd ab Cynan, Tywyſawg Gwynedd, Bleddyn ab Cynfyn Tywyſog Powys, a gadarnhawdd Breiniau a Statutau Gwyr wrth Gerdd, ac a wnaeth rai eraill o newydd.

Tair Gwlêdd Ynys Brydain, ſef, Gwledd *Coſwallon*, Gwlêdd *Arthur* Frenhin *Yngbaerlleon ar Wyſc*, ar Wlêdd iſod.

A cnyda hynny, yr Arglwydd Rhys ab Gruffydd ab Rhys ab Tewdr Tywyſog Deheubarth, Talaith Ddineſwr, gwedi iddo orphen y Tŵr newydd yn *Aberteifi*, a anſones wahoddiad a gorchymmyn i bawb (a'r a geiſiau dda wrth Gerdd o Gymru a Lloegr, ac Iwerddon, ac o Scotland) ddyfod i'r Wlêdd fawr i Aberteifi dan Rybudd un dydd a Blwyddyn.

Ac yn y Gwleddoedd anrhydeddus hynny, y gwnaethpwyd ac y Cadarnhawyd Braint a Statutau Celtyddydau Gwyr wrth Gerdd, nid amgen, Prydyddiaeth, Teuluwriaeth, a Chlerwriaeth, a rhoddion i bawb wrth i Fraint o'r Cerddorion, gyda 'r Tywyſogion, ar bob un o'r tair Gwyl Arbennig.

Ac wedi Meirw o'r Tywyſogion, y cymmerth Gwyr Bonheddigion, (y rhai oeddynt o Waed y Tywyſogion) y Gwyr wrth Gerdd arnynt, ac i rhoeſont iddynt gylchwy yn ol pob un o'r tair Gwyl Arbennig, o fewn eu Talaith eu hun; ac unwaith bob tair Blynedd drwy y tair Talaith.

A chyda hynny hwy a roeſant iddynt Neithioriau Morwynion jeuaingc, ac yn ammod i'r Prydyddion gynnal Iaith y Brutaniaid, ai Hachoedd, a Gweithredoedd; ac i rhodded i'r Clerwyr geinieg

iog a Gofram o bob Aradr, a dimmau o bob hanner Aradr, a lle ni chae'nt Arian, dwyn gafael. Ac nad elei y Clerwr i dŷ yr Uchelwr, na'r Pencerdd i Dŷ y Gwreng: ac od elei, na chaffai onid Rhôdd y Clerwr. Ac ar y Clerwr yr oedd Ymfennu, a dyfalu, a dynwared, ac ymbil drwy Wradwydd, a hynny ar eulun Cerdd Dafawd. A'r Geiniog a roddyd iddo, er mwyn i fod yn arddel 'i hanfod, [megis chwynn] o Wyr wrth Gerdd: a Gofram a roddyd iddaw, er mwyn dirmygu y Cythraul a'i tynnawdd mewn diogi, a glythineb, a lleſgedd, ac ar y Teuluwr ir oedd tyſtunniaw, a digriſthau, a phrydu Cordderchgerdd, ac erfynniad da yn Deuluaidd, heb neb ryw Ymbil am danynt.

Ac os rhoi teſtun a wneid yn y Gwleddoedd hynny ar Wr wrth Gerdd, jawn oedd 'i rhoddi o beth ni bei wir, rhag cywilyddio y Gwr wrth Gerdd: a'r gwr a ddychenid, a gae i ddwy rôdd o herwydd 'i Fraint 'i hun.

Pencerdd Gwlad a geiff, gobreu Merched y Cerddorion, a faent ynddi. Ef a geiff gyfarwys Morwynion jeuaingc, pan wrhaont; nid amen, pedair ar hugain, ſef rhôdd.

Pann fynno y Brenhin wrandaw canu Cerdd, aned y Pencerdd ddau Ganu iddo, ynghynddy Neuadd; un o Dduw, ac arall o'r Brenhin. anys ef a ddyleu ddechreu Cerdd yn y Llŷs; a'r rdd Teulu a ddylu canu y trydydd Canu is nteod y Neuadd.

Pan fynno y Frenhines Gerdd o'i gwrandaw yr Yſtafell; caned y Bardd Teulu iddi dri anu o Gerdd Angau; trwy lef gymhedrawl, ag rhwyſtro yn y Neuadd. Y Tir a geiff yn ydd, ac ni cheiff ddim o Neithiorau Gwragdgwriaw g cyn na hynny, ſef gwrageod gweddon gwedi ail briodi, Sef yw Pencerdd, Bardd edi 'r ennillo Cadair. Ni ddichon Bardd er-

hi dim, hyd i bo yn 'i Swydd ef, heb gennad, oni bydd Bardd Gorwlâd. Cyd gwrafuner rhoddi dim i eirchiad yn y Wlâd, hyd ymhen Ysbaid o amſer, rhydd ſydd y Pencerdd.

Llyma 'r ſawl ſydd rydd iddynt Glera.

1. Gwr wrth Gerdd anafus megis gwr Dall, 2. Diſgybl Yſbâs, 3. Diſgybl Diſgyblaidd, 4. Diſgybl Penceirddiaidd. 5. Pencerdd.

Diſgybl Yſpâs Cerdd Datawd a ddylai wybod y Sillafau, a Phum Meſur ar Fnglyn; nid amgen, Unodl Union: Unodl Crwcca': Unodl Cyrch: Proeſt Cadwynog: Proeſt Cyfnewidiog, A Meſur ar Gywydd dau air hirion, a'i Canu yn awenyddgar ym marn Pencerdd a ddwedo ar ei gydwybod a ellir Prydydd o hono.

Diſgybl Diſgyblaidd a ddylae wybod deuddeg o Feſurau: ſef Pum Meſur Englyn: Pedwar Meſur Cywydd; ac Owdl, Toddaid, gwawdodyn byrr, a gwawdodyn hir, a gochel y Pymtheg bai Cyffredin, a dangos o'i waith ei hun bob un o'r deuddeg Meſur yn Ddiſgyblaidd.

Diſcybl Penceirddiaidd a ddylai wybod i holl Sillafau a Rheol yr Ymadroddion yn ol y Grammadeg, a Doſparth y Cynghaneddion, a gochel yr holl feiau; Canu 'n gydſain, neu 'n gyfochrawgerdd ar un ar hugain o'r Meſurau: Er na chano Gadwyn Fyrr na Thawddgyrch Cadwynog, neu ddigwydd un o'r Meſurau heb wybodſmaeth ef yn gydymmaith i Beneerdd.

Pencerdd a ddylai Wybod y cwbl, a Charu 'n gyfochr, yn gydſain, yn groesgynghanedd, at gymmeriadau yn deſtyngar, ar ddigrifwch yn ffrwythlon o Synwyr yn ddeunyddfawr, o gerddwriaeth yn warantedig, o Awdurdod yn awenyddol; o ddychymmyg fal y bo hawſaf ei ddyſgu, a dadgan y gerdd a ddifyrra ei gwrando neu ei Darllen a awŷa gallu dal Cŏf, ar Foliant Bonedddigion.

Cerd

Diſgybl Yſpâs lieb râdd, nid oes ar ei reol nac ar ei gelfyddyd ond Barn Pencerdd, a ellir gwr wrth gerdd o hono.

A rhaid iddo wybod deg Cwlwm a phum cwlwm o gydgerdd, ac wyth o ganiadau.

Diſgybl Diſgyblaidd a ddylae Wybod ugain o glymmau, a dwy golofn, a deg Cwlwm o gydgerdd, a dwy gadair, ac un ar bymtheg o ganiadau, a phedwar Meſur ar hugain ai Canu drwy reol.

Diſgybl Penceirddiaidd a ddylae wybod deg ar hugain o glymmau, a thair Colofn, a phymtheg o glymmau Cydgerdd, a thair Cadair, a phedwar ar Hugain o ganiadau, a'r Pedair goſteg a medru ei doſparthu, ac Adnabod a gwybod gwahan rhwng pob rhyw ai gilydd.

Pencerdd a ddylae wybod deugain cwlwm a phedair Colofn, ag ugain Cwlwm Cydgerdd, a phedair Cadair a 32 o ganiadau a Phedair goſteg, a gwybod ei Feſuran a'i Rheol, gwybod pedwar ar hugain o Ddifre, a doſparth y Meſur megis y mae yn y Llytr.

Doſparth yw dangos a medru gwneuthur Cerdd ei hunan yn ddifai ym marn Penceirddiaid, a medru ei holl Ddoſparthau a phob gwahan a rhagwahan, pob cynnwyſiad a gorphwyſiad, pob yſmudfa a'r dyniade a'r Cywir dannau cuddiedig ac anghuddiedig, ai dangos yn Warantedig o'i waith ei hun yn Benceirddiaid ac yn Athrawaidd, fal i bo Cydwybodus i Benceirddiaid Doethion farnu, ai dewiſo 'n Awdwr ac yn Athro ar y gelfyddyd.

Ni ddyle neb ddyſgu ond gan Athro Penceirddiaidd neu un a feder oſod yn jawn y peth a ddyſger gan Eraill.

Ac os Telyniwr a fydd, rhaid iddo wybod y pair Mwchwl godidog, yr hwn a Raddiwyd yn

ogyfuwch a'r pedair Coloſn, pob Coloſn o'r pedair a Raddiwyd yn ddeg cwiwm, pob un o'r tair Mwchwl newydd yn ogyfuwch o rådd a'r Pedair Cadair, ar pedair yn bum cwiwm bob un.

Gwedi hynny yr ordeiniwyd i'r Athrawon Penceirddiaidd gymryd Diſgyblion wrth Reoiaeth y gelfyddyd, nid amgen nag un ar unwaith mewn dogn o Brentiſiaeth, ac na bo ir Diſgybl wneuthur Diſgybl arall: ac ar bob Diſgybl y *Graw*ys iod gyda 'i Athro dan boen colli ei rådd, oni byddachos Cyfreithlon.

Hefyd na bo i neb Ddynwared na gwatwar ei Athro am ei feddwl ai Fyfyrdod.

Hefyd na wnel Diſgybl gerdd heb ei dangos iw Athro, a gwybod wrth Farn ei bod yn jawn, cyn ei Chanu allan.

Hefyd gorchymmyn i bawb na wnelont arferoedd rhodiad neu grwydrad.

Hefyd nad êl neb i Wyl na Mabiant o'r Tŷ y del gynta, tra parhao y Wlêdd yno heb gennad gwr y Ty, neu Wâdd gan arall, dan boen colli ei glera, ac od â o Dŷ i Dŷ rhaid i ddal tel gwibiawdr crwydrad, a dwyn ei glera ai roi wrth raid yr Eglwys, ac o Brwyſga yn y Wlêdd, fcolli ei rôdd ac os gwnâ anſyberwyd neu ſarſaeth am Wraig neu Forwyn lle'i delo, dwyn Ffin a Charchar a cholli ei glera dros faith mhlynedd.

Hefyd nad elo i Dafarnau neu gornelau cuddiedig i Chware Diſiau a Chardiau, neu chwarae arall am dda, ac os gwnan', pawb yn Swyddog arnynt, i ddwyn hynny a fo yn ei Pyrſau.

Hefyd na ddyſgont na Sennau na rhimmynnau gwradwyddus, na gwatwor na dynwared, cablu, ysbio a dychymmyg Celwydd, neu ei ddwedyd yn ol arall dan boen Ffin a Charchar.

Hefyd na wnelont gynnen, ffrae, twyll neu ledrad, murn neu gynilwyn, nag ymgarlyn a Lladron, na neb a wnel Anllywodraeth, dan boen

Ffin

Ffin a Charchar: Canys gwyr wrth Gerdd a ddylant ddwyn Ymadroddion hawddgar, heddychlon, Caredig, Utydd Wasnaethgar i bawb o gywiriad y Brenhin a'i Swyddogion iw gadarnhau a'i swccrio.

Hetyd Mis ymlaen pob gwyl ymofyn ai Hathro i wybod pa le'r el rhag mynd gormod i'r unlle, ac nad el ond un at Wr a Deg Punt o Fywyd; Dau at Wr o Ugain Punt, ac wrth y Rådd honno at Wr a fo uwch o Rent.

Rhodd Disgybl Disgyblaidd am Gywydd, tri Swllt a Grôt.

Rhodd Disgybl Penceirddiaidd am Gywydd, 6 Swllt a naw Ceiniog.

Ac i Athro 'chwaneg o Syberwyd neu ryw Elw.

Disgybl Yspas graddol, Deuddeg Ceiniog ar bob un o'r tair gwyl arbennig.

Disgybl Disgyblaidd chwe Cheiniog ar hugain bob un o'r tair Gwyl Arbennig, y Pasc, Nadolig a Sulgwyn. A phob Neithior Freiniol, a Neithior arall a chwrs clera, saith geiniog.

Rhodd Disgybl Penceirddiaidd bob un o'r tair gwyl Arbennig, 3 s. 4 d. a phob Neithier Reiol, a Neithior arall. a chwrs clera, bob tair blynedd deuddeg Ceiniog.

Rhôdd Pencerdd swy syberwyd na Disgybl.

Disgybl Yspâs graddol oni ddyig mewn tair Blynedd, colli ei Rådd.

Disgybl Disgyblaidd oni ddysg yn y tair Blynedd, colli ei Rådd Ddisgyblaidd.

Disgybl Penceirddiaid oni ddysg tod yn Bencerdd mewn tair Blynedd, colli ei Radd a syrthio i rådd Ddisgyblaidd.

Rhywiau Cerddorion.

Wyth Ryw Gerddawr sydd, nid amgen, Pedwar Cerddawr Graddol, sef, Prydydd neu Fardd Caw, a hwnnw o dri rhyw, sef. Telynior, Crythawr.

Datceiniad, Prifardd, Postardd, Arwyddfardd, Pwy bynnag a ddywetto 'i fod yn Arwyddfardd, gwybydded Achoedd Brenhinoedd a Thywyſſogion, a chyfarwyddyd oddiwrth y tri Prif fardd Ynys Brydain, nid amgen, Myrddin ab Morfryn, a *Myrddin Emrys*, a *Thalieſin Ben Beirdd*, Ac yngHeſtyddyd Arwydd Fardd oniaeth, o ran gwybod yn berffaith wir Achoedd, ac Arwyddion a Theilyngdawd, ac odidogion weithredoedd Pendefigion, a Boneddigion Cymru.

Ac o'r rhai uchod, hwnnw a elwir yn Gadeirfardd, a fo yn dwyn y Gadair Aur neu Arian ar ei Yſgwydd, i ddangos i fod yn Athro Cadeiriog.

Pedwar Ofergerddawr, nid amgen, Pibydd, Hudawl, Tabret, Ffidler, ſef Cerddawr gwâth trithant.

A Rhôdd pob un o'r pedwar hynn, ſef yr Ofergerddorion yw Ceiniawg, a Chanu o e' ſefyll.

Yn amſer Brenhin Penbeirdd a'i Hendeidiau, yn yr amſer yr oedd *Cadwaladr* yn Frenhin, ac yn Bennadur ar holl Dalaith y Teyrnaſoedd; yna hwy a aethant i eiſtedd, ac i farnu ar bob rhyw beth, a'r a gymrei Prydyddion y Dalaith yn llaw; nid amgen, ar geingciau Telyn a'i Chanjadau. Ac yno y daeth un gwr ger eu bronn i ganu Hgyweir ar y Bragad Dannas, yr honn Hſgyweir a fu ſeml a drwg ganthynt ei chlywed, o achos 'i bod yn dyſod o lais Pibeu Morlydd. Ac yna y gorchmynnaſont iddo dan fawrboen, (pa bryd bynnac y deler gerbron gwyr dyſcedig,) ganu o hono Mwyneu *Gwyneâd*; yr hon a ddaroedd i Frenhin Penbeirdd ac i *Gydwaladr* Frenhin yn gyntaf ei rhoddi allan yn eu hamſer hwy, au Cydgyngherion: ac na bei i neb ganu mewn jawn gynghanedd, ond gyda Mwynen, o achos 'i bod yn dyſod o'r Cyweirdanneu, a'r llall o'r Cymyſciaid. A hyn a Dyſtiolaetha Canad

ad Cefyliwr, a Chaniad o fawr Wyrthiau, a Chaniad Ieuan ab gôf, a Chaniad Anrhec Dewi, a Chaniad *Cyewgi*, a Chaniad *Einion* Delyniwr, a'r Caniad Crych ar y Carfi, heb law llawer o ganiadau eraill, ar rhai'n a ellir eu henwi ac Ymarfer o honynt, pan y mynner.

Swydd Datceiniaid.

Ac yn gyntaf, et a ddyly Datceiniad wybod cyweiriaw 'r telyn neu grŵth, a chanu amcan o Brofiadau, drwy Blethiadau 'n Warantedig: A dwy Oſteg a Chlwm a Chaniad; a'i dair ar ddeg o Brif geingciau a'i Ceſſailweiſion; a'i dri phrif Accen ar ddêg, a chanu gyda hwy ag amcan o Geingciau a Phurorïaeth; a'i bedwar Meſur ar hugain Cerdd Dant, a'i Doſparth yn jawn.

Hefyd, et a ddylu ſedru Darllen Cymraeg yn Berffaith, a'i Yſcrifennu yn gyflawn; ac a ddylu wybod ei bedwar Meſur ar hugain Cerdd Dafawd a'i Doſparth, ai Cynghaneddau; ac a ddylae wybod Canu o hono 'i hun Englyn Unodl union, ac Englyn Proſt, a Chywydd deuair hirion; a medru goſiod yn jawn bob Hengerdd o'r a gâffo yn ganum gan arall.

Hefyd, et a ddylae wybod, a medru gwaſanaethu oddiwrth y Gegin i Fort Gwr o Urddas ac Anrhydedd; a thorri pob rhyw Aderyn a'r a ddelo ger 'i Fronn. A'i Swydd oedd mewn Priodas Frenhinawl, waſanaethu i Fort y Ferch. A Chôd wenn a ddylu bod ynghylch ei Grŵth neu ei Delyn, a fo et yn ei dwyn.

Datceiniad Pen Paſtwn a'i Swydd.

Datceiniad Penn Paſtwn, a elwir yr un a fo yn datcanu heb ſedru ddim canu Tant 'i hunan; a hwnnw a ddylae ſefyll ynghanol y Neuadd, a thuro a'i ffonn, a Chanu 'i Gywydd neu 'i Owdl gyda'r Dyrnodiau. Ac os bydd Gwr wrth Gerdd Tant lle y delo, ni ddylau y Datceiniaid hwnnw gynnyg na medduio cymryd arno Ganu na

Chywydd

Chywydd neu Owdl, heb ddeisyf Cennad i Gwr wrth Gerdd Tant i Ganu, Ac hefyd, ele ddylu bod megis Gwâs i'r gwr wrth Gerdd Tant, ac i Brydydd ymhob lle ac y delo.

Neithior Frenhinawl, a fydd pan brioder un o Waed y Tywysawg. Ac un Dydd a Biwy ddyn o Rybudd a fydd i Wyr wrth Gerdd baratoi i ddyfod yno, ac yn honno, y gwneir Cŷff Clêr, a hwnnw fydd Bencerdd o'r gorau, ac yno y rhoir Teitlyn di-rif diwladaidd a'r Pencerdd i'r Prydyddion eraill i ganu iddo ef i lawenhau 'r Orfedd. A'r Prydyddion hynny a ddônt a'i Cerdd iddo ef, ac a'i canant ar Offeg. A thrannoeth y daw yntau a'i atteb iddynt hwythau, a dyblu eu rhoddion a gant hwythau yno. A hyn oll a Notaent ei wneuthur wedi Ciniaw, er mwyn diddanwch i'r Gynnulleidfa. A'r Pencerdd yntau neu yr Attebwr, a eisteddei mewn Cadair, a'r Ymholwyr hwyntau a fydden yn sefyll. Ac yn y cyfrwng hynn, y byddei raid ir Pencerdd dewi fon; gan oddef i bawb o honynt mewn Cerdd, ddywedyd yn ei erbyn beth bynnag a faeddai ganthynt. A' thrannoeth (megys y dwedais o'r blaen) y byddei raid iddo yntau atteb mewn Cerdd, yn deitlyngar i Deitlyn y Cŷff Clêr, ac iddynt hwythau.

Gwahoddiad Awdurdodawl i Eisteddfod.

BID Yspys i bawb o Foneddigion a Chyffredin, fod Eisteddfod ar Wyr wrth Gerdd Dafod a Thant, o fewn Tref *Gaerwys* yn Sir y *Fflint*, yr Ail Dydd o Fis Gorphenhaf, 1523, ar bymthegfed Flwyddyn o Deyrnasiad *Harri* yr Wythfed, Brenhin *Lloegr*; drwy Gomissiwn yr Enwedig Frenhin. Garbron *Richard* o *Hywel* ap *Efan Vaughan* Esq; O Gyttundeb Sr. *William Griffith* a Sr. *Roger Salbri*, a thrwy Gynghor

y *Gruffydd* ap *Efan* ap *Llywelyn Vaughan*, a *Theodor Aled*, Bardd Cadeiriawg, a llawer o Foneddigion a Doethion eraill, er gwneuthur Order a Llywodraeth ar Wyr wrth gerdd Tafod a Thant, ac ar eu Celfyddyd.

Hanes yr ail Eisteddfod fawr YngHaerwys *yn Sir y Fflint a Gynhaliwyd y* 26 *Dydd o Fis* Mai, *yn y Flwyddyn o Oedran Christ* 1565 *ar Nawfed o Deyrnasiady Frenhines* Elizabeth, &c.

Gerbron.

ELLIS *Prys* Dr. or *Gyfraith* ac un o gynghoriaid Ardaloedd *Cymru.*

William Mostyn, Pirs Mostyn.

Owen ap *John* ap *Howel Vaughan* o *Gaergai* Hendaid *Rowland Vaughan* y Cyneithydd.

Sion ap *William* ap *Sion* o *Tsceifiog.*

Sion Lewis Owen o *Ddolgelley.*

Morus Gruffudd, Simon Thelwal o *Blas y Ward.*

Sion Gruffydd Serfiant, Robert Pilstwn.

Sr. *John Lloyd* o *Jâl*, ac *William Gruffydd Esgwieriaid.*

Ac yn yr Eisteddfod honno y Graddiwyd Prydyddion.

William Llŷn, Owen Evan *alias Gwynedd*, A Simwnt Vaughan. } 3 *Yn Benceirddiaid Cerdd Dafod.*

William Cynwal; Lewys Menai, Sion Tudur, Huw Llyn, Bedo Hafelp, Sion Phylip, a Huw Conwy. } 7 *Yn Ddisgyblion Penceirddiaidd Cerdd Dafod.*

Jeuan Tew, Huw Pennant, a Howel Ceiriog. } 3 *Disgyblion Disgyblaidd Cerdd Dafod.*

Dafydd Alaw, Edward Brwynllys, Rhys Celli, } *Yn Ddisgyblion Spâs Cerdd Dafod.*

Te-

Telynorion.

Sion ap Rhys, William Penllyn, ac Hwlcyn Lloyd. — *Yn Benceirdiaid ac Athrawon Cerdd Dant.*

Thomas Anwyl, Dafydd Llwyd, Edward ap Evan, Robert ap Howel *Llanfor*, ac Humphrey Gôch. — *Yn Benceirdiaid Cerdd Dant.*

Richard Glyn, Robert Lloyd, Etan Penllyn, Lewys Llanfor. — *Yn Ddiſgyblion Penceirdiaid Cerdd Dant.*

Huw Dai, Huw ap Morus, Siamas Morlas, Sion Niwbwrch Ac Ellis Gruffydd. — *Yn Ddiſgyblion Diſgyblaidd Cerdd Dant.*

Lewys Berain, Jeuan Meredydd, a Gwalchmai *ap* Dafydd. — *Diſgyblion ſpâs Cerdd dant.*

Crythorion.

Siamas Eytyn, Evan Penmôn, Robert ap Rhys Guttun, Thô: Môn. — *Yn Benceirddiaid ac Athrawon Cerdd dant.*

Thomas Grythor, Sion Ddu Grythor. — *Yn Ddiſgyblion Penceirddiaidd Cerdd Dant.*

Robert ap Evan Lloyd, Edward Grythor, Tho: Cegidfa, Rhys Grythor hiraethog, Tho: Grythor Côch, Dafydd ap Howel Grythor, ac William Ednyfed. — *Yn Ddiſgyblion Diſgyblaidd Cerdd Dant.*

Richard Conwy, Sion Alaw, Robert Conwy, Crythor Lloyd, — *Diſgyblion ſpâs Cerdd Dant.*

Statud Gruffydd *ab* Cynan *ynghylch cadw Eiſteddfod, a Threfn ac Ordinhadau Prydyddion Cerdd Dafod, au Perthynaſau, &c.*

PAn Ymgydgyfarfyddo 'r gynnulleidfa yng-hyd, yn ol Rhybudd neu Wyſiad Rhagflaen-

ol,

ſ iryw Dref Arbennig neu Bentref, y mae'nt wy 'n gyntaf i ddewis Deuddeg o Wyr de- llus yn yr Jaith *Gymraeg*, ac nid yn hynny, n Unig, eithr hefyd mewn Prydyddiaeth, a Barddoniaeth, ac Arwydd fârddoniaeth, os bydd cyfryw iw cael yn Farnwyr, y rhai hynny ſy roddi Teſtun i'r Beirdd i Ganu arno, naill i mewn Englynion Unodl union, Cywydd, neu yw un o'r pedwar Meſur ar hugain, ac nid ewn Dyri, Carol, neu ryw wael Gerddi, y hai na fu wiw gan y Prif Feirdd gynt gym- naint a'i crybwyll, o herwydd nad oes Rheol- u perthynaſol iddynt. Ar Barnwyr ſydd i Or- chymmyn iddynt na Chanont Dduchan na Go- angerdd y naill i'r llall; a rhoddi iddynt amſer Cymmheſur i wneuthur bob un o honynt ei Englyn neu Gywydd, neu 'r peth a welent hwy n gymmwys. Y Cweſt hyn ſydd i dderbyn Henwau Cynniferac a fyddo yn breſennol, o'r Beirdd ar feder Canu, fel y gallont eu galw bob un wrth ei Enw mewn Treſn i'r Gadair, ddatcan eu Cerdd; a Chynnifer o'r Beirdd gollo 'r Gadair, ſydd i addef hynny, mewn apur, ai Draddodi i'r Prifardd, neu 'r hwn a Ynnillo 'r Gadair, ar Beirdd hynny a gollo, ſydd i Yfed Iechyd y Prifardd; ac i roddi bob un o honynt Chwecheiniog yn yr Odart i'r Prif Fardd.

A hwnnw y fydd Pennadur arnynt, onl bydd iddynt hwythau ynnill mewn Eiſteddfodau er- aill.

Cywydd Gorcheſtol i Ferch ar Groes Gynghan- edd rywiog iw Ganu Wyneb Tngwrthwyneb.

CUR y ſy fawr, Cerais Ferch,
Cryd oerfawr, Cariad Eurferch.
Canwyll weh, Cain yw ei lliw,

Cnaw-

Cnawd olwen, Canaid eiliw,
Clywed yn fwyn, coelied fi,
Cain addwyn, canu iddi,
Cur i mi, caru E'm wenn,
Cwynais Oeri, cain Seren,
Cnawd Anna, canaid waneg,
Croyw wiwriw da, Côr eiriw dêg,
Cain Feinael, cû jawn fwythjaith,
Cangen hael, cyngan ei Hiaith,
Cnwd wiwrâs, cain i dwyrudd,
Cwarel o Ras, cwrel Rudd,
Canaid Grŷs-Aur, Cnawd Grifial,
Calch a Thŵ Aur, cylch ei thâl,
Croyw bur gwiwrydd, Crwybur goralit,
Cwyr ar y Gwŷdd, eyrau 'r Gwallt,
Cau hyd yr jâd, ceidw ei rann,
Cyd ofodiad, caed Sidan,
Coron or Haul, cwyr yn rhŷdd,
Coed Araul, caead Irwŷdd,
Cawn gylarch, cwyn a gyfyd,
Croyw Râs Barch, creirias Byd,
Canwyll gu, cain oll ei gwêdd,
Cywlaid Ganu, clôd *Gwynedd*,
Cwyn fêlair, cynnes wiwlŷn,
Curiaw a bair, caru Bûn,
Clit wiwloer, Cyfa wylwyf,
Cwyntan oer, cynnefin wyf,
Croyw yn cau, cur yn y eîg,
Clô im Oefau, cwlm Yffig,
Crwydr y Nôs, crûd a wnaeth,
Câf ei haros, côf hiraeth,
Cul wanhau, Calon a hyllt,
Ceit Aefau, caru effyllt,
Cynnyddais, cain wiw ertun,
Crûd im ais, Gariad y Mun,
Câf ennyd, cyfa Annedd,
Cûr yw 'Mŷd, cau ar y Mêdd.

William Cynwal a'i Cant.

I Diweddglo.

Enffych well gymmell ac ammod etto,
Heb Attal ar Draethod;
Hŷ Enwog lawn hyn o Glôd,
lenwir i chwi yn hynod.

mmadeg breudeg i Brydydd, gwiwlan,
welwch oll ei ddeunydd;
lair i Ganu gwir gynnydd,
Gu lawn Sail Goleuni fydd.

wned Beirdd rai heirdd eu hurddas Dynion,
Da Anwyl Cymdeithas;
Dyna Eiddo dawn Addas,
Dyner Jaith a'i dwyn i Ras.

lgliad cynnulliad cawn allu, cywraint,
Cywir-waith trwy *Gymru*,
Cynnyddiad accw i Naddu,
Cwyraidd jawn Gainge Cerdd yn gu.

ffor ar dymmor di ammarch Cofreftr,
Cyfrwyfdeg pob Alarch,
Cell gofiwn call i gyfarch,
Credo 'r Beirdd Cariad wîr Barch.

on o ddyfnion y ddaeth hoff Enwog,
A Flynnon Gwybodaeth;
Ac yno ffrŵd Ganu ffraeth,
Aber ddeunydd Barddoniaeth.

ynnefach Bellach heb ballu (Canwyll,
Cynnyg fynd i *Gymru*;
Cerdd yno y *Cymro* cu,
Cei fwynian accw i fynu.

J. K.

DIWEDD.

Thomas Jones
His Book
Anno 1720

Thomas Jones
His Hand 1720

Me suis Reddidit.

Sum Robert Vaughan